

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi ryhmäkanteesta ja Kuluttajavirastosta annetun lain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki ryhmäkanteesta. Ryhmäkanteella tarkoitetaan kannetta, jota ajetaan ilman nimenomaista valtuutusta kanteessa määritellyn ryhmän puolesta siten, että asiassa annettu tuomio tulee ryhmän jäseniä sitovaksi. Ehdotettu ryhmäkannelaki olisi soveltamisalaltaan rajoitettu. Lakia sovellettaisiin kuluttajasuhteita koskevissa riita-asioissa kuluttaja-asiamiehen toimivaltuuksien mukaisessa laajuudessa sekä ympäristövahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa koskevissa riita-asioissa.

Laissa säädettäisiin niin sanotusta julkisesta eli viranomaisaloitteisesta ryhmäkanteesta. Kantajana ja ryhmän edustajana ryhmäkanneprosessin käynnistämiseksi toimisi viranomainen. Laissa säädettäisiin niistä viranomaisista, joilla on oikeus panna vireille ryhmäkanne. Kuluttajasuhteita koskevissa riita-asioissa kannetta ajaisi ryhmän edustajana kuluttaja-asiamies. Ympäristövahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa koskevissa riita-asioissa ryhmäkannetta ajaisi alueellinen ympäristökeskus. Tehtävä olisi tarkoituksenmukaisinta keskittää tietyn, ehdotuksen mukaan Länsi-Suomen ympäristökeskuksen hoidettavaksi. Jollei ympäristökeskus tietyssä tilanteessa nostaisi tämän lain mukaista ryhmäkannetta, toissijainen kanneprosessi olisi rekisteröidyllä yhdistyksellä tai säätiöllä, jonka tarkoituksena on asuin ympäristön viihtyisyyden, ympäristön- tai luonnonsuojelun taikka kalastuksen, maanviljelyn, poron- tai metsänhoidon edistäminen. Yhdistysryhmäkanteen saattaminen vireille edellyttäisi, että järjestöllä olisi taloudelliset ja muut edellytykset toimia asiassa kantajana siten, että se pystyisi asianmukaisella tavalla huolehtimaan sen ryhmän eduista, jota kanne koskee. Muilla ei olisi oikeutta nostaa ryhmäkannetta.

Laki täydentäisi soveltamisalallaan oikeudenkäymiskaaren säännöksiä riita-asioiden käsittelystä ja se tulisi sovellettavaksi yleisissä tuomioistuimissa.

Asian käsittely ryhmäkanteena edellyttäisi, että usealla henkilöllä on samaa vastaajaa vastaan vaatimus, joka perustuu samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin. Lain soveltamisalaa ei rajoitettaisi koskemaan vain tiettyä kannemuotoa. Ryhmäkanteena voisi näin ollen ajaa sekä suorituskannetta että vahvistuskannetta.

Ryhmäkanteen johdosta annettava tuomio sitoisi ryhmää edustavaa kantajaa ja niitä ryhmän jäseniä, jotka ovat nimenomaisesti ilmoittaneet liittyvänsä ryhmään sekä vastaajaa.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	3
YLEISPERUSTELUT.....	5
1 Johdanto.....	5
2 Nykytila.....	5
2.1 Lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö.....	5
Riita-asioita koskevat säännökset.....	5
Kuluttajansuoja.....	10
Ympäristövahinkojen korvaaminen.....	14
2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö.....	19
Johdanto.....	19
Ruotsi.....	20
Norja.....	25
Tanska.....	29
Espanja.....	32
Saksa.....	33
Ranska.....	34
Euroopan unioni.....	35
2.3 Nykytilan arviointi.....	36
Yleistä.....	36
Kuluttajia koskevat riita-asiat.....	39
Ympäristövahinkoja koskevat riita-asiat.....	43
3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset.....	48
3.1 Tavoitteet.....	48
3.2 Toteuttamisvaihtoehdot.....	49
3.3 Keskeiset ehdotukset.....	50
Yleistä.....	50
Soveltamisala.....	53
Ryhmäkanteen asialliset edellytykset.....	57
Kanneoikeus.....	61
Toissijainen kanneoikeus ympäristövahinkoasioissa.....	65
Ryhmäkannemenettely.....	67

<u>Ryhmän jäsenen asema.....</u>	<u>71</u>
<u>Oikeudenkäyntikulut.....</u>	<u>71</u>
<u>4 Esityksen vaikutukset</u>	<u>73</u>
<u>4.1 Taloudelliset vaikutukset.....</u>	<u>73</u>
<u> Kansantaloudelliset vaikutukset.....</u>	<u>73</u>
<u> Yritysvaikutukset.....</u>	<u>75</u>
<u>4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....</u>	<u>78</u>
<u>4.3 Ympäristövaikutukset.....</u>	<u>80</u>
<u>4.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset</u>	<u>80</u>
<u>5 Asian valmistelu.....</u>	<u>82</u>
<u>5.1 Valmisteluvaiheet ja –aineisto.....</u>	<u>82</u>
<u> Perusselvitys ryhmäkanteen käyttömahdollisuuksista Suomen</u>	
<u> oikeusjärjestelmässä.....</u>	<u>82</u>
<u> Ryhmäkannetyöryhmä (1992).....</u>	<u>82</u>
<u> Ryhmäkannetyöryhmä II (1996).....</u>	<u>84</u>
<u> Ryhmäkannetyöryhmä III (2004).....</u>	<u>86</u>
<u> Ryhmäkannetyöryhmä IV (2005).....</u>	<u>87</u>
<u>6 Riippuvuus muista esityksistä.....</u>	<u>88</u>
<u>YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....</u>	<u>89</u>
<u>1 Lakiehdotusten perustelut.....</u>	<u>89</u>
<u> 1.1 Laki ryhmäkanteesta.....</u>	<u>89</u>
<u> 1.2 Laki Kuluttajavirastosta annetun lain muuttamisesta.....</u>	<u>126</u>
<u>2 Voimaantulo.....</u>	<u>127</u>
<u>LAKIEHDOTUKSET</u>	<u>128</u>
<u> ryhmäkanteesta.....</u>	<u>128</u>
<u> Kuluttajavirastosta annetun lain muuttamisesta.....</u>	<u>134</u>
<u>LAGFÖRSLAG.....</u>	<u>135</u>
<u> om grupptalan.....</u>	<u>135</u>
<u> om ändring av lagen om Konsumentverket.....</u>	<u>141</u>
<u>RYHMÄKANNEMENETTELY.....</u>	<u>142</u>
<u>ERIÄVÄT MIELIPITEET.....</u>	<u>142</u>
<u>LAUSUMAT</u>	<u>158</u>

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Ryhmäkanteella tarkoitetaan kannetta, jota ajetaan ilman nimenomaista valtuutusta kanteessa määritellyn ryhmän puolesta siten, että asiassa annettu tuomio tulee ryhmän jäseniä sitovaksi. Ryhmäkanteen vireille pannut kantaja edustaisi ryhmän jäseniä ja esiintyisi oikeudenkäynnissä asianosaisena. Ryhmän jäsenet eivät olisi asianosaisia eivätkä myöskään yleensä osallistuisi itse oikeudenkäyntiin.

Ryhmäkanteen johdosta annettava tuomio sitoisi paitsi asianosaisia myös ryhmän jäseniä.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö

Riita-asioita koskevat säännökset

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan henkilö voi kantajana käyttää puhevaltaa yleensä vain oman asiansa osalta myös silloin, kun kysymys on useille henkilöille yhteisesti kuuluvan vaateen toteuttamisesta. Toisen henkilön puolesta häneen ulottuvin oikeusvaikutuksin tai yleisen edun nimissä voidaan kannetta ajaa vain poikkeustapauksissa. Tällainen poikkeussääntö koskee muun muassa jakamattoman kuolinpesän osakkaan oikeutta yksin ajaa kannetta kuolinpesän hyväksi, silloin kun oikeudenkäynti koskee osakkaiden yhteishallinnon piiriin kuuluvaa asiaa (perintökaaren 18 luvun 2 §:n 2 momentti). Myös eräitä yhteisomistussuhteita koskevan lain (180/1958) 4 §:n 2 momentti mahdollistaa, että esineen osaomistaja voi ilman muiden osakkaiden myötävaikutusta ajaa kannetta yhteistä esinettä koskevassa asiassa. Molemmissa tapauksissa edellytetään, että kaikki muut osakkaat tai yhteisomistajat haastetaan oikeudenkäyntiin kuultaviksi.

Edellä mainitut tilanteet eivät ole suoraan rinnastettavissa ryhmäkannetyyppiseen oikeudenkäyntiin. Silloin, kun kuolinpesän osakas tai yhdessä omistetun esineen osaomistaja ajaa kannetta pesän tai muiden omistajien hyväksi, kyse ei ole useista

itsenäisistä vaatimuksista, joita ajetaan yhdessä, vaan yhdestä ainoasta vaatimuksesta, joka koskee kaikkia osakkaita tai osaomistajia. Kuolinpesän osakkaiden tai yhteisomistajien erilliset oikeudenkäynnit eivät ole mainitun tyyppisissä asioissa mahdollisia. Tästä niin sanotusta välttämättömästä prosessiyhteydestä seuraa, että muut osaomistajat tai kuolinpesän osakkaat eivät myöskään voi jättäytyä oikeudenkäynnin ulkopuolelle ja näin välttyä tuomion oikeusvaikutuksista. Jos esimerkiksi kuolinpesän osakas häviää jutun, asiassa annettu ratkaisu sitoo aina oikeusvoimaisesti myös niitä pesän osakkaita, jotka eivät ole esiintyneet jutussa asianosaisina. Heillä ei siten ole mahdollisuutta myöhemmin itse nostaa samaa asiaa koskevaa kannetta.

Poikkeussäännösten tarkoituksena on mahdollistaa oikeudenkäynti tilanteessa, jossa esimerkiksi kuolinpesän osakkaista yksi vastustaa kanteen nostamista tai kanteeseen vastaamista. Jos poikkeussäännöstä ei olisi, kanteen nostaminen ei olisi tällaisessa tilanteessa mahdollista, vaikka kaikki muut osakkaat olisivat asiasta yksimielisiä. Tavoitteena on siten ollut varmistaa, etteivät kysymyksessä olevat omistussuhteet estäisi tiettyjen riitojen saattamista tuomioistuimen ratkaistavaksi ja näin johtaisi oikeudenmenetyksiin.

Oikeudenkäymiskaari sisältää yleisesti sovellettavia säännöksiä useiden vaatimusten käsittelemisestä samassa oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäymiskaaren 18 luvussa säädetään muun muassa kanteiden yhdistämisestä eli subjektiivisesta kumulaatiosta. Luvun 2 §:n mukaan kantajan useita vastaajia vastaan tai usean kantajan yhtä tai useampaa vastaajaa vastaan samanaikaisesti nostamat kanteet on käsiteltävä samassa oikeudenkäynnissä, jos ne johtuvat olennaisesti samasta perusteesta.

Olellisesti samasta perusteesta johtuvina pidetään yleensä sellaisia vaatimuksia, jotka perustuvat olennaisesti samoihin oikeustositseikkoihin. Jos useat samassa onnettomuudessa loukkaantuneet nostavat vahingonkorvauskanteen samaa vastaajaa vastaan, kysymys on olennaisesti samasta perusteesta johtuvista kanteista (ks. HE 15/1990 vp s. 121). Toisena esimerkkinä on viitatussa hallituksen esityksessä mainittu eri osakkeenomistajien nostamat samaa yhtiökokouksen päätöstä koskevat moitekanteet. Sellaiset tulisi, jos mahdollista, käsitellä samassa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 2 §:ssä tarkoitetut olennaisesti samasta perusteesta johtuvat kanteet on aina käsiteltävä yhdessä, jos kanteet on pantu vireille samanaikaisesti, kanteet on nostettu samassa toimivaltaisessa tuomioistuimessa ja kanteet voidaan käsitellä samanlaisessa oikeudenkäyntimenettelyssä. Jos joku edellä luetelluista edellytyksistä puuttuu, tuomioistuin voi harkintansa mukaan yhdistää kanteet, jos se edistää asian selvittämistä (OK 18 luvun 6 §). Tässä tapauksessa tuomioistuin voi myös purkaa kumulaation, jos se myöhemmin käsittelyn aikana osoittautuu epätarkoituksenmukaiseksi.

Kumulaatiota koskevilla säännöksillä pyritään parempaan prosessitalouteen. Koska yhdistettyjen kanteiden perusteena oleva oikeustositseikasto on olennaisilta osin oltava sama, asiassa kertaalleen esitetty näyttö koskee kaikkia kanteita, eikä sitä tarvitse esittää jokaisen vaatimuksen osalta uudestaan. Kanteiden yhdistämisellä pyritään eliminoimaan myös vaaraa siitä, että toisiinsa liittyvissä jutuissa annettaisiin ristiriitaiset tuomiot.

Subjektiiivisessa kumulaatiossa ei ole kysymys toisten henkilöiden puolesta ja heihin ulottuvin oikeusvaikutuksin ajettavasta kanteesta. Yhdessä käsiteltävät kanteet säilyttävät oikeudenkäynnissä itsenäisyytensä ja kaikki vaatimuksen esittäneet kantajat ovat yhtä lailla asianosaisia prosessissa. Asianosaisen tekemät prosessitoimet koituvat vain hänen edukseen tai haitakseen, eivätkä sellaisinaan vaikuta hänen myötäpuoliensa prosesseihin. Kaikki kanteet on pantava vireille erikseen ja kantajan edustaminen oikeudenkäynnissä edellyttää häneltä saatua erillistä valtuutusta. Jokaisen kanteen osalta annetaan erillinen tuomio, jonka oikeusvaikutukset ulottuvat vain kyseisen itsenäisen prosessin osapuoliin.

Subjektiiivinen kumulaatio edellyttää kaikkien kantajien taholta tiettyä aktiivisuutta. Toisin kuin esimerkiksi jakamattoman kuolinpesän hyväksi ajetussa kanteessa, kumulaatio ei yksinkertaista prosessiin ryhtymistä sellaisten henkilöiden osalta, jotka eivät aktiivisesti halua osallistua oikeudenkäyntiin.

Väliintulosta säädetään oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 8 §:ssä: "Jos joku, joka ei ole asianosaisena oikeudenkäynnissä, väittää, että asia koskee hänen oikeuttaan, ja esittää todennäköisiä syitä väitteensä tueksi, hän saa osallistua väliintulijana jommankumman asianosaisen puolella oikeudenkäyntiin." Väliintulomahdollisuus on siis vain sellaisella

taholla, jolla on omakohtainen etu asiassa. Väliintulija valvoo omaa etuaan prosessissa tukemalla toista asianosaista.

Väliintulosäännökset koskevat pääasiassa tilanteita, joissa kolmannella on välitön etu vireillä olevan riita-asian lopputulokseen nähden. Väliintulo on oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 8 §:n perusteella mahdollinen myös ryhmäkannetyypisissä tilanteissa. Sivullisen väliintulointressi perustuu tällöin yleensä annettavan tuomion todistusvaikutukseen. Jos väliintulijalla on samaa vastaajaa vastaan oma vaatimus, joka perustuu samoihin oikeustositseikkoihin, hänen kannaltaan on hyvinkin merkityksellistä, miten esimerkiksi näyttökysymys on oikeudenkäynnin kohteena olevassa asiassa ratkaistu. Väliintulon tarkoituksena on näissä tapauksissa saada eliminoiduksi tuomion haitallinen todistusvaikutus. Ilman asioiden välistä tosiseikastoyhteyttä väliintulo ei ole mahdollinen. Esimerkiksi ne, joilla on vireillä tai tulossa vireille riitoja, joissa oikeuskysymys on samansuuntainen mutta tapahtumainkulku tai muut tosiseikat ovat erilaiset, eivät voi esiintyä väliintulijoina.

Väliintulija ei voi vaatia muuta kuin se asianosainen, jonka puolella hän osallistuu oikeudenkäyntiin. Luvun 10 §:ssä säädetään, että väliintulijalla on oikeus toimia oikeudenkäynnissä asianosaisen tavoin. Hän saa siten esimerkiksi kuulustuttaa todistajia ja esittää muuta selvitystä. Hän ei kuitenkaan saa muuttaa kannetta eikä ryhtyä muuhun toimeen, joka on ristiriidassa asianosaisen suorittaman toimen kanssa niin kuin esimerkiksi myöntää tukemansa vastaajan kiistämää kannetta oikeaksi, eikä muutoin kuin asianosaisen ohella hakea muutosta asiassa.

Väliintulo edellyttää sitä koskevaa hakemusta, ja vireillä olevan riidan asianosaisille on varattava tilaisuus tulla sen johdosta kuulluksi. Sivullisella on kuitenkin oikeus esiintyä väliintulijana asianosaisten suostumuksesta riippumatta. Asiassa annettava tuomio ei oikeuta tai velvoita väliintulijaa. Poikkeuksen tästä säännöstä muodostaa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus. Oikeudenkäyntikulujen osalta väliintulija rinnastetaan lähtökohtaisesti asianosaiseen. Jos väliintulija on tukenut voittanutta asianosaista, hänellä on oikeus saada kulunsa korvatuksi. Hävinneellä puolella esiintynyt väliintulija on kuitenkin korvausvastuussa vain väliintulosta aiheutuneista erityisistä kuluista.

Jos samassa tai eri tuomioistuimissa on vireillä useita samantyyppisiä kanteita, niistä voidaan valita jokin, jota käsitellään ja ratkaistaan ennen kuin muita ryhdytään käsittelemään. Valinta voi tapahtua kanteiden vireillepanovaiheessa niin, että nostetaan vain yhtä, kantajapiirissä tyyppilliseksi arvioitua oikeussuhdetta koskeva kanne. Valinta voi tapahtua myös silloin, kun jutut jo ovat tuomioistuimessa vireillä. Mahdollisuus lepäämään jättämiseen perustuu oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 4 §:ään, jonka mukaan: "Jos asian ratkaisemisen kannalta on tärkeätä, että toisessa oikeudenkäynnissä tai muussa menettelyssä käsiteltävänä oleva kysymys ratkaistaan ensin, tai jos asian käsittelylle on muu pitkäaikainen este, tuomioistuin voi määrätä, että asian käsittelyä jatketaan esteen poistuttua."

Tämä niin sanottua kanteen lepäämään jättämistä koskevan säännöksen tarkoitus ei ole alun perin ollut niin sanotun pilottiratkaisun tekeminen ryhmäkannetyyppisissä tilanteissa, joissa useilla henkilöillä on sisällöltään ja perusteiltaan lähes samanlainen vaatimus samaa vastaajaa vastaan. Käytännössä on lepäämään jättämistä kuitenkin sovellettu myös eräisiin tilanteisiin, joissa useista samantyyppisistä vireillä olevista kanteista on valittu käsiteltäväksi yksi tai useampia ja muut on jätetty odottamaan tuomiota tai osatuomiota ja sen lainvoimaisuutta tai ylemmän oikeusasteen ennakkoratkaisua. Tällainen tilanne oli esillä korkeimman oikeuden ratkaisussa 1992:50, joka koski pankin oikeutta nostaa lainan korkoa. Tätä ratkaisua odottivat useat vastaavanlaiset jutut eri tuomioistuimissa.

Lepäämään jättämisen avulla voidaan siis tavoitella vaikutuksia muihin samankaltaisiin oikeussuhteisiin. Menettelyllä pyritään säästämään työtä ja kustannuksia. Jotta tavoitteet saavutettaisiin, asianosaisten tulee hyväksyä pilottiratkaisu. Samanlaisia asioita koskevat riidat usein sovitaan ensimmäisen ennakkoratkaisun jälkeen.

Ensimmäisen ratkaisun ohjaava vaikutus perustuu vapaaehtoisuuteen, sillä ratkaisun oikeusvoima ulottuu vain pilottiasian asianosaisiin. Jos toisen mahdollisesti samankaltaisen oikeussuhteen osapuoli ei itse katso, että kyse on samankaltaisesta oikeussuhteesta eikä näin ollen hyväksy ratkaisua noudatettavaksi omassa riidassaan, on asiassa käytävä erillinen oikeudenkäynti. Lepäämään jättämismenettelyyn liittyy myös riski lepäämään jätetyn oikeudenkäynnin pitkittymisestä. Pilottiratkaisulla on tosin vahva vaikutus, koska on todennäköistä, että tuomioistuin muissakin asioissa päätyy samaan ratkaisuun. Jos ensimmäiseen kanteeseen on annettu ylemmän oikeusasteen ratkaisu, samankaltainen asia tavallisesti ratkaistaan samalla tavalla, vaikka ennakkoratkaisut eivät olekaan meillä

juridisesti sitovia. Ensimmäisen ratkaisun painoarvoa lisää se, että häviävällä vastaajalla on täysi vastuu oikeudenkäyntikuluista muissa oikeudenkäynneissä.

Oikeuskäytännön osalta voidaan todeta, että yleisissä tuomioistuimissa käsitellään asioita, joissa samoihin tai kaltaisiin perusteeseen vaatimuksensa perustavia kantajia on tai voisi olla useampia. Oikeusministeriön vuonna 1996 asettaman ryhmäkannetyöryhmän (ryhmäkannetyöryhmä II) mietinnössä OJL 3/1997 on esitelty yhteensä 26 edellä mainitut edellytykset täyttävää tuomiota ja vireillä olevaa oikeudenkäyntiä (s. 18 – 30). Mainitun työryhmän tekemä selvitys ajoittuu 1980-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin. Esimerkit oikeudenkäyntien ja niissä annettujen tuomioiden vaikutuksista laajan henkilöpiirin oikeuksiin ovat edelleen merkityksellisiä. Seuraavassa on selostettu edellä jo mainittu pilottioikeudenkäyntinä käsitelty asia KKO 1992:50. Asia koski vakioidun asuntolainasopimuksen tulkintaa. Vastaavia pankin tekemää koronkorotusta koskevia kanteita oli vireillä eri pankkeja vastaan useita kymmeniä ja niitä käsiteltiin monessa tuomioistuimessa.

Juttu koski tilannetta, jossa pankki oli korottanut kantajan asuntolainan korkoa yksipuolisella päätöksellään. Pankki oli aikaisemmin antanut vastaavista lainoistaan kuvan, että niiden korko oli sidottu Suomen Pankin vahvistamaan peruskorkoon ja että korko muuttuisi vain peruskoron muutosten johdosta. Tämä oli ollut yleinenkin käsitys näistä lainoista. Se oli vastannut myös kantajan käsitystä, mikä pankin oli täytynyt ymmärtää. Lainaa koskevan velkakirjan ehto ei ollut ristiriidassa kantajan käsityksen kanssa eikä siinä ollut sanottu, että pankilla olisi oman harkintansa mukaan oikeus muuttaa korkoa. Kun pankki ei ollut näyttänyt, että pankin yksipuolisesta oikeudesta koron korottamiseen muulloin kuin peruskoron muuttuessa olisi selvästi ilmoitettu kantajalle lainaneuvotteluissa tai velkakirjaa allekirjoitettaessa, ei pankilla ollut oikeutta lainan koron korottamiseen.

Kuluttajansuoja

Kuluttajien oikeusasemaa markkinoilla on säännelty erikseen. Keskeinen laki on kuluttajansuojalaki (38/1978). Kuluttajansuojalaki koskee kulutushyödykkeiden tarjontaa elinkeinonharjoittajilta kuluttajille. Lakia sovelletaan myös, jos elinkeinonharjoittaja välittää hyödykkeitä kuluttajille. Kuluttajansuojalain piiriin kuuluvat myös sijoitustuotteiden, asuntojen ja vakuutusten markkinointi, vaikka näistä

on myös erityislainsäädäntöä. Kuluttajaa suojaavaa lainsäädäntöä löytyy runsaasti myös kuluttajansuojalain ulkopuolelta.

Kuluttajaoikeudessa on pyritty luomaan järjestelmät, joilla tasapainotetaan kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien välistä suhdetta ja turvataan kuluttajan pääseminen oikeuksiinsa. Keskeinen toimija on kuluttaja-asiamies. Kuluttaja-asiamiehellä on tiettyjä erikseen laissa säädettyjä valvontatehtäviä, kuten markkinoinnin, sopimusehtojen, perinnän ja takausehtojen lainmukaisuuden valvonta. Lisäksi kuluttaja-asiamiehelle on annettu valvontatehtäviä esimerkiksi tietoyhteiskunnan palveluita, tv- ja radiotoimintaa sekä autojen hiilidioksidipäästöjen ilmoittamista koskevissa laeissa. Kaikissa näissä lähtökohtana on kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan suhde. Ainoa poikkeus on laki saatavien perinnästä (513/1999), jonka mukaan kuluttaja-asiamiehen valvottavaksi kuuluu kuluttajasaatavan tai julkisen tehtävän hoitamiseen liittyvän satavan periminen.

Kuluttaja-asiamiehen valvontatoiminta suuntautuu lähinnä kuluttajakollektiivin hyväksi eikä lakisääteistä valvontatehtävää ole ensisijassa suunniteltu jo tapahtuneen lainvastaisen toiminnan haittojen hyvittämiseen. Suurimmassa osassa tapauksia valvonta-asiat ratkeavat neuvotteluteitse, vain alle prosentti vuosittain vireille tulevista asioista viedään markkinaoikeuteen kieltokanteella. Markkinaoikeuden päätöksestä voidaan valittaa korkeimpaan oikeuteen, jos korkein oikeus myöntää valitusluvan.

Silloin kun kuluttaja-asiamies, markkinaoikeus tai korkein oikeus toteaa yrityksen menettelyn säännösten vastaiseksi, kannanotto ei vielä sellaisenaan vahvista yksittäisen kuluttajan oikeutta hyvitykseen. Hyvityksen saamiseksi tarvitaan siis erillinen prosessi joko lautakuntamenettelyssä tai yleisessä tuomioistuimessa.

Kuluttajan oikeuksiin pääsemistä ilman erillistä menettelyä on eräässä ryhmäkannetyypisessä tilanteessa mahdollistettu valvontaviranomaisen tekemällä velvoittavalla hallintopäätöksellä. Vuoden 2004 lopussa voimaan tulleen sähkömarkkinalain muutoksen (1172/2004) mukaan sähkömarkkinaviranomainen eli Energiemarkkinavirasto voi valvontajakson päätyttyä velvoittaa verkonhaltijan alentamaan seuraavan valvontajakson aikana perittäviä siirtopalvelumaksuja määrällä, jolla päättyneen jakson tuotto on ylittänyt kohtuullisen tuoton määrän. Tällä säännöksellä varmistetaan, että kaikki sähkökäyttäjät, joilta on peritty kohtuutonta

siirtomaksua, saavat hyvityksen. Aiemmin Energiamarkkinavirastolla ei ollut toimivaltaa määrätä liian suurina perittyjä verkkomaksuja palautettavaksi, vaan täytäntöönpanokelpoisen ratkaisun saamiseksi jokainen sähkökäyttäjä joutui itse saattamaan palauttamisvaatimuksen käräjäoikeuden ratkaistavaksi.

Kuluttajaoikeudessa on kollektiivivalvonnan ohella myös kuluttajien yksilöllisen oikeussuojan toteutumiseen tähtäviä menettelyjä. Yksittäisten riitojen ratkaisua helpottamaan on olemassa sekä lakisääteisiä kuluttajaviranomaisia että sopimusperusteisia toimielimiä.

Lailla säädettyjä kuluttajaviranomaisia ovat kunnalliset kuluttajaneuvot, jotka sovittelevat kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä riidoissa. Vuonna 2004 kuluttajaneuvonnan piirissä oli 444 kuntaa. Kuluttajaneuvoja oli 152, joista päätoimisia oli 51. Neuvonnalla on tärkeä yhteiskunnallinen merkitys, sillä vuositasolla neuvot sovittelevat noin 60 000 tapausta. Kuluttajien yhteydenotot ovat jatkuvasti lisääntyneet. Vuonna 2004 niitä oli 142 000.

Kuluttaja voi viedä yksittäisen riidan lailla perustettuun kuluttajavalituslautakuntaan, joka antaa maksutta asiassa ratkaisusuosituksen. Jollei elinkeinonharjoittaja halua noudattaa sitä, kuluttajan on turvauduttava oikeudenkäyntiin yleisessä tuomioistuimessa tavanomaisessa riita-asian menettelyssä. Kuluttajavalituslautakunnan toimivalta ei ole yhteneväinen kuluttajansuojalain soveltamisalan tai kuluttaja-asiamiehen toimivallan kanssa. Kuluttajavalituslautakunnasta annetun lain (42/1978) 1 §:n mukaan lautakunta ei voi käsitellä esimerkiksi sijoitushyödykkeitä koskevia asioita mutta voi antaa suosituksia asuntokauppalain nojalla myös kahden yksityishenkilön välisestä asuntokaupasta. Toisin kuin Ruotsin kuluttajavalituslautakunta (Allmänna reklamationsnämnden) kuluttajavalituslautakunta ei myöskään voi käsitellä ryhmävalitusta. Vuonna 2004 kuluttajavalituslautakuntaan saapui 3 907 valitusta ja siellä ratkaistiin 3 748 valitusta. Sovintoon päättyneitä asioita oli 820. Suositusten noudattamisprosentti vuonna 2003 oli keskimäärin 77 %. Käsittelyajat vaihtelivat vuonna 2004 eri jaostoilla 8 kuukaudesta 14 kuukauteen.

Kuluttajavalituslautakunnan toimivaltaa on vuonna 2002 annetussa kuluttajariitatyöryhmän mietinnössä (KTM:n työryhmä- ja toimikuntaraportteja

12/2002) ehdotettu laajennettavaksi asumisturva-asioihin ja arvopaperisijoittamiseen. Ehdotus ei ole vielä johtanut lainsäädäntötoimiin. Oikeusministeriö on elokuussa 2005 asettanut työryhmän selvittämään mahdollisuudet ryhmävalitusmenettelyn nopeaan käyttöönottoon kuluttajavalituslautakunnassa.

Vakuutusalan sopimus pohjaisen kuluttajaorganisaation muodostavat Kuluttajien vakuutustoimisto, Vakuutuslautakunta ja näiden toimintaa ohjaava Kuluttajien vakuutustoimiston hallitus, joiden toiminta perustuu Kuluttajaviraston ja Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton tekemään sopimukseen. Kuluttajien vakuutustoimisto neuvoo ja auttaa maksutta kuluttajia sekä elinkeinon- ja ammatinharjoittajia vapaaehtoisia vakuutuksia koskevissa asioissa. Vuosittain toimistoon tulee noin 8 500 asiaa. Vakuutuslautakunnan tehtävänä on käsitellä lain ja vakuutusehtojen tulkintaa ja soveltamista koskevia erimielisyyksiä. Vuonna 2004 vakuutuslautakuntaan tuli 883 lausuntopyyntöä. Ratkaisuja annettiin 772. Lautakunnan suositusten noudattamisprosentti oli 98 % ja asioiden käsittelyaika keskimäärin 6 kuukautta.

Pankkialan Asiakasneuvontatoimiston toiminta perustuu Kuluttajaviraston, Rahoitustarkastuksen ja Suomen Pankkiyhdistyksen tekemään sopimukseen. Toimisto palvelee pankkialan kuluttaja- ja pienyritysasiakkaita antamalla maksutta neuvoja pankkitoimintaan liittyvissä kysymyksissä ja muun muassa pankin ja asiakkaan välisten erimielisyyksien ratkaisemiseksi. Toimisto ottaa käsiteltäväkseen ne pankkiasiat, joihin ei voida antaa vastausta puhelimitse. Vuonna 2004 tällaisia pankkiasioita oli vajaat 400. Toimiston tekemä sovitteluesitys tai suositus on johtanut useimmiten sovintoon. Asian käsittely kestää tavallisimmin 2-5 kuukautta.

Yhteistyössä Pankkialan Asiakasneuvontatoimiston kanssa toimii Arvopaperilautakunta, joka neuvoo, ohjaa ja etsii ratkaisua asioissa, jotka koskevat arvopaperimarkkinalainsäädännön ja siihen liittyvien viranomaismääräysten sisältöä ja sopimusehtojen soveltamista, hyvää arvopaperikauppatapaa ja muita arvopaperikäytäntöä koskevia asioita. Arvopapereiden liikellelaskuun liittyvät erimielisyydet eivät kuulu Arvopaperilautakunnan toimivaltaan. Vuonna 2004 Arvopaperilautakuntaan saapui 144 valitusta ja siellä ratkaistiin 18 valitusta. Suositusten noudattamisprosentti oli 100 %. Valitusten käsittelyaika on 5-6 kuukautta ja

laajoissa omaisuudenhoitoriidoissa noin 8 kuukautta. Vuonna 2004 valittajien vaatimusten arvo vaihteli välillä 500 - 10 000 euroa.

Kuluttaja-asiamiehen toinen keskeinen tehtävä valvontatoiminnan ohella on kuluttajan avustaminen yksittäisen asian hoitamisessa (Kuluttajavirastosta annetun lain (1056/1998) 9 §). Kuluttaja-asiamies voi muiden tehtävien salliessa avustaa kuluttajaa oikeudenkäynnissä, jos avustaminen on lain soveltamisen ja kuluttajien yleisen edun kannalta tärkeää taikka elinkeinonharjoittaja ei noudata kuluttajavalituslautakunnan päätöstä. Taustalla on kummassakin asiaryhmässä kuluttajien kollektiivisen suojan edistäminen: joko ennakkopäätöksen saaminen taikka ratkaisusuositusten noudattamisen varmistaminen. Kuluttaja-asiamiehen toimivalta avustustapauksissa ei ole sidottu kuluttajansuojalain soveltamisalaan tai kuluttaja-asiamiehen valvontatoimeen, vaan ratkaisevaa on, että kyse on kuluttajan avustamisesta.

Avustusmahdollisuudesta säädettiin jo alkuperäisessä kuluttajansuojalaissa (ks. HE 8/1977). Aikaa myöten ongelmaksi muodostui oikeudenkäyntikuluriski, joka esti tärkeidenkin asioiden saattamisen oikeuteen. Tätä ongelmaa pyrittiin ratkaisemaan eri keinoin. Merkittävä uudistus kuluttaja-asiamiehen avustustoimintaan tehtiin vasta vuonna 1999 (ks. HE 140/1998). Yhdistettäessä Kuluttajavirasto ja kuluttaja-asiamiehen toimisto mahdollistettiin samalla Kuluttajaviraston toimintamäärärahojen käyttäminen avustustoiminnasta johtuvan kuluriskin kattamiseen. Erillistä määrärahaa avustustoimintaan ei kuitenkaan osoitettu. Nykyisin kuluttaja-asiamies tekee vuosittain 2-6 avustuspäätöstä ja kuluttajavirasto kantaa kuluriskin noin 2/3:ssa tapauksista. Virasto on viime aikoina ottanut kuluriskin aikaisempaa useammin, koska kuluttajilla ei aina ole oikeusturvavakuutusta ja oikeusturvavakuutuksen enimmäiskorvausmäärä on yleensä vain n. 8 400 euroa. Tähän mennessä suurimmat viraston maksettavaksi tulleet vastapuolen oikeudenkäyntikulut ovat olleet noin 24 000 euroa. Uudistus on kuitenkin parantanut kuluttaja-asiamiehen mahdollisuuksia hakea ennakkoratkaisuja kuluttajien yleisen edun kannalta tärkeisiin asioihin silloin, kun kuluriski olisi muuten estänyt asian saattamisen oikeuteen ja on näin parantanut kuluttajien asemaa.

Ympäristövahinkojen korvaaminen

Ympäristövahinkona pidetään ympäristövahinkojen korvaamisesta annetussa laissa (737/1994, jäljempänä ympäristövahinkolaki) tarkoitettua tietyllä alueella harjoitetusta

toiminnasta johtuvaa vahinkoa, joka on ympäristössä aiheutunut veden, ilman tai maaperän pilaantumisesta, melusta, tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä tai hajusta taikka muusta vastaavasta häiriöstä.

Ympäristövahinkolaki on ympäristövahinkojen korvaamisen yleislaki, joka sisältää säännökset mm. korvattavasta vahingosta, korvattavuuden edellytyksenä olevasta syy-yhteydestä, haitankärsijän sietovelvollisuudesta, vahingontorjunta- ja ennallistamiskustannuksista, korvausvelvollisista ja korvausmenettelyistä. Ympäristövahinkolaki rakentuu vahingonkorvauslaista (412/1974) poiketen toiminnanharjoittajan ankaran vastuun periaatteelle, eli korvausvelvollisuuden syntyminen ei edellytä vahingonaiheuttajan tahallisuutta tai huolimattomuutta. Ympäristövahinkolaissa on myös kevennetty vahingonkärsijän todistustaakkaa. Ympäristövahingon korvaamisen kannalta riittää, että toiminnan ja vahingon välinen syy-yhteys osoitetaan todennäköiseksi. Toisaalta ympäristövahinkolaki asettaa haitankärsijälle vähäisten vahinkojen sietämisvelvollisuuden. Tämä ei kuitenkaan koske tahallisesti tai rikoksella aiheutettua vahinkoa, henkilövahinkoa eikä myöskään vähäistä suurempaa esinevahinkoa.

Ympäristövahinkolakia täydentää osaltaan ympäristövahinkovakuutuksesta annettu laki (81/1998). Sen perusteella maksetaan korvausta ympäristövahingoista, jos korvausta ei saada perityksi korvausvelvolliselta tai tämän vastuuvakuutuksesta taikka korvausvelvollista ei ole saatu selvitettyksi. Laissa säädetään myös vakuuttamisvelvollisuus sellaisille yksityisoikeudellisille yhteisöille, joiden harjoittamaan toimintaan liittyy olennainen ympäristövahingon vaara tai jonka toiminta aiheuttaa yleisesti haittaa ympäristölle.

Ympäristön käyttöön vaikuttavat hankkeet, kuten esimerkiksi liikenneyhteyksien rakentaminen, edellyttävät toisinaan pakkotoimioikeuksien perustamista toisen omaisuuteen. Pakkotoimilla tarkoitetaan vieraaseen omaisuuspiiriin kohdistuvia toimenpiteitä, joiden seurauksena kiinteän omaisuuden hallinta kokonaan tai osaksi menetetään taikka jotka synnyttävät omistajalle käyttörajoituksia. Keskeisimmät pakkotoimien perustamista koskevat säännökset sisältyvät kiinteän omaisuuden ja erityisten oikeuksista lunastuksesta annettuun lakiin (603/1977, jäljempänä lunastuslaki), vesilakiin (264/1961) ja maantielakiin (503/2005). Mainitut lait sisältävät

korvausjärjestelmät, joiden perusteella määrätään pääsääntöisesti virallisperiaatetta noudattaen samanaikaisesti pakkotoimien perustamisen yhteydessä korvattaviksi niistä johtuvat edunmenetykset. Korvattavien edunmenetysten piiriin kuuluvat myös sellaiset pakkotoimista johtuvat ympäristövahingot, joiden aiheutuminen on korvauksia määrättäessä ennalta arvattavissa. Pakkotoimista johtuvien ympäristövahinkojen korvaamiseen sovelletaan sanottujen lakien mukaisissa menettelyissä ympäristövahinkolain aineellisoikeudellisia säännöksiä. Vesilain mukaan luvanvaraisesta vesitaloushankkeesta aiheutuvasta veden, ilman ja maaperän pilaantumisesta johtuva edunmenetys korvataan kuitenkin vesilain säännösten mukaisesti. Mikäli sinänsä lainmukaisesti harjoitetusta toiminnasta aiheutuu vahinkoja, joita ei lupaa myönnettäessä ole voitu ennakoida, voidaan näitä vahinkoja koskevat korvausvaatimukset käsitellä eräin edellytyksin sanottujen lakien mukaisissa hallinnollisissa menettelyissä.

Hallinnollisissa lupamenettelyissä ei voida korvata lainvastaisesta toiminnasta aiheutuvia vahinkoja ja henkilövahinkoja. Lainvastaisesta toiminnasta aiheutuneiden vahinkojen korvaamiseen sovelletaan yleistä vahingonkorvausoikeudellista sääntelyä eli vahingonkorvauslakia ja ympäristövahinkojen osalta ympäristövahinkolakia. Näiden vahinkojen korvaamista koskevat vaatimukset käsitellään yleisessä tuomioistuimessa joko itsenäisinä riita-asioina tai rikosasian käsittelyn yhteydessä. Lainvastaisella toiminnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä toimintaa, jota harjoitetaan säädösten tai lupamääräysten vastaisesti taikka ilman tarpeellista lupaa. Vesiasioiden osalta ilman tarpeellista lupaa harjoitetusta toiminnasta aiheutuneiden vahinkojen korvaamista koskevat vaatimukset voidaan kuitenkin eräin edellytyksin ratkaista vesilain mukaisessa hallintomenettelyssä.

Ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavien toimintojen harjoittaminen edellyttää ympäristönsuojelulain mukaista ympäristölupaa. Ympäristölupamenettelyssä vahvistetaan laitoksen sijainti ja asetetaan pilaantumisen ehkäisemiseksi tarpeelliset lupamääräykset. Jos toiminnasta aiheutuu korvattavaa haittaa, käsitellään näistä johtuvat vaatimukset siviilioikeudellisina riita-asioina yleisessä tuomioistuimessa. Tämä tarkoittaa, että vahingonkärsijän on saatettava korvausvaatimus kanteella vireille käräjäoikeudessa siten kuin ympäristövahinkolaissa säädetään. Ympäristölupaa edellyttävien toimintojen vesistöön kohdistuvat päästöt ovat kuitenkin tässä suhteessa

erityisasemassa. Tämä johtuu ympäristönsuojelulainsäädännön kehitysvaiheista. Myönnettäessä ympäristölupa vesistön pilaantumista aiheuttavalle toiminnalle, on alueellisen ympäristökeskuksen tai ympäristölupaviraston toimesta määrättävä korvaukset toiminnasta aiheutuvista vahingoista. Näiden vahinkojen korvaamiseen sovelletaan ympäristövahinkolakia. Ympäristönsuojelulain 74 §:n 2 momentin mukaan vesistön pilaantumisesta aiheutuvat korvauskysymykset voidaan määrätä käsiteltäviksi selvitysmenettelyssä tai katselmustoimituksessa vesilain mukaisesti. Tarpeellisten selvitysten hankkimisesta aiheutuvista kustannuksista vastaa ympäristöluvan hakija. Korvaukset määrätään lähtökohtaisesti luparatkaisussa ja menettelyssä noudatetaan virallis- ja samanaikaisuusperiaatetta. Tämä tarkoittaa, että toiminnasta mahdollisesti aiheutuvat vahingot selvitetään lupahakemuksen käsittelyn yhteydessä viran puolesta ilman, että vahingonkärsijän tarvitsee korvausta erikseen vaatia.

Vesilain mukaisissa asioissa voidaan luvan myöntämisen yhteydessä määrätä korvaukset myös vahingoista, jotka on aiheutettu ennen luvan myöntämistä. Sellaisesta toiminnasta tai tapahtumasta, joka ei liity lupahakemuksen kohteena olevaan toimintaan, aiheutuneita vahinkoja koskevia korvausvaatimuksia ei voida käsitellä lupahakemuksen yhteydessä. Näistä vahingoista on kanneteitse vaadittava korvausta yleisessä tuomioistuimessa. Myös ympäristölupavirastossa voidaan käsitellä erillisen hakemuksen perusteella korvausvaatimuksia ennakoimattomista vahingoista, jos kyseiset vahingot johtuvat luvanvaraisesta toiminnasta.

Jos ympäristövahingon korvaamista koskevaa vaatimusta ei voida tutkia edellä kuvatuin tavoin hallinnollisessa menettelyssä, on vahingon kärsijän pantava vireille yleisessä tuomioistuimessa siviilioikeudellinen vahingonkorvauskanne joko itsenäisenä riita-asiana tai esitettävä korvausvaatimukset rikosoikeudenkäynnin yhteydessä. Vahingonkärsijän tulee tällöin yleisten prosessuaalisten periaatteiden mukaisesti hankkia ja esittää tuomioistuimelle vahingon arviointiin liittyvä selvitys. Niiden ympäristövahinkojen osalta, joissa aiheutuvan haitan määrä on vähäinen ja näyttökysymykset vaikeita, saattavat nämä seikat vaikuttaa haitankärsijöiden päätökseen ryhtyä vaatimaan korvauksia. Tarvittava todistelu voi edellyttää laajojen ja kalliiden asiantuntijaselvitysten hankkimista, joka puolestaan korottaa oikeudenkäyntikulujen määrää. Oikeusministeriö voi avustaa taloudellisesti tällaisen oikeudenkäynnin asianosaista. Avustusta oikeudenkäyntikulujen kattamiseen voidaan painavasta syystä

myöntää kantajalle tai asianosaiselle. Avustuksen suorittaminen edellyttäisi, että asia olisi ympäristönsuojelun kannalta merkittävä tai että sillä on huomattavaa vaikutusta lukuisten henkilöiden oloihin ja avustusta hakevan kulut voisivat nousta hakijan maksukykyyn nähden kohtuuttomiksi. Hallitus sopi avustusmahdollisuudesta toukokuussa 1998. Sen käytännön merkitys on kuitenkin ollut vähäinen. Avustusta on kerran haettu. Sitä ei ole vuoden 2005 loppuun mennessä kertaakaan myönnetty.

Kuten edellä on mainittu, on erillisiä säännöksiä ympäristövahinkoon liittyvästä korvausvelvollisuudesta myös niin sanotuissa pakkotoimilaeissa. Maantielain mukaisessa maantietoimituksessa määrätään korvaus lunastetusta omaisuudesta siten kuin lunastuslaissa säädetään eli virallisperiaatetta noudattaen. Maantielaisissa on myös erityissäännöksiä korvausten määräämisestä. Säännösten mukaan voidaan määrätä korvaukset myös niille kiinteän omaisuuden omistajille ja käyttöoikeuden haltijoille, joiden omaisuutta ei ole lunastettu mutta joihin tiehankkeen tai tien käyttämisen haitallisten vaikutusten voidaan katsoa ulottuvan. Tällaista korvausta on kuitenkin maantietoimituksessa erikseen vaadittava. Maantietoimituksessa määrätään korvaukset tiedossa olevista ja ennalta arvattavista vahingoista. Kaikkien vahinkojen aiheutumista ei kuitenkaan voida ennakoida. Jos vahinkoja ilmenee tietoimituksen päätyttyä, määrätään näistä korvaukset maantielain 74 §:n mukaan uudessa maantietoimituksessa.

Kaivostoimintaan liittyvien vahinkojen korvaamisesta säädetään kaivoslaissa (503/1965). Korvaus toiminnasta aiheutuvista vahingoista määrätään pääsääntöisesti viran puolesta kaivospiiritoimituksessa, jossa noudatetaan soveltuvin osin lunastuslain korvausjärjestelmää. Kaivostoiminnasta aiheutuneiden vahinkojen, joita ei toimituksessa ole otettu huomioon, korvaamisesta säädetään kaivoslain 46 §:ssä. Korvausta vaaditaan tällöin kanteella toimivaltaisessa käräjäoikeudessa. Korvausvelvollisuuden ja korvauksen määräämisen perusteiden osalta sovelletaan vahingonkorvauslakia ja ympäristövahinkolakia. Kanne on pantava vireille viimeistään kolmen vuoden kuluessa siitä, kun vahinko tai haitta on havaittu.

Myös maa-aineslaissa (555/1981) on säännöksiä aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta. Korvausvelvollisuuden kannalta ei ole merkitystä sillä, onko vahinko aiheutunut luvallisesti vai luvattomasti harjoitetusta maa-ainesten ottamisesta. Jos osapuolet eivät pääse korvauksesta yksimielisyyteen, ratkaistaan asia lunastustoimituksessa.

Lunastustoimituksessa ei korvausvaatimuksia kuitenkaan käsitellä viran puolesta, vaan korvauksen vaatijan on itse hankittava vaatimuksiaan tukeva selvitys.

Erillisiä ympäristövahinkojen korvaamista koskevia asioita on vuosina 2000-2004 ollut käräjäoikeuksissa seitsemän kappaletta. Pääasiallinen syy asioiden vähäisyyteen on todennäköisesti se, että laillisesti harjoitetusta toiminnasta aiheutuvat ympäristövahingot yleensä korvataan viran puolesta erilaisissa hallintomenettelyissä. Esimerkiksi valtion ympäristölupaviranomaiset ratkaisevat vuosittain noin 1400 ympäristönsuojelulain ja vesilain mukaista lupa-asiaa. Korvauspäätöksiä arvioidaan tehtävän noin joka viidennessä lupa-asiassa eli vuosittain noin 300 asiassa. Vahingonkäräjille viitatut korvausmenettelyt ovat huomattavasti edullisempi tapa päästä oikeuksiinsa, koska tarvittavan työn ja kustannusten määrä on normaaliin riita-asian käsittelyyn verrattuna huomattavasti pienempi. Korvattavien ympäristövahinkojen määrää vähentää myös se, että useissa tilanteissa ympäristövahinkojen aiheutuminen voidaan estää tai niiden laajentumista rajoittaa puuttumalla hallinnollisessa järjestyksessä niitä aiheuttavaan toimintaan. Lisäksi toiminnanharjoittaja voidaan velvoittaa hallintopakon keinoin poistamaan lainvastaisesta toiminnasta aiheutuneet vaikutukset, joka sekkin vähentää aiheutuvien ympäristövahinkojen määrää ja tarvetta turvautua vahingonkorvausvaatimuksiin.

2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

Johdanto

Oikeusministeriössä on valmistunut kaksi selvitystä ryhmäkanteen käyttömahdollisuuksista Suomessa (OLJ 3/1992 ja Työryhmämietintö 2005:3) sekä kaksi hallituksen esityksen muotoon laadittua ehdotusta ryhmäkannelaiksi (OLJ 1/1995 ja OLJ 3/1997). Mainitut lainvalmisteluasiakirjat sisältävät suhteellisen perusteelliset selvitykset muissa maissa voimassa olevista ryhmäkanejärjestelmistä. Esimerkiksi vuoden 1996 ryhmäkannetyöryhmän mietinnön (OLJ 3/1997) ja vuonna 2005 valmistuneen mietinnön (Työryhmämietintö 2005:3) kansainvälistä kehitystä ja ulkomaiden lainsäädäntöä koskevat jaksot (OLJ 3/1997 s. 42 – 61 ja Työryhmämietintö 2005:3 s. 6 - 22) ovat varsin kattavat ja yksityiskohtaiset. Erityisesti niin sanotun common law –oikeusjärjestelmän valtioissa käytössä olevien ryhmäkanejärjestelmien sisältö ja oikeuspoliittiset perusteet on perusteellisesti selostettu. Vastaavanlaista

selvitystä ei siksi ole nyt tarkoituksenmukaista tehdä, vaan muissa maissa voimassa tai valmisteilla olevia järjestelmiä on kuvattu lähinnä siellä valittujen lainsäädäntötekniisten ratkaisujen osalta.

Ryhmäkanne on lähtökohdiltaan anglo-amerikkalainen instituutio, joka on muotoutunut common law –oikeusjärjestelmien puitteissa Englannissa, Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Australiassa. Mainittujen valtioiden prosessioikeus ja sitä koskeva lainsäädäntö eivät ole suoraan vertailukelpoisia Suomessa voimassa olevaan oikeudenkäyntimenettelyyn ja oikeudenkäyntiä koskevaan lainsäädäntöön. Vastaavasti aineellinen lainsäädäntö perustuu erilaiseen oikeuskulttuuriin. Pohjoismaissa on sen sijaan toisiaan lähellä oleva prosessioikeuden perinne. Tämän vuoksi on perusteltua tarkastella ensisijaisesti Ruotsissa voimassa olevaa ryhmäoikeudenkäyntilakia, Norjassa kesällä 2005 hyväksytyyn uuden siviiliprosessilain ryhmäkannetta koskevia säännöksiä sekä Tanskassa vuonna 2005 julkaistua ehdotusta ryhmäkannelainsäädännöksi.

Ruotsi

Laki ryhmäoikeudenkäynnistä (Lag 2002:599 om grupprättegång) on Ruotsissa tullut voimaan 1.1.2003.

Lain 1 §:n määritelmän mukaan ryhmäkanteella tarkoitetaan yhden kantajan usean henkilön edustajana ajamaa sellaista kannetta, jonka oikeusvaikutukset ulottuvat edustettuihin henkilöihin ilman, että he ovat asianosaisia oikeudenkäynnissä.

Ryhmäoikeudenkäyntimenettelyssä voidaan käsitellä kaikkia yleisissä tuomioistuimissa käsiteltäviä riita-asioita. Ympäristökaari (miljöbalken, MB) sisältää erityissäännöksiä ympäristötuomioistuimessa (miljöödomstol) käsiteltävistä ryhmäkanteista.

Kiinteistötuomioistuimina (fastighetsdomstol) toimivat käräjäoikeudet ovat toimivaltaisia käsittelemään ryhmäkanteita (lain 3 § sekä Förordning 2002:814 om behörighet för tingsrätter att handlägga mål enligt lagen 2002:599 om grupprättegång m.m.). Näiden käräjäoikeuksien välinen toimivaltajako määräytyy yleisten riita-asiain toimivaltasäännösten mukaan. Ympäristöasioita koskeva ryhmäkanne voidaan panna vireille ympäristötuomioistuimina toimivissa käräjäoikeuksissa (MB:n 20 luvun 2 §).

Ryhmäoikeudenkäyntilaki mahdollistaa yksityiset ryhmäkanteet, järjestöryhmäkanteet ja julkiset ryhmäkanteet. Yksityisen ryhmäkanteen voi panna vireille luonnollinen tai oikeushenkilö, joka on ryhmän jäsen. Järjestöryhmäkanteen osalta kantajana voi toimia kuluttajien tai palkansaajien aatteellinen yhdistys, joka sääntöjensä mukaan valvoo kuluttajien tai palkansaajien intressejä. Sekä kuluttaja- että palkansaajayhdistysten oikeus ajaa ryhmäkannetta on rajattu kysymyksiin, jotka koskevat tavaran, palvelun tai muun hyödykkeen tarjoamista kuluttajalle. Järjestöryhmäkanteesta tietyissä ympäristöasioissa säädetään erikseen ympäristökaaren 32 luvun 13 ja 14 §:issä. Näissä asioissa kantajana voisi olla aatteellinen yhdistys, jonka tarkoituksena on luonnon- ja ympäristönsuojelun etujen toteuttaminen, taikka kalastus-, maanviljelys-, poron- tai metsänhoitoammatin harjoittajien yhteisö.

Hallitus (regeringen) päättää erikseen niistä viranomaisista, jotka voivat panna vireille julkisen ryhmäkanteen. Julkista ryhmäkannetta voi valtioneuvoston päätösten mukaisesti ajaa kuluttaja-asiamies ja luonnonsuojeluvirasto. Hallituksen esityksen (Prop. 2001/02:107 s. 54) yleisperustelujen mukaan julkinen ryhmäkante tulisi kysymykseen lähinnä silloin, kun yksityistä tai järjestöryhmäkannetta ei ole pantu vireille tai ryhmäoikeudenkäynnille on yleisen edun kannalta erityisiä syitä.

Ryhmä ei ole kantaja ryhmäoikeudenkäynnissä, vaan ainoastaan kanteen nostanut ryhmän edustaja on prosessissa asianosainen. Ryhmän jäseniä edustava kantaja voidaan tuomioistuimen päätöksellä vaihtaa, jos häntä ei enää voida pitää sopivana mainittuun tehtävään. Hänen tilalleen on tällöin nimettävä toinen ryhmän jäsen, jolla lain 4-6 §:ien mukaan on puhevalta asiassa.

Yksityisen ja järjestöryhmäkanteen ajaminen on annettava asiamiehenä toimivan asianajajan tehtäväksi. Erityisestä syystä tuomioistuin voi sallia, että kannetta ajaa kantaja itse tai asiamies, joka ei ole asianajaja (11 §).

Ryhmän jäsenen asemasta oikeudenkäynnissä on säädetty erikseen lain 15 ja 16 §:issä. Oikeudenkäymiskaaren esteellisyyttä, vireillä olevaa oikeudenkäyntiä, kanteiden yhdistämistä, asianosaisen kuulemista oikeudenkäynnin aikana ja todistelua koskevien säännösten osalta ryhmän jäsen rinnastetaan asianosaiseen. Ryhmän jäsen voi myös väliintulijana ryhtyä itse käyttämään puhevaltaa ryhmäkanteasiassa (rättegångsbalken, RB

14 luvun 11 §:n 2 kappale). Ryhmäkanteen johdosta annetun tuomion oikeusvaikutukset ulottuvat kaikkiin ryhmän jäseniin (29 §). Ryhmän yksittäisellä jäsenellä on oikeus hakea muutosta ryhmän puolesta ja myös omalta osaltaan siltä osin kuin tuomioistuimen ratkaisu koskee hänen oikeuttaan (47 §).

Ryhmäoikeudenkäyntilaissa säädetään erityisistä ryhmäkannetta koskevista oikeudenkäyntiedellytyksistä (8 §). Asia voidaan ottaa ryhmäkanteena tutkittavaksi, jos ryhmän jäsenten vaatimukset perustuvat samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin, ryhmäoikeudenkäynti ei ole epätarkoituksenmukainen siitä syystä, että eräiden ryhmän jäsenten vaatimukset perustuvat seikkoihin, jotka merkittäväällä tavalla eroavat muista vaatimuksista, enemmistö vaatimuksista ei ole sellaisia, joita voisi yhtä hyvin ajaa erillisinä kanteina, ryhmä on kokonsa, rajauksena ja muut ominaisuutensa huomioon ottaen tarkoituksenmukaisesti määritelty ja kantaja on sopiva edustamaan ryhmän jäseniä asiassa, ottaen huomioon muun muassa hänen intressinsä asiassa ja taloudelliset edellytyksensä ryhmäkanteen ajamiseen.

Haastehakemuksessa ilmoitettavista tiedosta säädetään lain 9 §:ssä. Oikeudenkäymiskaassa säädettyjen seikkojen lisäksi hakemuksen tulee sisältää tiedot ryhmästä, jota kante koskee, ryhmän jäsenten vaatimusten perusteena olevista yhteisistä tai samanlaisista seikoista, kantajan tietten vireillä olevista ryhmän jäseniä koskevista oikeudenkäynneistä sekä muista seikoista, joilla on merkitystä arvioitaessa edellytyksiä asian käsittelemiseksi ryhmäoikeudenkäynnissä. Haastehakemukseen tulee yleensä sisällyttää ryhmän jäsenten nimet ja osoitetiedot.

Hyväksyttyään asian ryhmäkanteena käsiteltäväksi tuomioistuin ilmoittaa oikeudenkäynnistä ryhmän jäsenille parhaaksi katsomallaan tavalla (13 § ja 50 §). Tuomioistuin voi esimerkiksi antaa kantajan tehtäväksi ilmoittaa oikeudenkäynnistä ryhmän jäsenille. Ilmoituksen tulee sisältää tiedot haastehakemuksesta, ryhmäoikeudenkäynnistä oikeudenkäyntimuotona, ryhmän jäsenten mahdollisuudesta osallistua oikeudenkäyntiin, tuomion oikeusvaikutuksista ja oikeudenkäyntikuluista. Lisäksi ilmoituksen tulee sisältää kantajan ja tämän asiamiehen yhteystiedot sekä tiedon tuomioistuimen asettamasta määräajasta, jonka kuluessa ryhmän jäsenen tulee kirjallisesti ilmoittaa tuomioistuimelle osallistuvansa ryhmäkanteeseen (opt in).

Toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, tuomioistuin ei Ruotsin ryhmäoikeudenkäyntilain mukaan tee erillistä päätöstä siitä, että asia otetaan tutkittavaksi ryhmäkanteena. Kun tuomioistuin on katsonut, että ryhmäkanteen prosessiedellytykset ovat täyttyneet, oikeudenkäynti alkaa. Vastaja voi tämän jälkeen riita-asioissa yleisesti sovellettavien sääntöjen mukaisesti esittää oikeudenkäyntiväitteen myös siitä, ettei asia täytä lain ryhmäkanteelle asettamia edellytyksiä (RB 34 luku). Tuomioistuin antaa oikeudenkäyntiväitteen johdosta erillisen ratkaisun, jos asian laatu sitä vaatii (RB 34:3). Ratkaisuun, jolla asia oikeudenkäyntiväitteen johdosta jätetään tutkimatta, voidaan aina hakea muutosta. Oikeudenkäyntiväitteen hylkäävään ratkaisuun voidaan hakea muutosta samassa yhteydessä kuin käräjäoikeuden tuomioon tai lopulliseen päätökseen taikka erikseen, siten kuin käräjäoikeus määrää asianosaisen ilmoitettua tyytymättömyyttä ratkaisuun (RB 49:3,2 ja 4).

Ryhmäoikeudenkäyntiin sovelletaan soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren riita-asian valmistelua ja pääkäsittelyä koskevia säännöksiä. Ryhmäoikeudenkäyntilaissa on oikeuskäsittelyn osalta vain tarvittavat oikeudenkäymiskaarta täydentävät säännökset. Nämä koskevat kantajan ja ryhmän jäsenten oikeutta käyttää puhevaltaa, kanteen laajentamista koskemaan uusia vaatimuksia tai uusia ryhmän jäseniä, asianosaisseuraantoa, alaryhmien muodostusta, kantajan vaihtamista ja oikeudenkäynnin keskeyttämistä.

Kantaja voi ryhmän puolesta sopia riita-asian siten, että sovinto sitoo ryhmän jäseniä. Tämä kuitenkin edellyttää, että tuomioistuin vahvistaa sovinnon tuomiolla (26 §).

Tuomiossa on mainittava ne ryhmän jäsenet, jota tuomio koskee (28 §). Kuten edellä on mainittu, ulottuvat ryhmäkanteen johdosta annetun tuomion oikeusvaikutukset kaikkiin ryhmän jäseniin (29 §).

Oikeudenkäyntikuluista säädetään lain 30 – 41 §:ssä. Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta koskeva pääsääntö on, että hävinnyt asianosainen korvaa voittaneen asianosaisen oikeudenkäyntikulut. Vastajan voittaessa ryhmäoikeudenkäynnin kohteena olleen jutun kantajan on korvattava hänen oikeudenkäyntikulunsa. Kuluvastuuta ei ole ryhmän jäsenillä vaan ainoastaan ryhmää edustavalla kantajalla. Ryhmän jäsen vastaa vain

sellaista oikeudenkäyntikuluista, jotka hän on aiheuttanut vastapuolelle huolimattomalla menettelyllä.

Jos kantaja on tuomioistuimen päätöksellä oikeudenkäynnin aikana vaihdettu, alkuperäinen kantaja vastaa vaihdosta huolimatta vastapuolen oikeudenkäyntikuluista. Uusi kantaja rinnastetaan kuluvastuun osalta ryhmän jäseneseen.

Laki mahdollistaa asiamiehen palkkion sopimisen ehdollisena (riskavtal, 38 – 41 §). Asiamiehen palkkio riippuu tällöin siitä, kuinka suurelta osin ryhmäkanteen voitetaan eli palkkio määräytyy jutun lopputuloksen mukaan. Tuomioistuimen on hyväksyttävä sopimus. Hyväksyminen edellyttää, että sopimus on asian laatuun nähden kohtuullinen. Siinä tulee myös määritellä, millä tavoin sopimuksen mukainen korvaus eroaa normaalista asianajopalkkiosta. Ryhmän jäsenet vastaavat ehdollisen palkkion suorittamisesta asiamiehelle, kuitenkin enintään saamansa suorituksen määrällä. Asian hävinnyt osapuoli voidaan velvoittaa korvaamaan ehdollinen palkkio enintään lainmukaisia oikeudenkäyntikuluja vastaavalla määrällä.

Ryhmäkanteen johdosta annettuun tuomioon voi hakea muutosta tavanomaiseen tapaan. Kantajan lisäksi kaikilla ryhmän jäsenillä on oikeus hakea muutosta ryhmän puolesta ja myös erikseen omalta osaltaan siltä osin kuin tuomioistuimen ratkaisu koskee hänen oikeuttaan (47 §). Edellytykset asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena tutkitaan muutoksenhaun jälkeen uudestaan hovioikeudessa. Jos edellytykset eivät enää täyty, muutoksenhaut tutkitaan erillisinä asioina.

Ryhmäoikeudenkäynti on Ruotsissa uusi prosessimuoto. Muun muassa tästä syystä Ruotsin hallitus päätti hallituksen esityksen antamisen yhteydessä, että ryhmäoikeudenkäyntilain toteutuneet vaikutukset selvitetään lain oltua voimassa neljä vuotta.

Vuoden 2005 loppuun mennessä Ruotsissa on nostettu kuusi ryhmäkannetta. Ryhmäkanteena on esitetty toteuttamatta jääneistä matkoista korvausvaatimuksia matkatoimiston omistajaa vastaan, rakennusyhtiötä vastaan vaatimuksia pienvenesataman rakennusurakan loppuunsaattamisesta, henkivakuutusyhtiön eläkesäästäjien vahingonkorvausvaatimuksia emovakuutusyhtiötä vastaan luvattomasta

voitonjaosta toisen tytäryhtiön myynnin yhteydessä, graffitien piirtäjien vahingonkorvausvaatimuksia vartiointiliikettä vastaan henkilötietolain vastaisen rekisterin pitämisestä, sähköyhtiön asiakkaiden korvausvaatimuksia heille yhtiön sähkömyynnin lopettamisesta aiheutuneista lisäkustannuksista sekä iltapäivälehdessä järjestämän internetpelin osallistujien korvausvaatimuksia siitä, että kyseinen peli ei toiminut ilmoitetulla tavalla. Näistä kanteista yksi (sähköyhtiötä vastaan nostettu kanne) on kuluttaja-asiamiehen ajama julkinen ryhmäkanne. Muut ovat yksityisiä ryhmäkanteita. Nostetuista kanteista internetpeliasia jätettiin tutkimatta ja vartioliikettä vastaan nostettua kannetta ei ole hyväksytty käsiteltäväksi ryhmäkannemenettelyssä, vaan asia käsitellään normaalissa riita-asian oikeudenkäyntimenettelyssä. Vakuutusyhtiötä vastaan nostettu kanne peruttiin sen jälkeen kun henkivakuutusyhtiö ja yhtiön emoyhtiö päättivät siirtää kysymyksen myynnin voitonjaosta välimiesmenettelyyn. Viimeksi mainittua ryhmäkannetta on selostettu tarkemmin yleisperustelujen 4.4 jakson yhteiskunnallisia vaikutuksia käsittelevässä osiossa.

Norja

Norjan valtiopäivät on 17 kesäkuuta 2005 hyväksynyt hallituksen esityksen Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) pohjalta uuden lain sovinnosta ja oikeudenkäynnistä riita-asioissa. Laki sisältää myös ryhmäkannemenettelyyn sovellettavat erityissäännökset (35 luku). Muilta osin ryhmäkanteessa sovelletaan yleisiä riita-asiaa sovellettavia menettelysäännöksiä. Laki tulee voimaan kuninkaan määräyksestä. Saatujen tietojen perusteella laki olisi tarkoitettu tulevaksi voimaan 1 päivänä heinäkuuta 2007.

Laissa ryhmäkanneasia (gruppesöksmål) on määritelty asiaksi, jossa kantajana tai vastaajana on ryhmä ja joka perustuu samaan tai samankaltaiseen perusteeseen ja jonka tuomioistuin on vahvistanut ryhmäkanneasiaksi. Ryhmä voi siten esiintyä sekä kantajana että vastaajapuolella. Säännökset on kuitenkin kirjoitettu siten, että ryhmä on kantajapuolella. Vastaajapuolella esiintyvän ryhmän osalta luvun säännöksiä tullaan soveltamaan soveltuvin osin.

Lain mukaan kaikki ryhmäkanne-edellytykset täyttävät riita-asiat voidaan käsitellä ryhmäkannemenettelyssä. Laissa säädetään ryhmäkannetta koskevista erityisedellytyksistä. Asia voidaan ottaa ryhmäkanteena tutkittavaksi, jos useilla tahoilla on vaatimuksia tai velvoitteita, jotka perustuvat samaan tai samankaltaiseen

perusteeseen. Lisäksi tuomioistuimen on voitava käsitellä vaatimukset samassa kokoonpanossa ja ainakin pääosin samojen menettelysäännösten mukaan. Asian käsittelyn ryhmäkanteena tulee olla tarkoituksenmukaisin oikeudenkäyntimuoto ja tuomioistuimen on pystyttävä määräämään lain vaatimukset täyttävä ryhmän edustaja.

Laki mahdollistaa yksityiset ryhmäkanteet, järjestö- ja säätiöryhmäkanteet ja julkiset ryhmäkanteet. Yksityisen ryhmäkanteen voi panna vireille henkilö, joka täyttää ryhmän jäsenyydelle asetetut edellytykset tilanteessa, jossa kanne hyväksytään käsiteltäväksi ryhmäkannemenettelyssä. Järjestö, säätiö ja viranomainen voisi panna vireille ryhmäkanteen, jos mainittujen tahojen tehtävänä on edistää tiettyjä intressejä ja ryhmäkanteeseen sisältyy tämän toiminnan piiriin.

Tuomioistuimen toimivalta määräytyy yleisten toimivaltasäännösten mukaan. Ryhmäkanteeseen voidaan siten panna vireille sellaisessa alioikeudessa, joka on toimivaltainen käsittelemään yhden ryhmän jäsenen asiassa vireille panemaa kannetta.

Haastehakemuksessa on ilmoitettava tuomioistuimelle ne tiedot, jotka ovat välttämättömiä asian käsittelyä ryhmäkanteena koskevan ratkaisun tekemiseksi. Haastehakemuksessa tulee myös ilmoittaa, pyydetäänkö asian käsittelyä opt in vai opt out -ryhmäkanteena.

Toisin kuin Ruotsissa, tuomioistuin tekee erillisen ratkaisun (kjennelse) siitä, otetaanko asia tutkittavaksi ryhmäkanteena vai ei. Ratkaisu tulee tehdä niin varhain kuin mahdollista. Jos asia hyväksytään ryhmäkanteeksi, tuomioistuimen tulee ratkaisussaan määrittellä ne vaatimukset, jotka ryhmäkanteeseen kattaa. Tällöin ratkaistaan myös se, onko kysymys opt in tai opt out -periaatteeseen perustuvasta ryhmäkanteesta. Lisäksi päätöksessä asetettaisiin opt in -kanteiden osalta määräaika, jonka kuluessa ryhmän jäsenen on rekisteröidyttävä ryhmärekisteriin ja määrätään ryhmän jäsenen enimmäiskuluvastuu ja mahdollinen ennakkomaksu. Päätöksessä määrätään myös ryhmää edustava ryhmän edustaja (grupprepresentant).

Tuomioistuin voi asian käsittelyn aikana omasta aloitteestaan muuttaa päätöstään asian käsittelemisestä ryhmäkanteena. Tämä olisi mahdollista, jos osoittautuu, että asian

käsittelyminen ryhmäkanteena ei olekaan tarkoituksenmukaista tai että kanteen piiriin kuuluvat vaatimukset tulisi rajata toisella tavalla.

Ryhmän edustajaksi tulee määrätä henkilö, jolla on puhevalta asiassa ja joka on siihen suostunut. Tällöin on varmistuttava siitä, että edustaja pystyy asianmukaisella tavalla huolehtimaan ryhmän eduista ja kanteen tullessa hylätyksi korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Tuomioistuin voi päättää ryhmän edustajan vaihtamisesta. Tuomioistuimen asian käsittelystä ryhmäkanteena liittyviin päätöksiin voidaan rajoituksetta hakea muutosta.

Ryhmällä tulee olla oikeudenkäyntiasiamies, joka on asianajaja, jollei tuomioistuin erityisistä syistä toisin määrää. Toisin kuin Ruotsissa, säännökset eivät ota kantaa mahdollisesta asiamiehen palkkion sopimisesta ehdollisena.

Hyväksytyään asian käsiteltäväksi ryhmäkanteena, tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että ryhmän jäsenet saisivat tiedon asian vireilläolosta. Ilmoitus asiasta ja ryhmäkannemenettelystä, erityisesti rekisteröitymisen seurauksista tai siitä, miten ryhmästä voi irrottautua, mahdollisesta kuluvastuusta ja ryhmän edustajan oikeudesta tehdä sovinto on saatettava ryhmän jäsenten tietoon heille siitä ilmoittamalla tai kuuluttamalla asiasta. Myös ryhmän jäseneksi ilmoittautumiselle asetetusta määräajasta on tiedotettava. Tuomioistuin voi myös päättää, että ryhmän edustaja huolehtii ilmoituksen toimittamisesta tai kuuluttamisesta ja vastaa siitä aiheutuvista kustannuksista.

Pääsäännön mukaan ryhmän jäsenyys edellyttää ryhmään ilmoittautumista (opt in). Tuomioistuin vastaa ryhmän jäsenistä pidettävästä rekisteristä. Ryhmäkanteen vireille panneen tahon tai ryhmän edustajan niin vaatiessa tuomioistuin voisi määrätä, että ryhmän jäseneksi rekisteröityminen edellyttää tiettyyn enimmäismäärään ulottuvaa kuluvastuuta. Tuomioistuin voisi päättää, että osa tai koko osuus vastuumäärästä on maksettava ryhmän oikeudenkäyntiasiamiehelle ennen ryhmään rekisteröitymistä.

Tuomioistuin voi myös määrätä noudatettavaksi opt out –menettelyn. Tämä olisi mahdollista asioissa, joissa yksittäiset oikeussuojavaateet ovat niin sanottuja prosessikelvottomia pienvaateita. Opt out –menettelyn käyttäminen ryhmän

muodostuksessa edellyttää myös, ettei oikeuskäsittelyn aikana ole odotettavissa erillistä käsittelyä vaativia kysymyksiä. Tällaisia asioita voisivat olla pitkäkestoisiin asiakassuhteisiin ja vakiosopimuksiin liittyvät riidat, esimerkiksi pankkien koronnostoa tai puhelinmaksujen korotuksia koskevat erimielisyydet. Ryhmästä voisi irrottautua ilmoittamalla asiasta tuomioistuimelle.

Ryhmäkanteen johdosta annettu tuomio sitoo niitä, jotka ovat ryhmän jäseniä tuomion antamisajankohtana.

Ryhmän jäsen voi irrottautua ryhmästä aina siihen saakka, kunnes asiassa on annettu lainvoimainen tuomio. Irrottautuminen olisi voimassa siitä alkaen, kun tuomioistuin on saanut asiaa koskevan ilmoituksen. Jäsen, joka ennen häntä sitovan tuomion antamista on irrottautunut ryhmästä, ei menetä oikeuttaan esittää oikeudenkäynnin kohteena ollutta vaatimusta.

Jos ryhmän jäsen irrottautuu ryhmästä tuomion antamisajankohdan jälkeen, hänen asiassaan sovelletaan jatkossa yleisiä siviiliprosessia tai pienvaadeprosessia koskevia menettelysäännöksiä. Tuomion antamisajankohdan jälkeen irrottautunut jäsen voisi itse omalta osaltaan hakea muutosta siltä osin, kuin tuomioistuimen ratkaisu koskee hänen oikeuttaan. Henkilön, joka on pannut vireille ryhmäkanteen piiriin kuuluvan yksityisen kanteen, katsotaan irrottautuneen ryhmästä.

Ryhmän edustaja saa tehdä ryhmän jäseniä sitovan sovinnon. Jos ryhmä on muodostettu opt out –periaatteen mukaisesti, sovinto on saatettava tuomioistuimen hyväksyttäväksi.

Ryhmän edustajalla on vastuu oikeudenkäyntikulusta. Hänellä on myös oikeus korvaukseen tekemästään työstä ja hänelle aiheutuneista kuluista. Edustajan kuluista merkittävin olisi ryhmän oikeudenkäyntiasiamiehelle maksettava palkkio kulukorvauksineen. Tuomioistuin vahvistaa ryhmän edustajan ja ryhmän oikeudenkäyntiasiamiehen palkkiot ja kulukorvaukset. Ryhmän edustaja voisi vaatia, että vastapuoli osana tämän korvattavaksi määrättäviä oikeudenkäyntikuluja maksaisi myös hänen palkkionsa ja kulunsa. Ryhmän edustaja voi myös vaatia, että ryhmän jäsenet korvaavat hänen oikeudenkäyntikulunsa. Kuten edellä on mainittu, on ryhmän jäsenten kuluvastuu rajoitettu ja vastuun enimmäismäärä määritelty tuomioistuimen

ryhmäkanteen vireilletuloa koskevassa päätöksessä. Ryhmän hävitessä juttunsa oikeudenkäyntiasiamiehen palkkio maksetaan ensisijaisesti niistä varoista, jotka ryhmän jäsenet ovat tilittäneet ryhmän asiamiehelle. Tämän jälkeen korvataan vastapuolen oikeudenkäyntikulut ja jos varoja vielä sen jälkeen on käytettävissä, niistä maksetaan ryhmän edustajan eli kantajan palkkio.

Tanska

Tanskassa riita-asioiden menettelysäännösten kokonaisuudistusta valmistelevan elimen (Retsplejerådet) osamietintö on julkaistu 19 joulukuuta 2005 (Reform av den sivile retspleje IV, Gruppesøgsmål mv., betänkning nr. 1468/2005). Osamietintö koskee ryhmäkannesäännösten sisällyttämistä oikeudenkäyntilakiin. Mietintö on kirjoitettu hallituksen esityksen muotoon ja se on ollut lausuntokierroksella. Lausuntojen antamiselle asetettu määräaika päättyi 1 päivänä maaliskuuta 2006. Mietinnössä ehdotetaan ryhmäkannemenettelyyn sovellettavien erityissäännösten sisällyttämistä oikeudenkäyntilakiin sijoitettavaan uuteen 23a lukuun. Mainittujen säännösten lisäksi ryhmäkanteen käsittelyssä sovellettaisiin yleisiä riita-asiassa sovellettavia menettelysäännöksiä. Ehdotus on pitkälti samankaltainen kuin Norjassa hyväksytty laki.

Ehdotuksessa ryhmäkante (gruppesøgsmål) on määritelty asiaksi, jossa samankaltaisia vaatimuksia esitetään usean henkilön puolesta ryhmäkannemenettelyssä. Ryhmä voisi esiintyä vain kantajapuolella. Ryhmän edustaja olisi oikeudenkäynnissä asianosainen. Ryhmällä tai ryhmän yksittäisillä jäsenillä ei siten olisi oikeudenkäynnissä asianosaisasemaa. Tiettyjen seikkojen osalta ryhmän jäsen kuitenkin rinnastettaisiin asianosaiseen.

Lakiehdotuksen mukaan kaikki ryhmäkante-edellytykset täyttävät riita-asiat voitaisiin käsitellä ryhmäkannemenettelyssä. Ryhmäkannesäännösten soveltamisala olisi siten yleinen. Luvussa säädettäisiin ryhmäkannetta koskevista erityisistä edellytyksistä. Ehdotuksen mukaan asia voitaisiin ottaa ryhmäkanteena tutkittavaksi, jos useilla tahoilla on samankaltaisia vaatimuksia. Perusteista ja niiden samankaltaisuudesta ei laissa säädettäisi, vaan kyseinen arviointi tehtäisiin ilmeisesti vaatimusten samankaltaisuusarvion puitteissa sekä arvioidessa sitä, onko asian käsittely ryhmäkanteena tarkoituksenmukaisin oikeudenkäyntimuoto. Ryhmän jäsenet tulisi pystyä kanteen perusteella tunnistamaan. Kanteesta tulisi myös voida tiedottaa

tarkoituksenmukaisella tavalla ryhmän jäsenille. Lisäksi asiassa tulisi olla edellytykset määrätä ryhmälle edustaja.

Ryhmäkanteen nostaminen edellyttäisi, että tanskalainen tuomioistuin olisi kansainvälisesti toimivaltainen kaikkien vaatimusten osalta. Tuomioistuimen kansallinen toimivalta määräytyisi taas yleisten toimivaltasäännösten mukaan. Ryhmäkanteen voitaisiin panna vireille sellaisessa tuomioistuimessa, joka on toimivaltainen käsittelemään yhden ryhmän jäsenen omassa asiassa vireille panemaa kantea.

Ehdotus mahdollistaisi yksityiset ryhmäkanteet, järjestöryhmäkanteet ja julkiset ryhmäkanteet. Yksityisen ryhmäkanteen voisi panna vireille henkilö, joka täyttää ryhmän jäsenyydelle asetetut edellytykset. Järjestö voisi panna vireelle ryhmäkanteen, jos kanteen kohteena oleva asia kuuluisi sen toimialaan. Viranomainen voisi panna vireille ryhmäkanteen, jos viranomaista koskeva laki sen mahdollistaisi. Mietinnössä ehdotetaan, että kuluttaja-asiamiehelle säädettäisiin oikeus nostaa ryhmäkanteen. Ryhmän edustajan olisi pystyttävä asianmukaisella tavalla huolehtimaan ryhmän eduista.

Tanskassa ehdotetaan säädettäväksi sekä opt in että opt out –ryhmäkanteesta. Opt out –periaatteen mukaan käsitelty ryhmäkanteen olisi kuitenkin mahdollinen ainoastaan silloin, kun kantajana olisi viranomainen. Ryhmän muodostaminen opt out –menettelyssä edellyttäisi, että kysymys olisi sellaisista prosessikelvottomista pienvaateista, joita ei muuten saatettaisi tuomioistuinkäsittelyyn.

Siitä, että asia otetaan tutkittavaksi ryhmäkanteena, ei käytäisi erillistä prosessia. Tuomioistuin tekisi kuitenkin asiasta päätöksen. Päätöksessä ryhmälle määrättäisiin edustaja eli kantaja ja siinä määriteltäisiin ryhmäkanteen piiriin kuuluvat vaatimukset. Tuomioistuin voisi myöhemmin muuttaa mainittua päätöstään katsoessaan, että kanteen piiriin kuuluvat vaatimukset tulisi rajata toisella tavalla.

Määritelmän mukaisille ryhmän jäsenille on tiedotettava ryhmäkanteesta. Tieto vireillä olevasta kanteesta, ryhmäkannemenettelystä ja menettelyn oikeusvaikutuksista olisi saatettava ryhmän jäsenten tietoon heille siitä ilmoittamalla tai kuuluttamalla asiasta. Myös ryhmän jäseneksi ilmoittautumiselle tai kanteesta irrottautumiselle asetetusta

määräajasta olisi tiedotettava. Tuomioistuin voisi velvoittaa ryhmän edustajan huolehtimaan tiedottamisesta. Tiedottamisesta aiheutuvista kustannuksista vastaisi ryhmän edustaja.

Pääsäännön mukaan ryhmän jäsenyys edellyttäisi ryhmään ilmoittautumista (opt in). Tuomioistuin päättäisi, kenelle ilmoittautuminen tulisi toimittaa. Yleensä ilmoitauduttaisiin joko asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle tai ryhmän edustajalle. Ilmoittautumisen tulisi olla kirjallinen. Mietinnössä ehdotetaan otettavaksi käyttöön yksinkertainen ilmoittautumislomake, jotta osallistuminen ryhmäkanteeseen ei olisi turhan hankalaa.

Tuomioistuin voisi määrätä, että ilmoittautuminen edellyttää tietynmääräisen vakuuden asettamista mahdollisen oikeudenkäyntikuluvastuun varalta. Jos ryhmäkannemenettelyssä esitetty vaatimus olisi määrältään vaatimaton, ilmoittautuminen ei edellyttäisi vakuuden asettamista. Tällöin ryhmän jäsen ei myöskään olisi vastuussa mahdollisesti maksettavaksi tuomituista vastapuolen oikeudenkäyntikuluista.

Ryhmän edustaja vastaisi kantajapuolen maksettavaksi tuomituista oikeudenkäyntikulusta. Ryhmän jäsenet olisivat kuitenkin tietyssä mittakaavassa yhteisvastuullisia oikeudenkäyntikuluista. Kuten edellä on mainittu, tuomioistuin voisi jo menettelyn alkuvaiheessa määrätä, että ryhmän jäsenen olisi liittyäkseen ryhmään asetettava vakuus mahdollisten oikeudenkäyntikulujen varalta. Tällöin kyseistä jäsentä ei voitaisi velvoittaa korvaamaan vakuutta suurempaa summaa. Jos jäsen olisi ollut oikeutettu maksuttomaan oikeudenkäyntiin, hänen osuutensa maksettavaksi tuomituista kuluista voitaisiin korvata valtion varoista.

Myös opt out – menettelyssä ryhmän jäsenillä olisi tietty kuluvastuu. Vastuu rajoittuisi kuitenkin vain ryhmän edustajalle kanteen ajamisesta aiheutuneiden kulujen kattamiseen tilanteessa, jossa hävinnyttä vastapuolta ei tuomiossa velvoitettaisi korvamaan voittajapuolen oikeudenkäyntikuluja. Tällöinkin vastuun enimmäismäärä olisi yksittäiselle jäsenelle maksettavaksi tuomittu korvaus.

Ryhmän edustaja voisi ryhmän puolesta sopia riita-asian siten, että sovinto sitoisi ryhmän jäseniä. Tämä kuitenkin edellyttäisi, että tuomioistuin hyväksyy sovinnon.

Ryhmäkanteen johdosta annettu tuomio sitoisi asianosaisten lisäksi ryhmän jäseniä.

Ryhmäkanteen johdosta annettuun tuomioon voisi hakea muutosta tavanomaiseen tapaan. Kantajan lisäksi kaikilla ryhmän jäsenillä olisi oikeus hakea muutosta ryhmän puolesta ja myös erikseen omalta osaltaan siltä osin kuin tuomioistuimen ratkaisu koskisi hänen oikeuttaan. Edellytykset asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena tutkittaisiin muutoksenhaun jälkeen uudestaan. Jos edellytykset eivät enää täyttyisi, muutoksenhaut tutkittaisiin erillisinä asioina.

Espanja

Espanjassa on vuoden 2001 alusta tullut voimaan uusi siviiliprosessilaki (Ley 1/2000 de enjuiciamiento civil, LEC), joka mahdollistaa ryhmäkanteiden ajamisen kuluttajansuojaa koskevissa riita-asioissa. Jo tätä ennen, vuodesta 1984 alkaen, kuluttajajärjestöillä on ollut oikeus ajaa kuluttajansuojaan liittyvää kannetta yleisessä tuomioistuimissa yleisen kuluttajaintressin tai jäsenistönsä eduksi.

Uuden siviiliprosessilain ryhmäkannetta koskevien säännösten mukaan kanteen voi nostaa vahinkoa kärsineiden kuluttajien ryhmä. Ryhmäkanteen nostaminen on mahdollinen myös suoritusta koskevassa asiassa. Kannetta voi ryhmän eduksi ajaa vahinkoa kärsinyt kuluttaja tai vahinkoa kärsineiden kuluttajien ryhmä. Tällöin kantajana toimii ryhmä. Tällaista kannetta voi myös ajaa laillisesti perustettu kuluttajayhdistys. Yksityisen ryhmäkanteen nostaminen edellyttää, että ryhmän jäsenet on määritelty tai ovat helposti määriteltävissä ja että ryhmään kuuluu enemmistö vahingon kärsineistä henkilöistä. Jos vahinkoa kärsineiden kuluttajien ryhmä on vaikeasti määriteltävissä, kelpoisuus nostaa ryhmää koskeva kanteen on ainoastaan kuluttajayhdistyksillä.

Ryhmäkanteen perustuu opt in –menettelyyn. Vahinkoa kärsineet kuluttajat kutsutaan ilmoittautumaan oikeudenkäyntiin julkaisemalla ilmoitus paikallisessa tiedotusvälineessä. Jos kysymys on yksityisestä ryhmäkanteesta, kantajan tai kantajien on etukäteen esitettävä haastehakemus kaikille ryhmän potentiaalisille jäsenille. Jos preklusiota koskevat säännökset eivät sitä estä, vahinkoa kärsinyt kuluttaja voi

haastehakemuksen perusteella liittyä oikeudenkäyntiin missä tahansa oikeudenkäynnin vaiheessa.

Jos kysymys on vaikeasti määriteltävästä kuluttajien ryhmästä, jota edustaa kuluttajayhdistys, oikeudenkäynti keskeytetään ilmoitusmenettelyn ajaksi, kuitenkin enintään kahdeksi kuukaudeksi. Oikeudenkäyntiin ei voi ilmoittautumisajan päätyttyä enää ilmoittautua.

Tuomion oikeusvoima ulottuu kaikkiin ryhmään ilmoittautuneisiin asianosaisiin. Jos asia on koskenut laajaa vaikeasti määriteltävää ryhmää, ryhmän ulkopuolelle jäänyt vahingonkärsijä voi siitä huolimatta osaltaan vaatia tuomion täytäntöönpanoa erillisessä tuomioistuimenmenettelyssä. Tällöin täytäntöönpanosta vastaava tuomioistuin selvittää, ulottuuko tuomion oikeusvoima siinä vahvistettu ryhmän määritelmä ja tapahtuman tunnusmerkistö huomioon ottaen myös kyseiseen täytäntöönpanoa vaativaan henkilöön.

Saksa

Saksassa ei ole voimassa yleistä ryhmäkannelainsäädäntöä. Uudessa 1 päivänä marraskuuta 2005 voimaan tulleessa laissa mallimenettelystä sijoittajansuoja-asioissa (Kapitalanleger-Musterverfahrensgesetz) on kuitenkin ryhmäkannelainsäädännöllisiä piirteitä. Kyse on eräänlaisesta pilottioikeudenkäyntimenettelystä. Lakia sovelletaan asioissa, joissa osakesijoittajat vaativat vahingonkorvausta väärän tai harhaanjohtavan arvopaperimarkkinatiedotuksen (Kapitalmarktinformationen) perusteella. Lain soveltaminen edellyttää, että samaa vastaajaa vastaan on pantu vireille vähintään kymmenen samaan tai samanlaiseen perusteeseen perustuvaa vahingonkorvauskannetta.

Menettelyssä valitaan yksi kanteista pilottiasiaksi, jossa kantajajoukkoa yhdistävä oikeuskysymys (Musterfrage) ratkaistaan. Tämä pilottioikeudenkäynnin ratkaisu on sitova muiden kanteiden osalta. Lisäksi, jos vastaaja voittaa pilotiksi valitun jutun, kaikki kantajat vastaavat yhdessä siitä aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista.

Saksassa ei ole aikaisemmin ollut lainsäädäntöä pilottioikeudenkäynnistä riita-asioissa. Uusi laki on säädetty määräaikaiseksi ja on aluksi voimassa viisi vuotta. Saksan oikeusministeriö seuraa mainitun ajanjakson aikana lain soveltamista. Jos lain

voimassaoloa tämän jälkeen päätetään jatkaa, tullaan myös harkitsemaan yleisen riita-
asioissa sovellettavan pilottioikeudenkäyntimenettelyn säätämistä.

Ranska

Ranskassa tietyillä yhdistyksillä on oikeus oikeudenkäyntiteitse vaatia kollektiivisten
intressien loukkauksesta taloudellista hyvitystä. Ranskassa kollektiivisella
vahingonkorvauskanteella pyritään hyvittämään rikoksen tai muun lainvastaisen
menettelyn aiheuttamat ryhmän kollektiivisiin etuihin kohdistuneet vahingot. Yhdistys
ei aja vahingonkorvauskannetta yksittäisen vahingonkärsijän nimissä, vaan vaatii
korvausta edustamansa yhteiskunnallisen intressin, esimerkiksi kuluttajien,
maanomistajien tai tietyn ammattiryhmän hyväksi. Korvaus tuomitaan hyvityksenä
oikeudenkäynnissä edustetun kollektiivisen edun loukkauksesta, kuten hyvitys
ympäristön turmeltumisesta tai ilman pilaantumista. Tuomitut hyvitykset ovat
kuitenkin lähinnä muodollisia. Oikeudenkäyntikulujen korvaamisveloitteen lisäksi
jutun hävinnyt vastaaja veloitetaan suorittamaan esimerkiksi euron korvauksen jutun
voittaneelle yhdistykselle.

Järjestelmällä vahvistetaan rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää tehostamalla
lainvastaisen menettelyn sanktiointia. Kanteella voidaan siten tehostaa sanktiointia
erityisesti niissä asioissa, joissa yksittäiset vahingot ovat arvoltaan vähäisiä.

Kuluttajayhdistykset voivat myös vaatia vahingonkorvausta vahinkoa kärsineiden
kuluttajien puolesta. Yhdistyksen toimivalta edellyttää, että vähintään kaksi
vahingonkärsijää on kirjallisesti valtuuttanut yhdistyksen ajamaan korvauskannetta heidän
nimissään. Valtuutus on rinnastettavissa tavanomaiseen asianajovaltuutukseen. Yhdistys ei
saa kehottaa kuluttajia kanteen nostamiseen pyytämällä valtuutusta televisio- tai radiolähe-
tyksessä, muulla tavalla ilmoittelemalla tai henkilökohtaisissa kirjeissä. Asian käsittelyssä
valtuutuksen antaneet kuluttajat ovat asianosaisen asemassa, joskin kutsut ja muut
tiedonannot osoitetaan vain heitä edustavalle yhdistykselle. Asia koskee vain valtuutuk-
sensa nimenomaisesti antaneita nimeltä tunnettuja kuluttajia. Tietyillä ympäristönsuojelu-
yhdistyksillä on oikeus ajaa rikoksella yksittäisille asianomistajille aiheutettujen
vahinkojen korvauskannetta näiden puolesta ja siihen valtuuttamina.

Ranskan presidentti Jacques Chirac ilmoitti tammikuussa 2005 hallituksensa alkavan valmistella ehdotusta ryhmäkanteeksi kuluttaja-asioissa. Hallitus asetti 12 päivänä huhtikuuta 2005 asiaa valmistelevan työryhmän. Työryhmässä oli edustettuna muun muassa asianajajat ja tuomioistuinlaitos sekä etujärjestöjä elinkeinonharjoittaja- ja kuluttajapuolelta. Työryhmän mietintö luovutettiin 16 päivänä joulukuuta 2005.

Mietintö sisältää muun muassa kaksi vaihtoehtoista ehdotusta ryhmäkannemenettelyn jatkovalmistelun perustaksi. Ensimmäinen ehdotus mukailee Yhdysvalloissa käytössä olevaa ryhmäkanejärjestelmää. Työryhmän jäsenten keskuudessa eniten kannatusta ja vähiten vastustusta sai kuitenkin toinen ehdotus. Tämä ehdotus perustuisi kaksiosaiseen menettelyyn. Prosessin ensimmäisessä vaiheessa vastaajan vahingonkorvausvelvollisuus laajaa kuluttajapiiriä koskevassa asiassa vahvistettaisiin vahvistuskannetyyppisessä menettelyssä. Kanteen panisi vireille kuluttajien etuja edistävä järjestö. Prosessin toisessa vaiheessa – kun kysymys vahingonkorvausvastuusta olisi vahvistettu – tuomioistuin ratkaisisi jokaisen yksittäisen kuluttajan esittämän vahingonkorvausvaatimuksen määrän erikseen.

Työryhmän mietintö on ollut lausuntokierroksella. Lausuntojen antamiselle asetettu määräaika on päättynyt 1 päivänä maaliskuuta 2006.

Euroopan unioni

Myös muissa kuin edellä mainituissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa tiettyjä intressejä edustavilla yhdistyksillä on oikeus nostaa kanteita edustamansa intressiryhmän – jäsenistönsä tai yksittäisten jäsenten - oikeuksien loukkauksen perusteella. Tällaiset yhdistysten ajamat kanteet ovat mahdollisia esimerkiksi Alankomaissa, Saksassa, Tanskassa ja Kreikassa. Kysymys on yleensä kielto- tai vahvistuskanteista ja joskus myös vahingonkorvauskanteista.

Yksittäiset menetelmät oikeudenkäyntiteitse toteutettavan kuluttajansuojan kehittämiseksi eivät ole eri Euroopan unionin jäsenvaltioissa täysin yhtenevät. On kuitenkin todettavissa, että kehittämällä uusia oikeussuojakeinoja pyritään monessa jäsenvaltiossa helpottamaan oikeudenloukkauksen kokeneen suuren henkilöpiirin oikeuksiin pääsyä. Oikeuspoliittisella tasolla aihe on monessa jäsenvaltiossa ajankohtainen.

Euroopan unionilla ei ole ryhmäkannetta koskevaa yhteisölainsäädäntöä eikä asiaa koskevia aloitteita ole vireillä. Yhteistyö siviiliprosessin alalla kuuluu voimassa olevan Euroopan yhteisön perustamissopimuksen mukaan yhteisön toimivaltaan ainoastaan rajat ylittävissä asioissa sisämarkkinoiden moitteettoman toiminnan varmistamiseksi. Unionin kuluttajansuojakysymyksistä vastaava komissaari Marcos Kyprianou on kuitenkin esimerkiksi OECD:n kuluttajariitojen ratkaisemista käsittelevässä seminaarissa 19 päivänä huhtikuuta 2005 pitämässään puheessa katsonut, että ryhmäkannemenettely voisi osaltaan tehostaa kuluttajansuojalainsäädännön toteutumista käytännössä.

2.3 Nykytilan arviointi

Yleistä

Riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn tehtävänä on antaa viime kädessä pakolla toteutettavissa olevaa oikeussuojaa tilanteessa, jossa jonkun oikeuksia on loukattu. Näin aineellinen oikeus toteutuu yksityisellä tasolla. Oikeudenkäytön tarkoitus on myös sen varmistaminen, että aineellinen oikeus toteutuu yhteiskunnassa yleisellä tasolla. Mahdollisuus saattaa asia tuomioistuimen ratkaistavaksi edesauttaa sellaisenaan oikeusjärjestyksen mukaista käyttäytymistä.

Aineellisen oikeuden toteutuminen edellyttää kuitenkin myös sitä, että oikeudenloukkausta koskeva asia on tosiasiallisesti saatettavissa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Jos esimerkiksi pelkästään kanteen nostamisesta kantajalle aiheutuvat kulut jo ovat sellaiset, että oikeudenkäyntiin ei sen intressin vähäisyyden vuoksi ole taloudellisista syistä järkevää ryhtyä, oikeudenkäyntimenettely ei käytännössä tarjoa yksilötasolla oikeussuojaa kysymyksessä olevan oikeudenloukkauksen osalta. Intressin vähäisyyttä arvioitaessa merkitystä ei ole esimerkiksi sillä seikalla, että vähäininkin intressi voi vahingonkärsijän yksityistaloudellisella tasolla olla merkittävä.

Kaikkia siviilioikeuden piiriin kuuluvia erimielisyyksiä ei voida ratkaista tuomioistuinmenettelyssä. Sekä yhteiskunnallisena että asianosaistavoitteena voidaan kuitenkin pitää sitä, että perustelluista vaatimuksista ei jouduta luopumaan pelkästään kustannustehokkuuteen liittyvistä syistä.

Oikeussuojan vaatimisen oikeudenkäyntiteitse voidaan katsoa edellyttävän, että oikeudenkäynnin kohteena oleva intressi on suurempi kuin kanteen nostamisesta ja asian ajamisesta aiheutuvat kulut ja oikeudenkäynnin aiheuttama vaiva. Ruotsin ryhmäoikeudenkäyntiä koskevan lain esitöissä (Prop. 2001/02:107 s. 21) siviilioikeudelliset vaatimukset on jaettu kolmeen kategoriaan: yksilöllisesti prosessikelpoiset, ei-yksilöllisesti prosessikelpoiset ja prosessikelvottomat vaateet (individuellt processbart, icke-individuellt processbart och processimmunt anspråk). Yksilöllisesti prosessikelpoisten vaateiden osalta intressi on kanteen ajamisesta aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja suurempi. Jos kanne on ei-yksilöllisesti eli kollektiivisesti prosessikelpoinen, useiden kantajien kollektiivisessa menettelyssä esittämät vaatimukset ylittävät kanteen ajamisesta aiheutuvien kantajien omien oikeudenkäyntikulujen määrän. Jos nämä kulut kollektiivisessäkin menettelyssä ylittävät yhteenlasketun intressin määrän, kyse on prosessikelvottomasta vaateesta.

Nykyisen oikeusjärjestelmän voidaan katsoa tarjoavan oikeussuojaa yksilöllisesti prosessikelpoisille vaatimuksille. Mahdollisuus samaan oikeusperusteeseen perustuvien kanteiden kumulointiin voidaan myös katsoa saattavan tiettyjä ei-yksilöllisesti prosessikelpoisia vaatimuksia oikeusjärjestelmän piiriin. Tilanteessa, jossa kantajia on paljon, kumulaatiota ei kuitenkaan voida pitää toimivana menetelmänä. Lisäksi kumulaatio ei sinänsä kevennä yksittäisen asianosaisen tarvetta ja velvollisuutta osallistua oikeudenkäyntiin eli oikeudenkäynnistä aiheutuvaa vaivaa. Prosessitaloudellisesti kumulaatio on kuitenkin hyödyllinen, koska esimerkiksi samaa asiaa koskevaa näyttöä ei tarvitse ottaa vastaan kuin kerran.

Myös pilottioikeudenkäynti mahdollistaa periaatteessa oikeussuojan ulottumisen muihin kuin oikeudenkäynnin kohteena olevan yksittäisen riidan asianosaisiin, joskin tämä edellyttää erityisesti jutun hävinneen vastaajan puolelta vapaaehtoista sitoutumista tuomioistuimen ratkaisuun. Pilottioikeudenkäynti on toteutuessaan kustannustehokas, mutta se ei johda ulosottokelpoiseen ratkaisuun muiden kuin pilottioikeudenkäynnin asianosaisten osalta. Myös koko oikeudenkäyntikuluvastuu lankeaa yksin pilottiasian hävinneen asianosaisen kannettavaksi.

Mahdollisuus sopia vakuutusyhtiöiden kanssa usean oikeusturvavakuutuksen käyttämisestä ikään kuin päällekkäin voi käytännössä mahdollistaa sellaisten useita henkilöitä koskevien kanteiden ajamisen, jotka muuten olisivat olleet ainakin ei-yksilöllisesti prosessikelpoisia. Tämä mahdollisuus ei kuitenkaan vaikuta oikeudenkäyntikuluvastuun toteutumiseen tilanteessa, jossa juttu hävitään.

Pilottioikeudenkäynti ei myöskään katkaise vahingonkorvausvaatimuksen vanhentumista toisissa jutuissa. Velan vanhentumista koskevan lain (728/2003) 4 §:n mukaan velka vanhentuu kolmessa vuodessa, jos vanhentumista ei ole sitä ennen katkaistu. Sopimusrikkomukseen perustuvassa hyvityksessä vanhentumisaika alkaa kulua siitä, kun ostaja on havainnut virheen tai puutteen kaupan kohteessa tai kun muu velkojana oleva sopijapuoli on havainnut virheellisyyden sopimuksen täyttämässä taikka hänen olisi se pitänyt havaita. Säännös koskee myös kuluttajakauppaa. Jos kysymys on muusta kuin sopimussuhteeseen perustuvasta vahingonkorvauksesta, mainittu kolmen vuoden vanhentumisaika alkaa kulua siitä, kun vahingonkärsijä on saanut tietää tai hänen olisi pitänyt tietää vahingosta ja siitä vastuussa olevasta.

Jos pilottioikeudenkäynnissä asia saatetaan korkeimman oikeuden ratkaistavaksi, on ilmeistä, että muut samaan tai samankaltaiseen perusteeseen nojautuvat vaatimukset olisivat lopullisen ratkaisun antamishetkellä vanhentuneet, jollei vanhentumista näiden vaatimusten osalta ole vanhentumislain edellyttämällä tavalla katkaistu. Vastaajan suoritusvelvollisuus tappiotapauksessa perustuisi siten kokonaan vapaaehtoisuuteen. Olemassa on myös tiettyjä saamisoikeuksia koskevia erityisiä vanhentumisaikoja, joita ei voi vapaamuotoisesti katkaista vaan jotka ovat katkaistavissa vain kanneteitse. Tällaisia oikeuksia koskevat vaatimukset on tietyn ajan kuluessa oikeudenmenetyksen uhalla esitettävä tuomioistuimessa. Tämän vuoksi pilottimenettely ei ole näissä asioissa käyttökelpoinen menettely.

Yleisellä tasolla ryhmäkannejärjestelmän tavoitteena olisi kollektiivisesti prosessikelpoisten vaatimusten saattaminen oikeusjärjestelmän piiriin siten, että tällaisen vaatimuksen osalta olisi mahdollista saada täytäntöönpanokelpoinen tuomio. Lisäksi menettely voisi toimia prosessitaloudellisena vaihtoehtona kanteiden kumulointiin tilanteessa, jossa vaatimukset olisivat yksilöllisestikin prosessikelpoisia.

Kuluttajia koskevat riita-asiat

Globaalissa kulutusyhteiskunnassa erilaisia hyödykkeitä CD-soittimista talopaketteihin tuotetaan teollisina sarjoina vastaamaan kuluttajien tarpeita. Yleisimmissä kuluttajansuojan piiriin kuuluvissa riitatilanteissa on kysymys yksittäisistä suhteellisen vähäisistä vaatimuksista, esimerkiksi tietyssä kotitaloushyödykkeessä olevan virheen vuoksi vaaditusta kaupan purkamisesta, hinnanalennuksesta tai korjausvelvoitteen toteuttamisesta. Tällaiset vaatimukset eivät suoraan koske muita vastaavanlaisen sopimuksen tehneitä kuluttajia. Koska vaatimukset ovat yksilöllisiä, kollektiivinen oikeudenkäyntimenettely ei tekisi niistä nykyistä enempää prosessikelpoisia.

On kuitenkin mahdollista, että kaikissa tiettyyn sarjaan kuuluvissa tuotteissa on sama virhe. Tällöin voi olla satojakin kuluttajia, joilla on esittää samaan virheeseen perustuva vaatimus tuotteen myynyttä elinkeinonharjoittajaa vastaan. Myös asuntolainat, vakuutukset, seuramatkat, laajakaistaliittymät tai sähkö sopimukset ovat hyödykkeitä, joita tarjotaan kuluttajille olennaisesti samoin vakioiduin ehdoin. Tällaisen oikeussuhteen osalta on yleensä huomattavan suuri joukko henkilöitä, jotka ovat kutakuinkin yhdenmukaisessa oikeusasemassa suhteessa oikeussuhteen toiseen osapuoleen. Jos tällaisissa oikeussuhteissa syntyy erimielisyyksiä, esimerkiksi sopimusten sitovuudesta tai sisällöstä, ne voivat suoraan koskettaa kaikkien samanlaisten oikeussuhteiden osapuolia. Vaikka vakiosopimusehdon tulkintaa koskeva vaatimus ei välttämättä olisi yksilöllisesti prosessikelpoinen, voisi mahdollisuus kollektiiviseen menettelyyn saattaa vaatimukset oikeusjärjestelmän piiriin.

Vuonna 1996 asetetun ryhmäkannetyöryhmän mietinnössä (oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1997) selostetuista ryhmäkanteena käsiteltäviksi soveltuvista oikeustapausesimerkeistä on mahdollista tehdä sellainen johtopäätös, että ryhmäkanteen nostaminen voisi tulla ajankohtaiseksi ensisijaisesti vakiosopimusehtojen tulkintaa sekä harhaanjohtavaa markkinointia koskevissa asioissa.

Vakuutuslautakunta on 26.1.2005 antanut lausunnon asiassa, jossa mahdollisesti voisi olla edellä mainittuja ulottuvuuksia. Asia koski vakuutus sopimuksen solmimisen yhteydessä käytetyn tarjouslaskelman harhaanjohtavuutta. Vakuutuslautakunnan lausunnon mukaan vakuutusyhtiö olisi sijoitussidonnaisessa säästöhenkivakuutuksen tarjouslaskelmassaan jättänyt erikseen mainitsematta vuotuisesti perittävän yhden prosentin suuruisen kuluerän.

Tästä syystä vakuutuslautakunta katsoi tarjouslaskelman harhaanjohtavaksi ja suositti lausunnossaan, että vakuutusyhtiö jättäisi perimättä laskelmasta puuttuvan kuluerän ja hyvittäisi jo perityt kulut. Vakuutusyhtiö ei pitänyt lautakunnan suositusta oikeana, eikä siksi ole suostunut noudattamaan sitä. Yksi vakuutuksenottaja on tämän jälkeen kuluttaja-asiamiehen avustamana saattanut asian käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Asian käsittely on kesken.

Toinen esimerkki sellaisesta kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisestä riita-asiasta, jossa riidan kohde koskettaa suuren kuluttajajoukon etua, on tällä hetkellä Helsingin hovioikeudessa käsiteltävänä oleva sähkön siirtohinnan kohtuullisuutta ja liikaa perityn siirtohinnan palauttamista koskeva asia. Energiamarkkinavirasto katsoi vuonna 2001 tekemässään päätöksessä, että kysymyksessä oleva sähkönsiirtoyhtiö oli vuonna 1999 perinyt asiakkailtaan kohtuuttoman suurta sähkön siirtohintaa. Energiamarkkinaviraston päätöksen mukaan kysymys oli noin 7 miljoonan markan ylilaskutuksesta, joka koski noin 30 000 asiakasta. Päätöksen mukaan yksittäiseen asiakkaaseen kohdistunut keskimääräinen ylilaskutus oli siten vajaan 40 euroa. Korkein hallinto-oikeus vahvisti myöhemmin Energiamarkkinaviraston päätöksen. Silloisen lain mukaan siirtohintaa koskevasta hallintopäätöksestä ei seurannut velvollisuuksia liikaa perityn hinnan palauttamisen suhteen. Sähkönsiirtoyhtiö ei myöskään ollut valmis vapaaehtoisesti palauttamaan asiakkailleen hallintopäätöksessä todettua ylihinnan määrää. Palauttamista on tällöin tavanomaiseen tapaan vaadittava kanteella yleisessä tuomioistuimessa. Kuluttaja-asiamiehen avustamana yksi yhtiön asiakkaista päätti viedä asian käräjäoikeuteen. Kanteessa vaaditaan peritystä siirtohinnasta palautettavaksi 110 euroa korkoineen. Espoon käräjäoikeus hylkäsi 3.6.2004 tuomiollaan sähkökuluttajan kanteen. Kantaja on valittanut tuomiosta ja asian käsittely hovioikeudessa on kesken. Kantajan oikeudenkäyntikulut käräjäoikeudessa olivat 8 400 euroa ja vastaajan 36 126 euroa. Käräjäoikeuden päätöksen mukaan vastaaja sai pitää kulunsa omana vahinkonaan.

Edellä selostetut riita-asiat eroavat siten toisistaan, että vakuutusyhtiötä vastaan esitettyä vaatimusta voidaan pitää yksilöllisesti prosessikelpoisena, koska riidan intressin suuruus voidaan katsoa ylittävän kantajalle oikeudenkäynnistä aiheutuvien omien kulujen määrän. Prosessikelpoisuusarvioissa ei ole kuitenkaan otettu huomioon riskiä siitä, että kantaja häviötilanteessa joutuu korvaamaan myös vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Sähkönsiirtoyhtiötä vastaan nostettu kanteen taas koskee vaatimusta, jonka osalta jo

kanteen ajamisesta aiheutuvat kantajan omat kulut moninkertaisesti ylittävät intressin määrän. Ilman kuluttaja-asiamiehen avustuspäätöstä yksilöllinen vaatimus olisi selkeästi prosessikelvoton.

Kuluttajariitojen osalta täysimittainen oikeudenkäynti on kallis ja vaivalloinen menettely. Jos asia on riitainen, oikeudenkäyntikulut kuluriskeineen ovat sellaiset, että harva kuluttaja on valmis oikeudenkäyntiin esimerkiksi asiassa, jossa intressi on 1 500 euroa tai vähemmän taikka jos on olemassa pieninkään riski jutun häviämisestä. Tällainen vähäinen tai vähäistäkin suurempi vaatimus on näin ollen nykyjärjestelmässä käytännössä katsoen prosessikelvoton. Ulosottokelpoisen ratkaisun saaminen vähäistä vaadetta koskevassa asiassa edellyttää periaatteessa, että kuluttaja-asiamies avustaa kuluttajaa oikeudenkäynnissä.

Se, että vaade on prosessikelvoton tai että oikeudenkäyntikuluriski on yksityishenkilölle liian suuri, ei tarkoita sitä, ettei kuluttajalla olisi mitään keinoa oikeuksiinsa pääsyyn. Kuten edellä jaksossa 2.1 todetaan, on kuluttajan, vakuutuksen ottajan ja sijoittajan asemaa parannettu perustamalla erilaisia lautakuntia ja vastaavia tahoja, jotka sovittelevat ja ratkaisevat kuluttajan ja elinkeinoharjoittajan välisiä ristiriitoja. Menettely on yleensä kuluttajalle ilmainen ja myös suhteellisen nopea.

Lautakuntien ja muiden vastaavien elinten tekemiä suosituksia noudatetaankin kohtuullisen hyvin. Kuten edellä selostetuista esimerkeistä käy ilmi, suositukset eivät kuitenkaan ole täytäntöönpanokelpoisia. Tämä taas johtuu jo siitä, että lautakunnat eivät ole tuomioistuimia ja menettely niissä ei täytä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kriteereitä. Lautakunnissa annettujen ratkaisujen ulosottokelpoisuus edellyttäisi esimerkiksi mahdollisuutta suulliseen käsittelyyn ja todisteluun sekä muutoksenhakuun eli käytännössä mahdollisuutta täysimittaiseen oikeudenkäyntiin. Lautakunnat ja tuomioistuimet täydentävät oikeusjärjestelmässä toisiaan, mutta ne eivät voi eikä niiden tulekaan toimia toistensa korvikkeina.

Jos elinkeinoharjoittaja ei vapaaehtoisesti suostu noudattamaan esimerkiksi kuluttajavalituslautakunnan antamaa vähäistä vaatimusta koskevaa suositusta, voi vaatimuksen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi olla käytännössä tai taloudellisesti mahdotonta.

Kuluttajan sosioekonominen asema voi muodostaa esteen oikeudenkäyntiin ryhtymiselle. Jos kuluttajan asemassa olevalla henkilöllä ei ole tarkempaa tietoa tai kokemusta tuomioistuinmenettelystä, todennäköisyys on suuri, että hän ei kovin herkästi oikeudenkäyntiin ryhdy. Tällaiset henkilöt jäävät usein passiivisiksi itseään koskevien oikeudenloukkausten suhteen. Siitä seuraa, että aineellinen oikeus ei näiden passiivisiksi jäävien henkilöiden osalta toteudu sellaisessakaan tilanteessa, jossa aktiivisempi ja osaavampi henkilö samassa tai vastaavanlaisessa asiassa olisi jo saattanut sen tuomioistuimen käsiteltäväksi ja näin saanut hyvityksen kokemastaan oikeudenloukkauksesta.

Edellä selostetuissa tilanteissa, joissa oikeuskäsittelyn kohteena oleva riita suoraan koskettaa esimerkiksi tuhansia kuluttajia, kollektiivinen oikeudenkäynti olisi aineellisen oikeuden toteutumisen kannalta perusteltu. Se parantaisi oikeuden saatavuutta. Näin saataisiin asiassa kerralla kaikkia riidan osapuolia sitova täytäntöönpanokelpoinen tuomio. Lisäksi kanteen nostaminen katkaisisi kaikkien ryhmän jäsenten vahingonkorvausvaatimusten ja niihin mahdollisesti liittyvien kanneaikojen vanhentumisen siten kuin velan vanhentumisesta annetun lain (728/2003) 11 §:ssä säädetään. Tilanteessa, jossa elinkeinonharjoittaja voittaa jutun, ratkaisu sitoisi vastaavasti kaikkia ryhmän jäseniä. Menettely olisi myös prosessitaloudellisin perustein järkevä. Jos vastapuoli ei pilottioikeudenkäyntitilanteessa langettavasta tuomiosta huolimatta olisi valmis tekemään johtopäätöksiä muiden vastaavaan perusteeseen nojautuvien vaatimusten osalta ja vaatimukset eivät tehtyjen vapaamuotoisten katkaisutoimien johdosta olisi vanhentuneet, keskenään ristiriitaisten tuomioiden riski on myös olemassa.

Yhteiskunnallisella tasolla voidaan pitää tärkeänä, ettei lainvastaisella toiminnalla voida saavuttaa ainakaan merkittävää oikeusjärjestelmän ulottumattomiin jäävää taloudellista hyötyä siitä syystä, että arvoltaan vähäisempi oikeudenloukkaus on kohdistunut suureen joukkoon ihmisiä. Myös lainvastaisesti toimineen yrityksen lain puitteissa toimivilla kilpailijoilla voidaan katsoa olevan intressi saada tällaiset vaatimukset oikeusjärjestelmän piiriin. Esimerkiksi edellä selostetun kaltaisen vakuutustapauksen osalta voisi olla mahdollista, että vakuutusten tuottoa ja edullisuutta vertaillut kuluttaja olisi valinnut kysymyksessä olevan yhtiön vakuutustuotteen olettaen sen olevan

kilpailevia yhtiöitä edullisempi, vaikka näin ei kuluerän vähennyksen jälkeen olisi ollutkaan.

Niitä tilanteita, joissa kollektiivisen oikeudenkäynnin tosiasiallinen käynnistäminen olisi perusteltua, ei välttämättä ole lukumääräisesti kovin paljon. Lähtökohtaisesti voidaan katsoa, että elinkeinoelämä noudattaa ja myös pyrkii noudattamaan aineellisen lainsäädännön sille asettamia velvoitteita. Yhteiskunnassa ja taloudessa noudatettavat standardivaatimukset ovat myös yleisesti ottaen korkeat. Usealla keskeisellä alalla on toimiva valvonta-, neuvonta- tai ohjausjärjestelmä tai ennakkolupamenettely, joiden avulla mahdollisten oikeusriitojen aiheet voidaan ennalta pitkälle ehkäistä. Monilla yrityksillä on ohjeistukset reklamaatioiden hoitamisesta. Laajalti käytössä olevat vakiosopimukset ovat myös parantaneet kuluttajansuojaa, koska ehdoista neuvotellaan yksityiskohtaisesti valvovien viranomaisten, kuten kuluttaja-asiamiehen ja rahoitustarkastuksen kanssa. Myös massariidan tyyppiset tilanteet voidaan usein hoitaa neuvotteluteitse ja ilman, että asian viemistä tuomioistuimeen edes harkitaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei ryhmäkanne olisi tarpeellinen. Etenkin tilanteessa, jossa massariidasta ei päästä edellä luetelluin menettelyin yhteisymmärrykseen, on perusteltua, että yhteiskunnan tarjoama riidanratkaisujärjestelmä olisi mahdollisimman tehokkaalla tavalla riidan osapuolten käytettävissä.

Ympäristövahinkoja koskevat riita-asiat

Ympäristövahinkolaissa tarkoitettu vahinko aiheutuu tietyllä alueella harjoitetusta toiminnasta häiriöksi kutsutun ympäristövaikutuksen välityksellä. Lain mukaan korvataan ympäristössä tapahtuvasta tai tapahtuneesta pilaantumisesta sekä häiriöstä eli niin sanotusta immissiosta johtuvat vahingot.

Ympäristövahinkolain tavoitteena oli muun muassa vahingonkärsijöiden aseman parantaminen ympäristövahinkojen korvaamisessa. Tätä tavoitetta pyrittiin toteuttamaan alentamalla syy-yhteyttä koskevaa näyttökynnystä, ulottamalla ankaran vastuun periaate yleisesti kaikkeen ympäristövahinkoja aiheuttavaan toimintaan sekä sisällyttämällä lakiin säännökset ympäristövahingon korvaamisvelvollisuudesta yhteisvastuutilanteissa.

Kuten nykytilan kuvausta sisältävässä jaksossa on todettu, ympäristövahinko voi tulla korvattavaksi virallistoimintaan pohjautuvassa hallintomenettelyssä tai yleisessä

tuomioistuimessa siviilioikeudellisena riita-asiana taikka rikosasian liitännäiskysymyksenä. Jos kysymys on luvanvaraisesta toiminnasta johtuvasta pintavesien pilaantumisvahingosta, korvauksen määrää ympäristönsuojelulain mukaan ympäristölupavirasto tai alueellinen ympäristökeskus kunnan ympäristönsuojeluviranomainen. Tällöin noudatetaan menettelyssä lähtökohtaisesti virallis- ja samanaikaisuusperiaatetta. Vesilaissa säädetään sellaisten vahinkojen korvaamisesta, jotka johtuvat lupaan perustuvasta tai muutoin laillisesta vesienkäytöstä ja joissa ei ole kyse pintavesien pilaantumisesta. Korvaukset määrätään ympäristölupaviraston toimesta ja virallis- ja samanaikaisuusperiaatetta noudattavassa menettelyssä.

Pintavesien pilaantumisesta aiheutuvien vahinkojen osalta käräjäoikeus käsittelee rikoksesta johtuvat vahingot sekä luvanvastaisesta toiminnasta johtuvat vahingot. Vesien pilaantumisesta aiheutuneet henkilövahingot ja pohjavesien pilaantumiseen liittyvät vahingot käsitellään aina käräjäoikeudessa. Myös muut ympäristövahinkolain mukaan korvattavat vahingot käsitellään riita-asian menettelyssä käräjäoikeudessa. Nämä vahingot voivat johtua esimerkiksi ilman, maaperän tai pohjaveden pilaantumisesta taikka melusta. Tällaisia ympäristövahinkoja korvataan kuitenkin myös pakkotoimilakien kautta. Jos kysymys on esimerkiksi tie-, kaivos- tai vastaavanlainen kiinteistötoimitusta edellyttävästä hankkeesta, tästä johtuvat ympäristövahingot käsitellään yleensä mainituissa toimituksissa. Näin esimerkiksi tiestä johtuvat melu- ja pölyhaitat määrätään yleensä korvattaviksi tietöimituksessa.

Korvauksen vaatiminen hallintoteitse on korvausta vaativalle yksikertaisempaa ja edullisempaa kuin korvauskanteen nostaminen yleisessä tuomioistuimessa. Korvauksia määrätäänkin virallisperiaatteeseen perustuvissa hallintomenettelyissä verrattain paljon, kun taas ympäristövahinkolakiin perustuvia kanteita on käräjäoikeuksissa nostettu vain vähän. Kuten edellä on todettu, käsiteltiin vuosina 2000-2004 käräjäoikeuksissa yhteensä seitsemän ympäristövahinkolain mukaista vahingonkorvausasiaa.

Ympäristövahinkolain merkitys yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävissä riita-asioissa on jäänyt vähäiseksi. Ei ole tehtävissä yksinkertaisia johtopäätöksiä siitä, mistä oikeuskäytännön puute johtuu. On esitetty, että korvattavat vahingot korvataan jo nyt mainituissa hallintomenettelyissä ja ettei tarvetta korvausvaatimusten viemiselle

käräjäoikeuteen näin ollen ole. Lisäksi on tuotu esiin, että lupajärjestelmä on sen verran aukoton, ettei muita korvattavia ympäristövahinkoja edes aiheudu. Toisaalta on esitetty, ettei yksittäisellä vahingonkärsijällä ole taloudellisia tai muitakaan edellytyksiä saattaa mahdollista ympäristövahinkoa koskevaa riita-asiaa tuomioistuimen käsiteltäväksi, etenkin jos vastaajana on suuryritys.

Esimerkkinä ympäristövahingosta on ollut esillä vuonna 2003 Saimaalla tapahtunut Kaukaan paperitehtaan (UPM – Kymmene) jätevesipäästö. Kyseinen tapahtuma on ollut esillä esimerkiksi sekä silloin, kun on perusteltu ryhmäkanteen tarvetta ja nykyisen korvausmenettelyä koskevan lainsäädännön riittämättömyyttä, että silloin, kun on korostettu voimassa olevan järjestelmän toimivuutta käytännössä.

Onnettomuudessa myrkyllistä jätevettä pääsi vesistöön. Tämän tapahtuman seurauksena kalat kuolivat tietyltä alueelta eikä vesi ollut enää sinä kesänä uimakelpoista. Sittenkin kalakannat ovat palautuneet ja veden laatu on parantunut. Vahinkoa kärsineet eivät toistaiseksi ole esittäneet korvausvaatimuksia käräjäoikeudessa, vaan 95 % vahingonkärsijöistä sopi korvauksista vahingonaiheuttajan kanssa. Korvaukset sovittiin tietävästi yhtiön ulkopuolisella konsulttitoimistolla teettämän vahinkolaskelman perusteella, jossa esimerkiksi rannanomistajien haitat laskettiin yleisten laskentakaavojen mukaan.

Oikeusturvaongelmana on tässä asiassa tuotu esiin se, että vahingonkärsijöillä ei ollut tasa-arvoista neuvotteluasemaa eikä myöskään taloudellisia mahdollisuuksia teettää kilpailevaa selvitystä aiheutuneiden vahinkojen määrästä. Olisi mahdollista, että jo ryhmäkanteeseen olemassaolo voisi parantaa vahingonkärsijöiden neuvotteluasemaa Kaukaan jätevesipäästön tyypisessä vahinkotapahtumassa. Koska aiheutuneen vahingon määrän arviointi ympäristövahinkotilanteissa useimmiten – kuten myös Kaukaan paperitehtaan teettämässä laskelmassa – perustuu tiettyihin kaavamaisiin laskelmiin, vahingonkorvausasia olisi sinänsä sopinut käsiteltäväksi kollektiivisessa menettelyssä.

Ryhmäkanteen olemassaolo ei tarkoittaisi sitä, että ryhmäkanteen aina olisi nostettava silloin, kun se vain on mahdollista. Jos edellä kuvatun tyypisessä tapauksessa korvaukset sovitaan kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla esimerkiksi siten, että ne

vastaavat ympäristölupaviraston vallitsevaa oikeuskäytäntöä, kanteen nostamiseen ei ole syytä. Samalla olisi kuitenkin mahdollista, että asian saattaminen käräjäoikeuden tutkittavaksi johtaisi siihen, että oikeuskäytännössä nykyistä enemmän otettaisiin huomioon yleisen vahingonkorvausoikeuden periaatteita. Molemmasta näkökulmasta katsoen mahdollisuus ryhmäkanteen nostamiselle voisi parantaa vahingonkäräjien oikeusturvaa ja mahdollistaisi näin nykyistä paremmin aineellisen oikeuden toteutumista.

Edellä selostetun tyyppisen jätevesipäästön aiheuttaman vesistön pilaantumisen ja siitä aiheutuneen vahingon osalta ongelma ei ole syy-yhteyden vaan todennäköisesti aiheutuneen vahingon määrän toteen näyttäminen. Esimerkiksi ilman pilaantuminen ja siitä aiheutuvat vahingot, esimerkiksi metsäkuolemat, voisivat taas olla sellaisia ympäristövahinkoja, joissa ongelmat liittyisivät korostetusti toiminnan ja vahingon välisen syy-yhteyden osoittamiseen. Jätevesipäästötilanteessa syy-yhteyden osoittaminen ja vastuun kohdentuminen voisi olla ongelmallista silloin, kun mahdollisia vahingonaiheuttajia on useampia. Ei ole todennäköistä, että yksittäinen asianosainen pystyisi kustantamaan tällöin tarvittavan tieteellisen selvityksen hankkimista. Kollektiivinen menettely voisi tällöin mahdollistaa korvausta vaativille paremmat toimintaedellytykset. Jos kollektiivista kannetta ajaisi viranomainen, edellytykset syy-yhteyden osoittamiselle voisivat olla vieläkin paremmat.

Meluhaitasta johtuva vahinko kuuluu myös ympäristövahinkolaissa lueteltuihin korvattaviin vahinkoihin. Jos esimerkiksi olemassa olevaa lentokenttää laajennetaan uusia kiitoratoja rakentamalla, uusia lentokonetyyppejä otetaan käyttöön taikka liikennemäärä kasvaa ja melualueet näistä syistä vastaavasti laajenevat, lisääntyneestä tai ”uudesta” melusta kärsivillä kiinteistönomistajilla olisi periaatteessa mahdollisuus saada vahingonkorvausta, jos vahinko ylittää ympäristövahinkolain sietämisvelvollisuuden rajan. Oikeus korvaukseen edellyttäisi, että vahingon voidaan osoittaa syntyneen. Jatkuva melu olisi mitä todennäköisimmin sellainen tekijä, joka esimerkiksi vaikuttaisi kielteisesti kiinteistöjen myyntiarvoon eli olisi korvattavissa joko esinevahinkona tai puhtaana varallisuusvahinkona.

Vastaavanlainen vahinko olisi hajuhaitta. Jos luvallisessa jätteenkäsittelylaitoksessa otetaan käyttöön käsittelyjärjestelmä, joka osoittautuu aiheuttavan huomattavaa hajuhaittaa, siitä aiheutuva vahinko olisi korvattavissa ympäristövahinkolain mukaan.

Sekä melu- että hajuhaittatapauksissa olisi todennäköisesti vaikeaa näyttää toteen sietämisvelvollisuuden ylittyminen sekä vahingon määrä. Näiden seikkojen toteennäyttämässä kollektiivisesta menettelystä voisi olla huomattavaa etua. Edellytykset haittalaskelmien teettämiselle olisivat erityisesti viranomaisvetoisessa menettelyssä huomattavasti paremmat kuin tilanteessa, jossa yksittäiset vahingonkärsijät joutuisivat itse teettämään kyseiset selvitykset.

Nykyinen lupajärjestelmä perustuu siihen ajatukseen, että jos toiminnalle asetetaan ympäristön laatuvaatimukset täyttäviä rajoituksia ja velvoitteita ja näitä myös noudatetaan, mahdollisesti aiheutuvien vahinkojen tulisi vähäisyytensä tai tavanomaisuutensa vuoksi olla siedettävissä ilman korvausta. Lähtökohtaisesti on myös niin, että elinkeinoelämä noudattaa asetettuja velvoitteita ja toimii vapaaehtoisesti siten, että toiminnan ympäristölle aiheuttamat kielteiset vaikutukset olisivat mahdollisimman vähäiset. Tästä seuraa, että kollektiivinen oikeudenkäyntimenettely ympäristövahinkoasioissa olisi todennäköisesti aiheellinen vain harvoin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että järjestelmä olisi tarpeeton.

Ympäristövahinkolakia ei ole voimaantulonsa jälkeen juurikaan tuomioistuimessa sovellettu. Korvauksia vesistön pilaantumisesta aiheutuneista vahingoista määrätään suoritettavaksi alueellisten ympäristökeskusten ja ympäristölupavirastojen päätösten perusteella vuosittain sadoissa tapauksissa. On mahdollista, ettei oikeuskäytännön vähäisyys muiden ympäristövahinkojen osalta johdu ainoastaan siitä, ettei sellaisia ympäristön pilaantumiseen tai haittaan perustuvia vahinkoja, joista ei sopimusteitse päästä yhteisymmärrykseen, juurikaan aiheudu. Jos ympäristövahinkoasian käsittelyä käräjäoikeudessa ei koeta käytännössä toimivaksi vaihtoehtoehdoksi korvausvaatimusten esittämiseksi, kollektiivinen oikeudenkäyntimenettely voisi muuttaa erityyppisistä ympäristövahingoista kärsineiden asemaa nykyistä tasa-arvoisemmaksi. Tämä olisi erityisen tärkeänä niissä tilanteissa, kun aiheutunut vahinko on vaikutuksiltaan laaja.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Uudistuksen perimmäisenä tavoitteena on kuluttajasopimuksia ja ympäristövahinkoja koskeviin riita-asioihin sovellettavien menettelysäännösten kehittäminen ja monipuolistaminen. Tarkoitus olisi, että asian laatu ja asianosaisten oikeussuojan tarve näin pystyttäisiin ottamaan nykyistä paremmin oikeudenkäynnissä huomioon. Ryhmäkanteen käyttöönoton myötä kaikilla niillä henkilöillä, joilla on samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin perustuva vaatimus samaa vastaajaa vastaan, olisi mahdollisuus kerralla keskitetyssä menettelyssä saada täytäntöönpanokelpoinen tuomio.

Uudistuksella pyritään saattamaan sellaiset kollektiivisesti prosessikelpoiset vaatimukset oikeusjärjestelmän piiriin, joita ei oikeudenkäynnistä aiheutuvien kulujen vuoksi muutoin vietäisi tuomioistuimen tutkittavaksi. Esityksellä pyritään myös parantamaan niiden oikeudenloukkauksen kärsineiden asemaa, jotka ovat tiedoiltaan ja taidoiltaan muita heikommassa asemassa ja jotka eivät muutoin oikeudenkäynnissä vaatisi oikeuksiensa toteuttamista.

Ehdotuksen tavoitteena on aineellisen oikeuden parempi toteutuminen. Kun myös sellaiset oikeudenloukkaukset, jotka eivät ole yksilöllisesti prosessikelpoisia, voitaisiin saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi, johtaisi tämä siihen, että lain säännöksiä noudatettaisiin nykyistä paremmin.

Tilanteessa, joissa samaan tai samankaltaiseen perusteeseen nojautuvia vaatimuksia muutoin tulisi usean eri käräjäoikeuden ratkaistavaksi, ryhmäkanteen olisi myös oikeudenkäynnin taloudellisuuden kannalta edullinen, koska näin välttyttäisiin niistä kustannuksista, jotka aiheutuisivat saman oikeudenkäyntiaineiston esittämisestä ja arvioimisesta eri oikeudenkäynneissä. Myös mahdollisten keskenään ristiriitaisten ratkaisujen riski vähenisi.

Ryhmäkanteen käsitteeseen on liitetty uhkakuvia. On esitetty, että kannemuoto mahdollistaisi perusteettomien kanteiden nostamisen esimerkiksi kiristämisen- tai vahingoittamistarkoituksessa. Siksi on olennaista, että ryhmäkanteesta säädettävä laki

asianmukaisesti turvaisi myös vastaajan aseman ja oikeudet. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tulee toteutua myös ryhmäkannemenettelyssä.

3.2 Toteuttamisvaihtoehdot

Ryhmäkanteen toteuttamatta jättäminen merkitsisi sitä, etteivät edellä sanotut tavoitteet toteutuisi ja vaikutukset jäisivät saavuttamatta. Ryhmäkanteen toteuttaminen edellyttää lainsäädäntöä. Ryhmäkanteen toteuttamisen sijasta on kuitenkin esitetty myös erilaisia vaihtoehtoja, joilla pyrittäisiin saavuttamaan samoja tavoitteita kuin ryhmäkanteella. Näitä ovat olleet ryhmävalitus kuluttajavalituslautakunnassa, pilottikanteet ja ohivalitusjärjestelmä sekä kanteiden yhdistämistä koskevien säännösten kehittäminen. Näitä vaihtoehtoja käsitellään lyhyesti seuraavassa. Ryhmäkanteen vaihtoehtojen osalta voidaan lisäksi viitata julkaisuihin asian aikaisemmissa valmisteluvaiheissa (esimerkiksi OLJ 1/1995, s. 6-9, OLJ 3/1997, s. 12-38 ja Työryhmämietintö 2005:3, s. 53-57).

Kuluttajavalituslautakunnan toiminnan kehittäminen ja nimenomaan ryhmävalitusmenettelyn käyttöönotto on tuotu esiin vaihtoehtona ryhmäkannelain säätämiseksi. Ryhmävalitusmenettelyn käyttöönotto parantaakin heikkojen ja oikeuksistaan tietämättömien kuluttajien asemaa. Tärkeänä ryhmäkanejärjestelmän kehittämisen tavoitteena on kuitenkin tiettyjen samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin perustuvien vaatimusten saattaminen oikeusjärjestelmän piiriin siten, että tällaisten vaatimusten osalta olisi mahdollista saada täytäntöönpanokelpoinen tuomio. Vaikka lautakunnan toiminnan kehittäminen osaltaan parantaa kuluttajien asemaa, ryhmäkanteen keskeistä tavoitetta – täytäntöönpanokelpoista ratkaisua - ei näin saavutettaisi.

Ryhmäkannemenettelyn vaihtoehtona voidaan myös arvioida mahdollisuuksia kehittää nykyistä oikeudenkäyntimenettelyä muulla tavalla siten, että ryhmäkannemenettelyn tarve poistuisi. Onkin esitetty, että kehittämällä pilottikannetta koskevia oikeudenkäynnin menettelysäännöksiä voitaisiin saavuttaa ryhmäkannelainsäädännön tavoitteita. Ohivalitusjärjestelmän käyttöönotto saattaisi edelleen nopeuttaa pilottiratkaisuna pidettäviä oikeudenkäyntejä. Nämä vaihtoehdot kuitenkin edellyttäisivät ensinnäkin pilottituomioiden sitovaa ennakkoratkaisuluonnetta myöhemmissä oikeudenkäynneissä. Suomen oikeusjärjestelmän kannalta ennakkoratkaisujen sitovuus olisi kuitenkin vierasta ja käytännössä vaikeata toteuttaa.

Lisäksi vaikka ennakkoratkaisujen sitovuus toteutettaisiin, eivät pilottikannesäännökset johtaisi siihen, että eri asianosaiset olisivat ilman erillisiä oikeudenkäyntejä velvollisia noudattamaan tehtyä ennakkoratkaisua. Ennakkoratkaisumalli ei johtaisi täytäntöönpanokelpoiseen tuomioon muussa kuin kyseisessä tuomioistuimessa pilottiasiana käsiteltävänä olleessa jutussa.

Kanteiden yhdistämistä koskevien säännöksiä muuttamiseen liittyy myös ongelmia. Nämä säännökset eivät ole nykyisin sovellettavissa, jos kaikki yhdistettävät asiat eivät ole jo erikseen vireillä samassa toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Kanteiden yhdistämiseen perustuva malli edellyttäisi kaikilta asianosaisilta kanteen nostamiseen ja ajamiseen liittyvää aktiivisuutta omassa asiassaan. Erillisiä juttuja ajetaan periaatteessa normaalisti, vaikka ne käsitellään yhdessä. Yksittäisiin kanteisiin annetut ratkaisut saavat taas oikeusvoiman vain siinä oikeussuhteessa, jota koskevassa oikeudenkäynnissä ratkaisu on annettu. Samalla tavalla kuin pilottikannevaihtoehdossa, myös kanteiden yhdistämiseen perustuvassa mallissa on se puute, että jos tappiopuoli ei vapaaehtoisesti hyväksy ratkaisua noudatettavaksi muissa samanlaisissa oikeussuhteissa, asioissa on käytävä eri oikeudenkäynnit täytäntöönpanokelpoisten ratkaisujen saamiseksi. Ratkaisun oikeusvoima ei ulotu muihin asiallisesti samanlaisiin asioihin eikä myöskään johda siihen, että muut vastaavat saatavat tulisivat täytäntöönpanokelpoisiksi. Se ei myöskään ratkaisisi vaatimusten vanhentumiseen liittyviä ongelmia.

Kanteiden yhdistämisen, ohivalitusjärjestelmän tai ennakkoratkaisumenettelyn kehittämisellä ei saavuteta kaikkia niitä tavoitteita, joita ehdotetunlaisella ryhmäkannelailla saavutettaisiin. Ryhmäkannemenettelyn käyttöönotto toteuttaa näin ollen asetetut tavoitteet näistä vaihtoehdoista parhaiten.

3.3 Keskeiset ehdotukset

Yleistä

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi ryhmäkannetta koskeva laki. Ryhmäkannelakiin ehdotetaan otettavaksi ne menettelyä koskevat erityissäännökset, joita ryhmäkanteen käyttöönottaminen edellyttäisi. Säännökset koskisivat lähinnä lain soveltamisalaa, ryhmäkanteen edellytyksiä, tuomioistuimen toimivaltaa, kanneoikeutta, tuomion

oikeusvoimaa, oikeudenkäyntikuluvastuusta ja muutoksenhakua. Muilta osin sovellettaisiin ryhmäkannemenettelyssä oikeudenkäymiskaaren riita-asian käsittelyyn sovellettavia säännöksiä.

Ryhmäkanteella tarkoitettaisiin kannetta, jota kantaja ajaa kanteessa määritellyn ryhmän puolesta ilman, että ryhmä tai ryhmän jäsenet olisivat oikeudenkäynnissä asianosaisia. Ryhmäkanteen johdosta annettava tuomio sitoisi ryhmää edustavaa kantajaa ja niitä ryhmän jäseniä, jotka ovat nimenomaisesti ilmoittaneet liittyvänsä ryhmään sekä vastaajaa.

Ryhmän jäsenillä ei olisi oikeudenkäyntikuluvastuuta eikä oikeutta hakea ryhmän puolesta muutosta tuomioistuimen ryhmäkanneasiassa antamaan ratkaisuun. Ryhmäkanne olisi mahdollinen ainoastaan silloin, kun ryhmä esiintyy kantajapuolella. Asian käsittely ryhmäkanteena edellyttäisi, että usealla henkilöllä on samaa vastaajaa vastaan vaatimus, joka perustuu samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin.

Ehdotuksen mukaan ryhmäkanteeseen osallistuminen edellyttäisi nimenomaista ryhmään ilmoittautumista. Sekä Norjan laissa että Tanskassa annetussa mietinnössä ryhmästä irrottautumiseen perustuva opt out –menettely olisi tietyin edellytyksin mahdollinen asioissa, joissa yksittäiset oikeussuojavaatteet ovat prosessikelvottomia pienvaateita. Esimerkkeinä tällaisista pienvaateista on sekä Norjan hallituksen esityksessä että tanskalaisessa mietinnössä mainittu pitkäkestoisiin asiakassuhteisiin ja vakiosopimuksiin liittyvät riidat, esimerkiksi pankkien koronnostoa tai puhelinmaksujen korotuksia koskevat erimielisyydet. On katsottavissa, että järjestelmä, jossa annettava tuomio tulee ryhmän jäsentä sitovaksi, jos hän ei irrottaudu ryhmästä, parantaa selvästi nyt ehdotettuun opt in –järjestelmään verrattuna sellaisten passiivisten jäsenten asemaa, joiden edellytykset niin oman asiansa viemiseen tuomioistuimen käsiteltäväksi kuin ryhmäkanteeseen ilmoittautumiseen ovat keskimääräistä heikommat. Opt out -järjestelmään liittyy kuitenkin myös ongelmia. Koska siviiliprosessin lähtökohtana on, että jokainen henkilö itse määrää omista oikeudellisista vaateistaan, irrottautumisjärjestelmä edellyttäisi eräiden tuomion sitovuutta koskevien kysymysten perusteellista selvittämistä. Ryhmäkannemenettelyn sisällyttäminen oikeusjärjestelmään on lisäksi herättänyt vastustusta. Opt in –menettely on vastaajan kannalta opt out –menettelyä selkeämpi. Tämän vuoksi lakiin ei tässä vaiheessa ehdoteta otettavaksi opt

out –järjestelmää sovellettavaksi edes edellä mainitun tyyppisissä vähäisiä vaateita koskevissa jutuissa.

Ryhmäkanteen olisi uusi prosessimuoto. Sen käyttöönottoa on lain valmistelun aikana vastustettu elinkeinoelämän taholta, osittain sen vuoksi, että lain vaikutuksia yritystoiminnalle on vaikea ennakoida. Tästä syystä lain soveltamisalaa ehdotetaan rajattavaksi niihin asiaryhmiin, joissa ryhmäkanteesta olisi painavin tarve. Nykytilan arviointia koskevassa jaksossa 2.3 esitettyjen näkökohtien perusteella laajaa asianosaispiiriä koskevat kuluttajariidat ja vastaavasti vaikutuksiltaan laajaa ympäristövahinkoa koskevat riidat voisivat luonteeltaan olla sellaisia, joissa kollektiivinen menettely mahdollistaisi aineellisen oikeuden toteutumisen tehokkaammalla tavalla kuin voimassa oleva oikeudenkäyntimenettely.

Edellä mainitun perusteella lain soveltamisala rajattaisiin siten, että se koskisi kuluttajan ja elinkeinoharjoittajan välisten riita-asioiden sekä ympäristövahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa koskevien riita-asioiden käsittelyä ryhmäkanteena. Ehdotettu uudistus koskisi ainoastaan oikeudenkäyntimenettelyä. Ryhmäkannelaki ei näin ollen muuttaisi kuluttajansuojaa tai ympäristövahinkoja koskevaa aineellista lainsäädäntöä. Ehdotuksesta ei myöskään seuraisi muutoksia niin sanottuun materiaaliseen prosessioikeuteen eli oikeudenkäynnin kohdetta ja vaatimusten perustelemista ja toteen näyttämistä koskevaan normistoon. Ryhmäkannelaki ei sisältäisi väittämis-, vetoamis- ja todistustaakkaa koskevia erityissäännöksiä. Tuomioistuimien ei ryhmäkanteena käsiteltävässä asiassa voisi tuomita muuta tai enempää kuin on vaadittu eikä perustaa ratkaisuaan sellaiseen oikeudellisesti merkitykselliseen seikkaan, johon ei ole oikeudenkäynnissä vedottu. Vaatimusten tueksi tai niiden torjumiseksi tarvittava näyttö määräytyisi yleisten todistusoikeudellisten sääntöjen ja erityislakien todistustaakkanormien mukaan. Ryhmäkannemenettely olisi uusi vaihtoehto nykyisin voimassa oleville menettelyille, eikä se siten olisi pakollinen menettelymuoto kuluttajansuoja- tai ympäristövahinkoasioissa.

Ryhmäkannetta kohtaan esitettyjen epäilyjen poistamiseksi ehdotettu laki koskisi lähtökohtaisesti viranomaisaloitteista eli julkista ryhmäkannetta. Ryhmäkanteoikeudenkäynnissä kantajana toimisi siten viranomainen. Näin varmistettaisiin se, ettei kanteita voitaisi nostaa kiristämisen tai

vahingoittamistarkoituksessa. Laissa säädettäisiin niistä viranomaisista, joilla on oikeus panna vireille ryhmäkante. Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä riita-asioissa kannetta ajaisi kuluttaja-asiamies. Ympäristövahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa koskevissa riita-asioissa ryhmäkannetta ajaisi alueellinen ympäristökeskus. Ympäristövahinkoa koskevissa riidoissa olisi jäljempänä tässä jaksossa esitetyistä syistä rekisteröidyllä yhdistyksellä tai säätiöllä, jonka tarkoituksena on asuinympäristön viihtyisyyden, ympäristön- tai luonnonsuojelun taikka kalastuksen, maanviljelyn, poron- tai metsänhoidon edistäminen, toissijainen kanneoikeus. Muilla ei olisi oikeutta nostaa ryhmäkannetta.

Lakia sovellettaisiin vain yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävissä riita-asioissa. Tämä tarkoittaa, että lakia ei esimerkiksi sovellettaisi hallintoviranomaisessa vireille tulleissa ympäristövahinkoa koskevissa korvausasioissa. Ryhmäkannelakia ei myöskään sovellettaisi niissä ympäristövahinkolain 12 §:ssä lueteltujen lakien mukaisissa menettelyissä, joissa ympäristövahinko määrätään korvattavaksi noudattaen ympäristövahinkolain aineellisia säännöksiä.

Soveltamisala

Lain soveltamisala on ehdotuksessa asiallisesti rajoitettu. Lakia sovellettaisiin kuluttajasuhteita koskevissa riita-asioissa kuluttaja-asiamiehen toimivaltuuksien mukaisessa laajuudessa sekä ympäristövahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa koskevissa riita-asioissa.

Kuluttaja-asiamiehen toimivalta valvonta-asioissa määräytyy pääosin kuluttajansuojalain nojalla, mutta myös eräiden erityislakien perusteella. Kuluttaja-asiamiehen edellä tarkoitettu toimivalta olisi lähtökohtana määriteltäessä ryhmäkannelain soveltamisalaa. Ryhmäkante olisi näin ollen mahdollinen esimerkiksi kulutustavaran virheeseen perustuvassa riita-asiassa sekä kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisen sopimuksen sopimusehtojen tulkintaa koskevassa riita-asiassa. Myös sijoitustuotteita tai vakuutuksia koskevat kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan väliset riita-asiat kuuluisivat ehdotuksen mukaan lain soveltamisalaan. Ehdotus sulkisi esimerkiksi pois sellaiset riidat, joissa vastapuolina ovat asunto-osakeyhtiö ja elinkeinonharjoittaja taikka kuluttaja ja sellainen viranomainen, joka ei harjoita elinkeinotoimintaa. Sijoitustuotteiden osalta

soveltamisalan ulkopuolelle rajautuisivat ammattimaisten sijoittajien ja elinkeinonharjoittajien väliset riidat.

Ympäristövahinkolaissa lain soveltamisalaan kuuluvalla ympäristövahingolla tarkoitetaan tietyllä alueella harjoitettavasta toiminnasta johtuvaa vahinkoa, jos vahinko on aiheutunut ympäristön pilaantumisesta tai muusta vastaavasta häiriöstä kuten melusta tai säteilystä. Ryhmäkannelakia sovellettaisiin ainoastaan tällaista ympäristövahinkoa koskevan riita-asian käsittelyssä. Lakia ei sovellettaisi hallintoviranomaisessa vireille tulleissa korvausasioissa. Ryhmäkannelakia ei sovellettaisi erilaisten erityislakien, esimerkiksi lunastuslain, mukaisissa menettelyissä, joissa mahdollinen ympäristövahinko määrätään korvattavaksi noudattaen ympäristövahinkolain aineellisia säännöksiä.

Lain soveltamisalaa ei rajoitettaisi koskemaan vain tiettyä kannemuotoa. Ryhmäkanteena voisi näin ollen ajaa sekä suoritus- että vahvistuskannetta. Suorituskanteet koskevat pääsääntöisesti rahamääräisen tai luontais suorituksen vaatimista vastaajalta. Oikeuskirjallisuudessa myös kanteet, joilla vaaditaan vastaajan pidättymistä jostakin kanteesta yksilöidystä toiminnasta (kieltokanne) tai vaaditaan vastaajaa sallimaan kantajan tietynlainen menettely (sietämiskanne), rinnastetaan suorituskanteisiin.

Tyypillinen suorituskanne on vahingonkorvausvaatimus. Ryhmäkannemenettelyssä voitaisiin käsitellä myös vahingonkorvausvaatimuksia, jos menettely ryhmäkanteen edellytykset huomioon ottaen olisi tarkoituksenmukainen. Ryhmäkannelain valmistelun aikana on useasti esitetty, että vahingonkorvausvaatimusten käsittely ryhmäkannemenettelyssä ei olisi mahdollista ilman materiaallisen vahingonkorvausoikeuden muuttamista. Tätä lakiehdotus ei kuitenkaan edellytä. Korvattavien vahinkojen ala, lajit ja korvausedellytykset säilyisivät ennallaan.

Laajoja asianosaisjoukkoja koskevia vahingonkorvausvaatimuksia käsitellään nykyisinkin eräissä massamenettelyissä. Vesilain oman korvausjärjestelmän mukaan korvattavat vahingot ja luonnonsuojelulain 11 luvun mukaan käsiteltävät pintavesistön pilaantumisvahingot voidaan käsitellä ja käsitelläänkin useimmiten kollektiivisessa menettelyssä. Tällöin yksittäiset vahingot arvioidaan yleensä tiettyjen yleisesti

sovellettavien laskelmien perusteella, esimerkiksi vahinkovyöhykejaon nojalla. Vahingon määrän arviointi erikseen jokaista yksityiskohtaa myöden, esimerkiksi jokaisen vahinkoa kärsineen rantatontin omistajan osalta, tulisi korvausintressiin nähden kohtuuttoman kalliiksi ja olisi myös suhteettoman vaivalloista. Jos mainitun tyyppisiä vahinkoja määrätään korvattavaksi kollektiivisen menettelyn perusteella muun muassa ympäristölupaviraston päätöksellä, on perusteltua, että vastaavanlaisia ympäristövahinkolaissa korvattavaksi säädettyjä vahinkoja olisi myös yleisen tuomioistuimen tuomiolla mahdollista määrätä korvattaviksi kollektiivisessä menettelyssä, jos edellytykset vaatimusten käsittelyyn sellaisessa menettelyssä muutoin ovat olemassa.

Henkilövahinko on joskus esitetty esimerkkinä vahingosta, jota ei voitaisi käsitellä ryhmäkanteena. Tätä on perusteltu sillä, että henkilövahingot olisivat aina luonteeltaan niin yksilöllisiä, ettei ryhmäkanteesta olisi hyötyä. Kuitenkaan henkilövahinkojen kohdallakaan vahinkoja ei aina voida pitää luonteeltaan niin yksilöllisinä, että ne tulisi sulkea pois lain soveltamisalalta. Jos esimerkiksi useat henkilöt sokeutuvat juotuaan saman tahon alkoholina myymää metanolia, vaatimusten perusteet ja näyttö olisivat sisällöltään yhtenevät. Kärsimyskorvauksia voidaan ajatella korvattaviksi myös vahinkotyyppin perusteella. Espanjassa 1980-luvulla tapahtunut ruokaöljymyrkytys on esimerkki tämän tyyppisestä tilanteesta. Sadoittain ihmisiä kuoli ja tuhansia sairastui nautittuaan myrkyllistä ruokaöljyä. Tapauksessa vaatimukset, perusteet ja näyttö eivät olleet sillä tavalla erilaiset, ettei korvausvaatimuksia olisi voitu käsitellä kollektiivisessä menettelyssä. Kyseinen tapaus johti ryhmäkannemenettelyn käyttöönottoon Espanjassa.

Jos kysymys on tavallisesta tuottamusperusteisesta vahingonkorvausvaatimuksesta, korvausvelvollisuuden toteaminen edellyttää niin sanottua täyttä näyttöä vahingon aiheuttaneen menettelyn tuottamuksellisuudesta sekä vahingosta ja lisäksi vielä vahingon ja kyseisen menettelyn välisestä syy-yhteydestä. Ympäristövahinkojen osalta näyttövaatimukset eivät ole yhtä tiukkoja, koska ympäristövahinkolaki rakentuu ankaran vastuun varaan ja todennäköisyysnäyttö toiminnan ja vahingon välisestä syy-yhteydestä on riittävä. Jos vahinko on seuraus samasta toiminnasta tai tapahtumasta, se, että vahinko ja korvausvaatimus eivät ole täysin samat kaikkien vahinkoa kärsineiden osalta, ei edellä esitetyn perusteella johtaisi siihen, että aiheutuneet vahingot olisivat

siten yksilöllisiä, että niiden arvioiminen edellyttäisi huomattavaa määrää yksilöllistä todistelua.

Lakiehdotuksen mukaan käsittely ryhmäkanteena edellyttää, että esitetyt vaatimukset perustuvat samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin. Ehdotuksessa ei kuitenkaan vaadita, että vaatimusten tulisi olla samat. Kuten edellä todetaan, on vahingonkorvausasioiden osalta ilmeistä, että vahinkoa kärsineiden korvausvaatimukset määrällisesti eroaisivat jonkin verran toisistaan. Jos tietyn tapahtumankulun ja siitä seuranneen vahingon välinen syy-yhteys olisi kaikkien vahingonkorvausvaatimusten osalta sama, olisi jokaiselle aiheutuneen yksilöllisen vahingon suuruus arvioitavissa voimassa olevan lain ja oikeuskäytännön mukaisesti myös ryhmäkannemenettelyn puitteissa. Aiheutuneiden vahinkojen yksilölliset piirteet eivät ainakaan lähtökohtaisesti aina olisi sellaisia, että niiden arvioiminen edellyttäisi niin paljon yksilöllistä todistelua, että kollektiivinen tuomioistuinkäsittely ei olisi mahdollista ja perusteltua.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:ssä on vahingonkorvauksen määrän todistelusta nimenomainen säännös. Silloin kun ei ole saatavissa näyttöä vahingon määrästä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä, on oikeudella säännöksen mukaan valta arvioida vahinko kohtuuden mukaan. Tämä tarkoittaa, että vahingon määrää koskevan kysymyksen osalta voidaan tuomioistuimen harkinnan mukaan luopua täyden näytön vaatimuksesta. Ilman kyseistä mahdollisuutta olisikin tavanomaisessa menettelyssä käsiteltyjen vahingonkorvausvaatimusten osalta todennäköistä, että vahinkoa aiheuttanut oikeudenloukkaus useimmiten jäisi korvaamatta, koska täyttä näyttöä vahingon määrästä ei olisi saatavissa. Olisi kohtuutonta, jos kärsitystä vahingosta ei näyttövaikeuksien johdosta saisi lainkaan hyvitystä tilanteessa, jossa on kuitenkin näytetty toteen, että vahinkoa on aiheutettu. Käytännössä onkin niin, että vahingonkorvausasioissa tuomioistuin useimmiten joutuu arvioimaan vahingon määrän kohtuuden mukaan. Näin on siis silloin, kun korvausta vaatii yksittäinen vahingonkärsijä omassa asiassaan. Säännös olisi yhtä lailla sovellettavissa silloin, kun yksittäiselle ryhmän jäsenelle aiheutuneen vahingon määrää arvioitaisiin ryhmäkannemenettelyn puitteissa. Näyttökynnyksen tulisi olla sama sekä ryhmäkannemenettelyssä että tavanomaisessa riitaprosessissa käsiteltävien vahingonkorvausvaatimusten osalta.

Ryhmäkanteen asialliset edellytykset

Laissa säädettäisiin niistä erityisistä edellytyksistä, joiden vallitessa asia voidaan käsitellä ryhmäkanteena. Näin pyrittäisiin turvaamaan se, että oikeudenkäynnissä esille tulevat kysymykset olisivat ryhmän jäsenille siten yhteisiä, että asia olisi käsiteltävissä samassa oikeudenkäynnissä ja että kannemuotoa käytettäisiin silloin, kun se olisi muita käsittelymuotoja tarkoituksenmukaisempi tapa käsitellä kanteessa esitetyt vaatimukset.

Vaatimusten käsittely ryhmäkannemenettelyssä edellyttäisi lakiehdotuksen mukaan, että useilla henkilöillä on samaa vastaajaa vastaan vaatimuksia, jotka perustuvat samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin. Lisäksi asian käsittely ryhmäkanteena tulisi olla tarkoituksenmukaista ottaen huomioon asiassa esitettävien vaatimusten sisältö sekä asiassa esitettävä todistelu. Ryhmän tulisi myös olla riittävän täsmällisesti määritelty.

Ehdotuksessa ei ole asetettu ryhmän koolle ala- tai ylärajaa. Hyväksyttävä ryhmän koko määräytyisi tarkoituksenmukaisuusarvion perusteella. Arvioitaessa ryhmän koon riittävyyttä huomiota tulisi kiinnittää siihen, olisiko asia ratkaistavissa helpommin yhdistämällä yksittäiset kanteet oikeudenkäymiskaaren yleisten säännösten perusteella. Koska laki koskisi ensisijaisesti viranomaisaloitteista ryhmäkannetta ja kun ryhmän jäsenyys edellyttäisi jäseneksi ilmoittautumista, ryhmäkanne ei yleensä tulisi ajankohtaiseksi, ellei niitä henkilöitä, joita kanne koskisi, olisi lukuisia. Kun ryhmän jäsenten vaatimukset ovat yksilöllisesti prosessikelvottomia, ryhmäkanne olisi ainoa tarkoituksenmukainen vaihtoehto vaatimusten saattamiseksi tuomioistuinkäsittelyyn.

Ryhmäkanteena esitettyjen vaatimusten tulisi perustua samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin. Oikeudenkäymiskaarella säädetään, että haastehakemuksessa on ilmoitettava seikat, joihin kantajan vaatimus perustuu. Käsitteellä ”seikka” tarkoitetaan oikeustositseikkaa eli sitä välitöntä perustetta, josta seuraa, että vaatimus on oikeudellisesti perusteltu. Kysymys on niistä perusteista, joiden vuoksi vaatimuksia esitetään. Ryhmäkannelaki täydentäisi yleisiä säännöksiä riita-asian käsittelystä. Lakiehdotuksessa on tämän vuoksi mahdollisuuksien mukaan pyritty käyttämään oikeudenkäymiskaaren käsitteistöä. Edellytys sille, että asia voidaan käsitellä ryhmäkanteena, olisi näin ollen, että ne seikat, joiden olemassaolosta katsotaan seuraavan, että ryhmäkanteena esitetyt vaatimukset ovat perusteltuja, ovat kaikkien vaatimusten osalta samat tai samankaltaiset.

Oikeudenkäymiskaaren 18 luku koskee kanteiden yhdistämistä. Pakollista subjektiivista kumulaatiota koskevan 18 luvun 2 §:n mukaan olennaisesti samasta perusteesta johtuvat kanteet on käsiteltävä samassa oikeudenkäynnissä. Perusteella tarkoitetaan 18 luvussa oikeustositseikkoja eli oikeudenkäymiskaaren 5 luvun käsitteistön mukaan niitä seikkoja, joihin kanne perustuu. Kanteet johtuvat harvoin sillä tavoin olennaisesti samasta perusteesta, että ne olisi pakko käsitellä yhdessä. Esimerkiksi tilanteessa, jossa kantajien vaatimukset perustuvat vastaajan kanssa tehtyjen sopimusten samansisältöisen vakiolausekkeen tulkintaan, kumulaatio ei olisi oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 2 §:n perusteella pakollinen, koska itse sopimus on vakioidusta sisällöstään huolimatta jokaisen kantajan osalta eri. Tämä ei tietenkään estäisi sitä, että mainitun tyyppiset kanteet kuitenkin voitaisiin käsitellä yhdessä edellyttäen, että sama tuomioistuin olisi toimivaltainen niitä kaikkia käsittelemään. Oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 6 §:n perusteella eri kanteita voidaan näet tietyin edellytyksin käsitellä samassa oikeudenkäynnissä, jos se edistää asioiden selvittämistä.

Edellytykset asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena eivät vaatimusten perusteiden osalta olisi yhtä tiukat kuin pakollisessa subjektiivisessa kumulaatiossa. Jo ryhmäkanteen luonteesta riippuen ne tosiseikat, joihin vaatimukset perustuisivat, olisivat todennäköisesti useimmin samankaltaiset kuin samat. Edellä mainitussa tilanteessa, jossa vaatimukset perustuvat tietyn vakioidun sopimuslausekkeen tulkintaan, vaatimukset voitaisiin perusteiden samankaltaisuuden nojalla käsitellä ryhmäkanteena, vaikka ne eivät olisikaan samat tai edes olennaisesti samat. Kuten edellä on mainittu, niissä tilanteissa, jossa ryhmäkannemenettely tulisi ajankohtaiseksi, harkinnanvarainen kumulaatio olisi yleensä myös mahdollinen. Jos potentiaalisia kantajia olisi paljon ja yksittäisen kantajan intressi alittaisi esimerkiksi 1 500 euron summan, ryhmäkanteen voisi kuitenkin olla kumulaatiota huomattavasti tarkoituksenmukaisempi käsittelymuoto.

Arvioitaessa sitä, perustuvatko vaatimukset samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin, huomiota tulisi erityisesti kiinnittää riidan kohteena oleviin seikkoihin. Ryhmäkanteena käsiteltävässä asiassa olennaista on, että ne seikat, jotka ovat asiassa riittävät, ovat kaikkien ryhmän jäsenten vaatimusten osalta samankaltaiset. Jos riidan kohteena on esimerkiksi vakiosopimusehdon tulkintaa koskevassa asiassa se, mitä sopimuspuolet ovat suusanallisesti todenneet sopimusta solmittaessa, asia ei ryhmäkannelain edellyttämällä

tavalla olisi käsiteltävissä ryhmäkanteena. Jos tulkintariita koskee tietyn yleisesti käytössä olevan vakiosopimuksen sisältämän sopimusehdon sisältöä, oikeustositteikat ovat kaikkien ryhmän jäsenten osalta riittävän samankaltaiset. Sopimusehtoon perustuvat vaatimukset olisivat käsiteltävissä ryhmäkannemenettelyssä. Se, että sopimukset olisi esimerkkitaapauksissa solmittu eri aikoina ja eri paikoissa, ei muodostaisi estettä asian käsittelemiselle ryhmäkanteena. On myös mahdollista, ettei mikään niistä seikoista, joihin vaatimukset perustuvat, ole riittävä ja että erimielisyys koskee tietyn seikan oikeudellista arviointia, esimerkiksi sitä, onko talopakettin elementissä ollut rakennusvirhe tehnyt siitä käyttötarkoitukseensa soveltumattoman niin, että ostajilla on oikeus purkaa kauppa tai saada huomattavaa hinnanalennusta. Tällainen asia voisi soveltua ryhmäkannemenettelyyn.

Vaatimuksella puolestaan tarkoitetaan pyyntöä saada lopputulokseltaan tietynsisältöinen tuomio. Esitettyjen vaatimusten käsittely ryhmäkanteena ei edellyttäisi, että vaatimukset olisivat oikeustositteikkojen tapaan sisällöltään samat tai samankaltaiset. Asian käsittely ryhmäkanteena edellyttäisi kuitenkin, että menettely olisi tarkoituksenmukainen ottaen huomioon asiassa esitettävien vaatimusten sisältö sekä asiassa esitettävä todistelu.

Kantaja voisi esittää sisällöltään erilaisia vaatimuksia eri ryhmän jäsenten osalta. Esimerkiksi vahingonkorvauskanteiden osalta on ilmeistä, että vahinkoa kärsineiden korvausvaatimukset tulisivat määrällisesti eroamaan toisistaan. Ryhmäkanteen tarkoituksenmukaisuutta arvioitaessa esitettyjen vaatimusten sisällön osalta olisi jälleen tarkasteltava riidan kohteena olevia kysymyksiä. Jos esimerkiksi vahingonkorvausasiassa vastuukysymys on riittävä, mutta riidaton olisi ainakin periaatetasolla se, miten mahdolliset korvaukset tulisi laskea esimerkiksi tietyn matemaattisen kaavan mukaan tai ympäristöasiassa tietyn vahinkovyöhykejaon perusteella, vaatimusten määrällinen erilaisuus ei lähtökohtaisesti estäisi niiden käsittelyä ryhmäkanteena. Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa on vuoden 2005 lopulla nostettu valtiota vastaan 1 714 samoihin seikkoihin perustuvaa eläke-etuuden määräytymistä koskevaa kannetta. Haastehakemuksessa on pyydetty, että kanteet käsiteltäisiin yhdessä oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 6 §:n perusteella. Jos kysymyksessä olevat vaatimukset kuuluisivat ehdotetun ryhmäkannelain soveltamisalaan, niiden käsittely ryhmäkannemenettelyssä voisi olla tarkoituksenmukaista siitä huolimatta, että vaatimukset määrällisesti eivät ole samat.

Jos vaatimusten käsittely taas edellyttää, että oikeudenkäynnin aikana täytyisi ottaa vastaan huomattava määrää todistelua, joka liittyy vain tiettyihin vaatimuksiin, ryhmäkanne ei käsittelymuotona yleensä olisi tarkoituksenmukainen.

Jos vaatimukset laadullisesti poikkeavat toisistaan esimerkiksi siten, että toiset vaativat hinnanalennusta ja toiset taas kaupan purkua, on mahdollista, että vaatimusten välittömät perusteet eivät olisi lain edellyttämällä tavalla samat tai samankaltaiset. Ryhmäkannemenettely voisi kuitenkin olla tällaisessakin tilanteessa tarkoituksenmukainen käsittelytapa. Esimerkiksi niin sanottu nuorisovakuutustapaus (KKO 1994:108), jossa korkein oikeus katsoi, että vakuutuksen sopimusehtoja oli tulkittava tietyllä kantajan vaatimalla tavalla, potentiaalisen kantajaryhmän vaatimukset eivät olisi olleet samat. Osa vaatimuksen esittäjistä vaati vakuutuksen pysyttämistä voimassa korkeimman oikeuden tulkinnan mukaisin ehdoin, osa vaati liikaa maksetun osuuden palauttamista ja osa sopimuksen irtisanoneista henkilöistä vaati oikeutta tehdä uusi vakuutusopimus edellä mainitun ehdoin. Kaikki vaatimukset olisi vastaavassa tapauksessa mahdollista käsitellä ehdotuksen mukaisessa ryhmäkannemenettelyssä siten, että vaatimukset sisältönsä mukaan jaoteltuina käsiteltäisiin alaryhmissä.

Jotta asian käsittely ryhmäkanteena olisi perusteltua, ryhmän jäsenten vaatimusten olisi oltava riittävän samanlaisia. Mitä vähemmän vaatimuksilla on yhteisiä piirteitä, sen vähemmän ajan, vaivan ja kustannusten säästöä ryhmäkanne toisi. Todennäköistä on, että ryhmäkanne olisi soveltamisalallaan perusteltu vaihtoehto myös sellaisissa tilanteissa, joissa juttujen kumulaatio jo nyt olisi oikeudenkäymiskaaren säännösten mukaan mahdollinen. Ryhmäkannemenettelyn tarkoituksenmukaisuutta arvioitaessa tulisikin näissä tilanteissa tapauskohtaisesti harkita sitä, olisiko asia ratkaistavissa helpommin yhdistämällä yksittäiset kanteet oikeudenkäymiskaaren 18 luvun säännösten perusteella. Määritelmän mukaisen ryhmän koko olisi todennäköisesti merkittävä tekijä.

Todistelu olisi otettava huomioon tarkoituksenmukaisuusharkinnassa. Ryhmäkanne ei olisi tarkoituksenmukainen käsittelymuoto silloin, kun vaatimusten tueksi esitettävä näyttö vaihtelisi paljon eri jäsenten osalta. Tämä ei kuitenkaan estäisi asian käsittelyä ryhmäkanteena aina silloin, kun esitetyt vaatimukset osittain perustuvat yhteiseen

näyttöön ja osittain eri näyttöön. Jos riidan kohteena olevaa seikkaa koskeva näyttö on kaikkien ryhmän jäsenten osalta yhteinen, voisi olla perusteltua käsitellä asia ryhmäkannemenettelyssä, vaikka esimerkiksi vahingon määrää koskeva näyttö ei olisi jokaisen ryhmän jäsenen osalta sama. Tällaisessa tilanteessa todistelun on kokonaisuudessaan kuitenkin oltava sellainen, ettei se huomattavasti vaikeuta oikeudenkäynnin kulkua. Kuten edellä on mainittu, tiettyjä ryhmän jäseniä koskevat vaatimukset olisi mahdollista käsitellä erikseen alaryhmissä. Tämä mahdollisuus olisi myös otettava huomioon tarkoituksenmukaisuusharkinnassa.

Edellytys asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena olisi myös ryhmän riittävän täsmällinen määrittely. Ryhmän määrittely onkin ryhmäkanneoikeudenkäynnin keskeisiä tekijöitä. Se ratkaisee, keihin asiassa annettava tuomio voi ulottua. Jotta asian käsitteleminen ryhmäkanteena olisi tarkoituksenmukaista, ryhmän määrittely tulee olla yksinkertainen, selkeä ja mahdollisimman vähän harkinnanvaraisiin seikkoihin perustuva. Määrittely tulee myös olla riittävän erottelukykyinen, jotta ryhmään jäsenyys voidaan sen perusteella vaikeudetta todeta. Ryhmän jäseniä voisi yhdistää esimerkiksi se, että he ovat kaikki tietyn aikajakson aikana olleet tietynsisältöisessä sopimussuhteessa vastaajaan ja että vastaaja sopimuksenvastaisesti on laskuttanut heiltä tiettyjä kuluja, joita hän ei ole heille palauttanut. Ryhmän määrittelyn avulla tulisi olla yksinkertaista ratkaista ryhmän jäseneksi ilmoittautuvan henkilön kuuluminen ryhmään.

Ryhmäkannelain edellytysten lisäksi tulisivat sovellettaviksi yleiset oikeudenkäynnin edellytyksiä koskevat säännökset. Ryhmäkannelain erityiset edellytykset olisivat luonteeltaan ehdottomia. Kuten oikeudenkäymiskaaren ehdottomien oikeudenkäyntiedellytysten osalta, johtaisi niiden puuttuminen siihen, että tuomioistuimien jättäisi kanteen viran puolesta tutkimatta. Oikeudenkäynnin edellytysten osalta noudatettaisiin oikeudenkäymiskaaren yleisiä säännöksiä.

Kanneoikeus

Ryhmäkanteet jaetaan yleensä kolmeen perustyyppiin sen mukaan kenellä on oikeus ajaa kannetta. Ne ovat yksityinen ryhmäkante, julkinen ryhmäkante ja järjestöryhmäkante.

Varsinaisista ryhmäkannetyypeistä tavallisin on yksityinen ryhmäkante. Ruotsissa voimassa oleva laki ryhmäoikeudenkäynnistä mahdollistaa sekä yksityisen ryhmäkanteen,

järjestöryhmäkanteen että julkisen ryhmäkanteen. Lokakuun ensimmäiseen päivään 2005 mennessä nostetuista kanteista kaikki paitsi yksi on ollut yksityisiä. Kuluttaja-asiamies on nostanut yhden julkisen ryhmäkanteen. Yhtään järjestökannetta ei ole nostettu.

Ehdotetussa ryhmäkannelaissa säädettäisiin lähtökohtaisesti julkisesta eli viranomaisaloitteisesta ryhmäkanteesta. Ryhmäkannetoikeudenkäynnissä kantajana toimisi siten viranomainen. Näin kannetoikeutta rajoittamalla on pyritty varmistamaan, ettei kanteita voisi nostaa kevein perustein. Lisäksi näin varmistettaisiin oikeudenkäyntikuluvastuun toteutuminen tilanteessa, jossa vastaaja voittaa riidan.

Laissa säädettäisiin niistä viranomaisista, joilla on oikeus panna vireille ryhmäkanne. Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä riita-asioissa kannetta ajaisi kuluttaja-asiamies. Ympäristövahinkolaisissa tarkoitettua vahinkoa koskevissa riita-asioissa ryhmäkannetta ajaisi alueellinen ympäristökeskus. Kantajana toimiminen ehdotetaan keskitettäväksi yhteen alueelliseen ympäristökeskukseen, eli Länsi-Suomen ympäristökeskukseen. Ympäristövahinkoa koskevissa riidoissa rekisteröidyllä yhdistyksellä tai säätiöllä, jonka tarkoituksena on asuin ympäristön viihtyisyyden, ympäristön- tai luonnonsuojelun taikka kalastuksen, maanviljelyn, poron- tai metsänhoidon edistäminen, olisi lisäksi toissijainen kannetoikeus. Muilla ei olisi oikeutta nostaa ryhmäkannetta.

Kuluttaja-asiamiehellä on nykyisin tietyin edellytyksin mahdollisuus toimia yksittäisen kuluttajan avustajana oikeudenkäynnissä. Kuluttaja-asiamies on tässä tehtävässään rinnastettavissa asianajajaan tai yleiseen oikeusavustajaan. Tämän lisäksi kuluttaja-asiamies voi nykyisin päättää, että näissä asioissa oikeudenkäyntikulut maksetaan Kuluttajaviraston toimintamenoista. Kantajana toimiminen kuluttajasuhteita koskevassa ryhmäkannesiassa sopisi luontevasti osaksi kuluttaja-asiamiehen nykyistä toimintaa. Kuluttaja-asiamiehellä ja Kuluttajavirastolla on valmius ottaa uusi tehtävä vastaan ja siellä on lisäksi käytettävissään tarvittava tietotaito tehtävän hoitamiseksi.

Ympäristövahinkoja koskevien riitojen osalta ei ole sellaista yhtä luontevaa viranomaista, jolle ryhmäkanteen nostaminen ja ajaminen voitaisiin osoittaa. Ehdotetussa järjestelmässä mainittujen tavoitteiden toteutuminen edellyttäisi kuitenkin toimivaltaista viranomaista myös ympäristöpuolella. Teoriassa nykyisin olemassa

olevista ympäristöviranomaisista voidaan vaihtoehtoina harkita ympäristölupavirastoa, Suomen ympäristökeskusta tai alueellista ympäristökeskusta.

Valtion ympäristölupavirastot ja tietyssä mittakaavassa myös alueelliset ympäristökeskukset ratkaisevat luvanvaraisesta toiminnasta aiheutuneeseen vesistön pilaantumiseen liittyviä korvauskysymyksiä sekä hakemuksesta että viran puolesta. Vaikka näitä korvauspäätöksiä voidaan tehdä ilman, että asianosainen on korvausta pyytänyt, ei esimerkiksi ympäristölupavirasto omassa ratkaisutoiminnassaan aja luvanvaraisesta hankkeesta vahinkoa kärsineiden asiaa. Ympäristölupaviraston asema ja tehtävä mainituissa korvausasioissa vastaa ensisijaisesti tuomioistuintoimintaa. Ryhmäkanteesta vastuussa olevalla viranomaisella tulisi lisäksi olla tavanomaisessa toimenkuvassaan rooli nimenomaan yleisen edun valvojana ympäristöasioissa. Tällaista valvontavastuuta ei ole ympäristölupavirastolla. Näistä syistä ympäristölupavirastolle ei ehdoteta kannevaltaa ympäristövahinkoja koskevissa ryhmäkanteasioissa.

Suomen ympäristökeskus on valtakunnallinen viranomaisen ympäristöasioissa. Se on asiantuntijaorganisaatio, jossa uusien tehtävien vaatima organisointi ei siksi edellyttäisi merkittäviä muutoksia. Suomen ympäristökeskukselle ei ole säädetty lainkäyttöä lähellä olevia tehtäviä. Nämä syyt puoltaisivat Suomen ympäristökeskuksen valintaa ryhmäkanteesta vastuulliseksi viranomaiseksi.

Toisaalta Suomen ympäristökeskuksellekaan ei ole säädetty nykyisin valvontaviranomaisen tehtäviä. Se ei asiantuntijaorganisaationa operatiivisesti osallistu ympäristölainsäädännön noudattamisen valvontaan. Se ei esimerkiksi tee rikosilmoituksia tai edusta valtiota asianomistajana ympäristöä koskevissa rikosasioissa vaan näitä tehtäviä hoitaa alueellinen ympäristökeskus.

Alueellisen ympäristökeskuksen tehtävistä on säädetty ympäristöhallinnosta annetun lain (55/1995) 4 §:ssä. Säännöksen 1 momentin mukaan alueellinen ympäristökeskus huolehtii toimialueellaan sille säädettyistä tai määrätyistä ympäristönsuojelua, alueiden käyttöä, luonnonsuojelua, kulttuuriympäristön hoitoa, rakentamisen ohjausta sekä vesivarojen käyttöä ja hoitoa koskevista tehtävistä. Mainitun pykälän 2 momentin 2 kohdan mukaan se valvoo yleistä etua ympäristöasioissa sekä 12 kohdan mukaan ympäristökeskus toimialallaan myös edustaa valtiota, valvoo valtion etua ja oikeutta

sekä kantaa ja vastaa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa, jollei toisin säädetä tai määrätä.

Alueellisella ympäristökeskuksella on nykyisin myös lupatehtäviä. Niihin ei lähtökohtaisesti ole luontevaa yhdistää samalla toimialalla tapahtuviin oikeudenloukkauksiin perustuvien vaatimusten esittämistä, koska vaatimukset ehkä johtuisivat toiminnasta, johon viranomainen on itse myöntänyt luvan tai jota se on ollut velvollinen valvomaan. Toisaalta valvontaviranomaisen tehtävien hoitamisessa ryhmäkanteen ajaminen voitaisiin nähdä myös uutena keinona tavoitteen saavuttamiseksi.

Alueellisen ympäristökeskuksen tehtäviin kuuluu jo nykyisin valtion edun valvominen oikeudenkäynnissä. Tämä tehtävä ei ole kuitenkaan suoraan rinnastettavissa yksityisen intressin edustamiseen. Onkin esitetty, ettei ryhmäkanteen ajaminen sopisi myöskään alueellisen ympäristökeskuksen rooliin, koska kannetta ajetaan yksittäisten - vaikkakin lukuisten - vahingonkärsijöiden lukuun. Ryhmäkannelaki tulisi kuitenkin sovellettavaksi vain vaikutuksiltaan laajoissa ympäristövahinkotapauksissa. Näissä tapauksissa olisi myös yleisen intressin mukaista, että vastuukysymykset tulisivat selvitettyiksi myös oikeudellisella tasolla ja että mahdollinen aineellisen lain mukainen korvausvastuu toteutuisi. Korvausvastuun toteutumisen todennäköisyyden lisääntymisellä on nimittäin myös ympäristönsuojelun kannalta ennaltaehkäiseviä vaikutuksia. Se esimerkiksi toimisi lisäkannustimena yrityksille entistä tehokkaampien turvajärjestelmien kehittämiseksi mahdollisten onnettomuuksien varalta. Näillä perusteilla ryhmäkanteen ajamiseen liittyy myös yleistä etua koskevia kysymyksiä. Lisäksi alueellisella ympäristökeskuksella on jo nyt asianosaisasema myös tietyissä riita-asian oikeudenkäynneissä.

Edellä sanotuilla perusteilla ehdotetaan, että toimivaltaiseksi viranomaiseksi ympäristövahinkoa koskevissa ryhmäkanteissa tulisi alueellinen ympäristökeskus.

On todennäköistä, ettei ryhmäkanteita ympäristövahinkoasioissa nostettaisi usein. Tämän vuoksi toimivaltaisen viranomaisen tehtävät ehdotetaan keskitettäväksi yhdelle alueelliselle ympäristökeskukselle. Näin myös edellytykset asiantuntemuksen kehittymiselle ryhmäkanteiden nostamisen osalta olisivat hajautettua järjestelmää paremmat. Alueellisista ympäristökeskuksista Länsi-Suomen ympäristökeskus on

henkilöstömäärältään suurin, joten sillä saattaa olla parhaat edellytykset uuden tehtävän hoitamiseen. Tehtävän sijoittamista Vaasaan puoltaisivat myös aluepoliittiset näkökohdat. Toisaalta laajamittaisen ympäristölle haitallisen toiminnan maantieteellinen sijoittuminen voisi olla peruste sille, että toimivaltaisen viranomaisen tehtävät säädettäisiin esimerkiksi Uudenmaan ympäristökeskuksen hoidettavaksi. Valinta eri alueellisten ympäristökeskusten välillä vaatii vielä perusteellisempaa selvitystä ja keskustelua.

Alueellisten ympäristökeskusten resurssit ovat mitoitettut nykyisen toiminnan mukaan. Tästä syystä uusi tehtävä edellyttäisi uusia resursseja tai vanhojen kohdentamista osittain uudelleen. Luonnollisesti resurssien määrä vaikuttaisi mahdollisuuksiin hoitaa uutta tehtävää. Vaikka ryhmäkannelain myötä alueellisen ympäristökeskuksen resursseja jonkin verran lisättäisiin ja tehtävän hoitaminen asiantuntemuksen lisäämiseksi keskitettäisiin yhteen alueelliseen ympäristökeskukseen, on perusteltua olettaa, että kynnys julkisen ryhmäkanteen nostamiselle asettuisi ympäristövahinkoasioissa suhteellisen korkealle.

Kuten edellä nykytilaa kuvaavassa jaksossa on mainittu, on oikeusministeriöllä mahdollisuus avustaa taloudellisesti asianosaista ympäristövahinkoa koskevassa oikeudenkäynnissä. Avustuksen myöntäminen edellyttää, että asia on ympäristönsuojelun kannalta merkittävä tai että sillä on huomattavaa vaikutusta lukuisten henkilöiden oloihin ja avustusta hakevan kulut voisivat nousta hakijan maksukykyyn nähden kohtuuttomiksi. Edellytykset sille, että alueellinen ympäristökeskus nostaisi ryhmäkanteen, muotoutuisivat todennäköisesti sanottujen avustuskriteerien mukaisiksi.

Toissijainen kanneoikeus ympäristövahinkoasioissa

Tarvittavan asiantuntijatodistelun hankkimisesta ympäristövahinkoasioissa saattaa aiheutua huomattavia kustannuksia. Tämä on eräs syy siihen, miksi ympäristövahinkoasiat ehdotetaan otettaviksi ryhmäkannelain soveltamisalaan. Kyseinen seikka nostaa kuitenkin myös toimivaltaisen viranomaisen kynnystä kanteen nostamiselle, etenkin jos viranomaisen on palkattava ympäristövahinko-oikeudenkäynteihin erikoistunut asiamies juttua ajamaan ja sen lisäksi hankittava tarvittavaa asiantuntijatodistelua. Siksi viranomaisaloitteinen ryhmäkanteen ei tule aina

kysymykseen. Tästä syystä ehdotetaan, että myös tietyn määritelmän täyttävillä rekisteröidyillä yhdistyksillä ja säätiöillä olisi ympäristövahinkoasioissa toissijainen oikeus nostaa ryhmäkante. Jos toimivaltainen alueellinen ympäristökeskus ei tietyssä edellytykset täyttävässä asiassa panisi vireille ryhmäkannetta, toissijainen kanneoikeus olisi rekisteröidyllä yhdistyksellä tai säätiöllä, jonka tarkoituksena on asuin ympäristön viihtyisyyden, ympäristön- tai luonnonsuojelun taikka kalastuksen, maanviljelyn, poron- tai metsänhoidon edistäminen ja jonka toimialueella ympäristövahinkolaissa tarkoitettu vahinko on ilmennyt.

Toissijainen kanneoikeus olisi ensisijaisesti yleishyödyllisillä ja tietyn ammatin harjoittamista edistävillä järjestöillä. Sekä Suomessa että ulkomailla on jo ennestään toteutettu järjestelyjä, joissa järjestö voi ajaa kannetta tavallaan yleiseksi hyväksi, ilman suoranaista omakohtaista etua asiassa. Ryhmäkannokäynnissä yleishyödyllinen järjestö ajaisi kannetta, jossa välittömänä hyödyn saajana voisivat olla yksityiset henkilöt. Kanneoikeuden käyttäminen ei siten edellyttäisi sitä, että yhdistyksellä tai säätiöllä olisi oma välitön intressi asiassa tai että yksityisen edun edistäminen olisi kirjattu sen sääntöihin. Kaupunginosayhdistys voisi toimia kantajana esimerkiksi lentomelua tai hajuhaittaa koskevassa asiassa, jolloin se edustaisi niitä ryhmään ilmoittautuneita, jotka kanteen mukaan ovat kärsineet ympäristövahinkolain mukaan korvattavaa vahinkoa. Yhteisöjen toissijaisella kanneoikeudella mahdollistettaisiin ryhmäkanteen nostaminen sellaisessa tilanteessa, jossa aihetta kanteen nostamiseksi ehkä olisi, mutta ympäristökeskus katsoisi, ettei sillä ole edellytyksiä kanteen ajamiseksi.

Ryhmän jäsenten oikeusturvan varmistamiseksi käräjäoikeus olisi ryhmäkanteen asiallisten edellytysten tutkimisen yhteydessä arvioitava, onko yhdistys tai säätiö sillä tavalla ”oikeudenkäyntikelpoinen”, että sen voidaan katsoa pystyvän asianmukaisella tavalla huolehtimaan sen ryhmän eduista, jota kante koskee. Ryhmäkanteessa kaikilla ryhmän jäsenillä olisi esittää vastaajaa kohtaan vaatimus, joka olisi mahdollinen saattaa vireille erilliskanteena tuomioistuimessa. Ryhmäkanteessa kantaja edustaisi yksin kaikkia vaatimusten esittäjiä. Ryhmäkante johtaisi oikeusvoimaiseen ratkaisuun, joka sitoisi kaikkia ryhmän jäseniä. Koska kysymys on laajan ryhmän oikeudellisesta intressistä, olisi perusteltua varmistaa, että kantajan edellytykset asian hoitamiseen ovat asianmukaiset. Vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvaamisvelvoitteen toteutumisen

varmistamiseksi yhdistyksen tai säätiön olisi vastaajan niin vaatiessa asetettava vakuus oikeudenkäyntikulujen korvaamiseksi. Vakuusvelvoite estäisi myös sen, että järjestöryhmäkanteita nostettaisiin vahingoittamistarkoituksessa.

Ympäristönsuojelua edistävien yleishyödyllisten järjestöjen kanneoikeutta ympäristöasioissa voidaan pitää Euroopan talouskomission Århusissa 1998 allekirjoitetun tiedon saannista, kansalaisten osallistumisoikeudesta sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa tehdyn yleissopimuksen tavoitteiden mukaisena.

Ryhmäkannemenettely

Lakiin ehdotetaan otettavaksi ne menettelyä koskevat erityissäännökset, joita ryhmäkanteen käyttöönotto edellyttäisi. Säännökset koskisivat pääasiassa lain soveltamisalaa, ryhmäkanteen edellytyksiä, tuomioistuimen toimivaltaa, kanneoikeutta, tuomion oikeusvoimaa, oikeudenkäyntikuluvastuusta ja muutoksenhakua. Muilta osin noudatettaisiin riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyä koskevia yleisiä säännöksiä.

Haastehakemuksen sisällöstä ryhmäkanteenasiassa olisi laissa oma säännös. Haastehakemuksessa tulisi ilmoittaa tavanomaista haastehakemusta vastaavat tiedot sekä niiden lisäksi ryhmäkanteen asiallisten edellytysten arvioimiseksi tarvittavat tiedot. Haastehakemuksessa olisi muun muassa määriteltävä ryhmä, jota kanne koskee ja esitettävä kaikki kantajan tiedossa olevat yksilöidyt vaatimukset ja tätä kautta myös vaatimusten esittäjät eli kyseiset potentiaalisen ryhmän jäsenet. Haastehakemuksessa tulisi myös esittää, millä perusteella asia voidaan käsitellä ryhmäkanteena.

Jos kyse on toissijaisen kanneoikeuden käyttämisestä, haastehakemukseen tulisi liittää alueellisen ympäristökeskuksen päätös siitä, ettei tämä käytä ensisijaista kanneoikeuttaan, sekä tarvittava selvitys sen arvioimiseksi, että järjestöllä on edellytykset toimia asiassa kantajana.

Laissa ei olisi asian vireilletuloa koskevaa erillistä säännöstä. Ryhmäkanteen tulisi näin ollen vireille oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 1 §:n mukaisesti silloin, kun haastehakemus saapuu käräjäoikeuden kansliaan.

Haastehakemus ei sisältäisi erikseen ratkaistavaksi tarkoitettua pyyntöä asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena eikä tuomioistuin myöskään tekisi asiasta erillistä päätöstä. Käräjäoikeus tutkisi kuitenkin viran puolesta heti alustavasti, että lain mukaiset asialliset edellytykset asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena ovat olemassa ja toissijaisen kanneoikeuden osalta myös sen, että kantaja on lain edellyttämällä tavalla kelpoinen ryhmäkanteen kantajaksi.

Jollei kantteta heti jätetä tutkimatta tai hylätä perusteettomana, käräjäoikeuden on ilmoitettava kantajalle ja vastaajalle käsittelyn alkamisesta. Koska haastetta ei vielä annettaisi, käräjäoikeuden ilmoitus vastaajalle olisi merkitykseltään informatiivinen. Kantajan osalta ilmoitus taas merkitsisi menettelyn seuraavan vaiheen alkamista.

Jos tuomioistuin tässä vaiheessa jättää kanteen tutkimatta, ratkaisulla ei ole vaikutusta kanteessa esitettyihin vaatimuksiin mahdollisesti myöhemmin erikseen ajettuina. Ryhmäkannelakiin perustuvassa ratkaisussa ei lähtökohtaisesti otettaisi kantaa esitettyihin vaatimuksiin, vaan siihen, voidaanko vaatimuksia käsitellä ryhmäkannemenettelyssä. Koska ryhmän määritelmän mukaiset jäsenet eivät vielä olisi ilmoittautuneet mukaan oikeudenkäyntiin, tässä vaiheessa tehdyllä tutkimattajättämispäätöksellä ei olisi vaikutuksia heidän oikeuksiinsa.

Käräjäoikeus asettaisi ilmoituksessa määräajan ryhmään ilmoittautumiselle. Lisäksi käräjäoikeus tiedottaisi valmistelusta vastaavasta tuomarista.

Ehdotuksen mukaan kantajan olisi ilmoitettava asian vireilletulosta määritelmän mukaisille ryhmän jäsenille. Tämä on tarkoituksenmukaista antaa kantajan hoidettavaksi, koska on todennäköistä, että kantajan tiedossa olisi jo tässä vaiheessa enemmistö potentiaalisista ryhmän jäsenistä ja heidän yhteystietonsa. Siksi olisi turhaa lisätä tuomioistuimen työtaakkaa velvoittamalla se vastaamaan ilmoittautumismenettelyn organisoimisesta. Ilmoitusmenettelyn kustannukset olisivat kantajan oikeudenkäyntikuluja, joista tämä voisi saada aikanaan vastaajalta korvauksen, jos asia voitetaan.

Ilmoitus voitaisiin toimittaa tiedossa oleville jäsenille postitse tai sähköisesti. Jos ilmoitusta ei mainituin tavoin voitaisi toimittaa kaikille määritelmän mukaisille ryhmän

jäsenille, ryhmäkanteesta voidaan ilmoittaa yhdessä tai useammassa sanomalehdessä taikka muulla asianmukaisella tavalla. Kantaja voisi esimerkiksi tiedottaa kanteesta verkkosivuillaan. Kantajan olisi toimitettava ilmoitus tiedoksi myös vastaajalle.

Ilmoitus sisältäisi oikeudenkäyntiä koskevat ryhmän jäsenille tärkeät tiedot. Kantajan toimittaman ilmoituksen tulisi sisältää ainakin lyhyt kuvaus asiasta ja esitettävistä vaatimuksista, kuvaus ryhmästä, jonka puolesta kanne on nostettu, kantajan yhteystiedot sekä tieto siitä, miten ryhmään ilmoitaudutaan, ja ilmoittamiselle asetetusta määräajasta. Lisäksi ilmoituksessa olisi mainittava perustiedot ryhmäkanteesta oikeudenkäyntimuotona, ryhmän jäsenen asemasta oikeudenkäynnissä, ryhmäkanteen johdosta annetun tuomion oikeusvaikutuksista, muutoksenhakuoikeudesta ja oikeudenkäyntikuluvastuusta.

Ryhmään ilmoitauduttaisiin toimittamalla asetetussa määräajassa kantajalle kirjallinen allekirjoitettu ilmoitus halukkuudesta osallistua ryhmäkanteeseen. Ilmoittautuminen tapahtuisi todennäköisesti täyttämällä tätä tarkoitusta varten laadittu lomake. Lomakkeessa pyydetäisiin tarvittavia tietoja ryhmän jäsenen vaatimuksen esittämiseksi ryhmäkannemenettelyssä.

Ilmoittautumismenettelyn päätyttyä kantaja toimittaisi luettelon ryhmään ilmoittautuneista ja vaatimuksista käräjäoikeudelle. Tässä vaiheessa haastehakemus täsmentyisi siten, että kaikki ryhmäkanteena esitettävät vaatimukset ja niiden perusteet olisivat tiedossa. Tämän jälkeen haaste annettaisiin vastaajalle tiedoksi.

Vastaajaa kehoitettaisiin haasteessa vastaamaan kanteeseen siten kuin oikeudenkäyntimenettelystä riita-asioissa on säädetty. Jos kysymys olisi järjestökanteesta, vastaajalla olisi mahdollisuus vaatia vakuuden asettamista niistä kohtuullisista oikeudenkäyntikuluista, jotka kantaja saattaisi joutua korvaamaan vastaajalle. Vastaaja voisi myös normaaliin tapaan esittää oikeudenkäyntiväitteen esimerkiksi siitä, etteivät edellytykset asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena olisi täytyneet. Tehdyt oikeudenkäyntiväitteet ratkaistaisiin oikeudenkäymiskaaren 16 luvun säännösten mukaisesti.

Lakiin ei ehdoteta otettavaksi erityisiä säännöksiä asian valmistelusta ja pääkäsittelystä, vaan tältä osin sovellettaisiin normaalisti oikeudenkäymiskaaren 5 ja 6 luvun säännöksiä. Laissa olisi kuitenkin säännöksiä tiettyjä erityistilanteita varten, esimerkiksi koskien kanteen laajentamista tai rajaamista sekä ryhmästä irrottautumista. Kanteen laajentamisen ja rajaamisen puitteissa olisi myös mahdollista tarkistaa ryhmän määritelmää oikeudenkäynnin aikana. Kantajan vaatimusten muuttamiseen sovellettaisiin oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 2 §:n säännöksiä. Kanne ei näin ollen oikeudenkäynnin aikana saisi muuttua siten, että se muutoksen johdosta muuttuisi toiseksi.

Ryhmäkanteasiassa annettu tuomio sitoisi asianosaisten lisäksi myös ryhmän jäseniä. Kantaja olisi vastaavasti myös oikeutettu sopimaan asian ryhmän jäsenten puolesta. Kantaja tekisi tai harkitsisi sovintotarjousta tavanomaiseen tapaan, eikä sovinnosta ole katsottu tarpeelliseksi ottaa lakiin erityistä säännöstä. Jotta kantajan tekemä sopimus olisi ryhmän jäseniä sitova, tuomioistuimen olisi vahvistettava se siten kuin oikeudenkäymiskaaren 20 luvussa säädetään.

Tuomion sisältö on yksityiskohdittain säännelty oikeudenkäymiskaaren 24 luvussa. Ei ole tarvetta erikseen säännellä ryhmäkanteasiassa annettavaa tuomiota. Tuomiossa on mainittava ne ryhmän jäsenet, joita tuomio koskee ja mitä tuomitaan kenenkin hyväksi tai häntä vastaan. Suoritustuomiossa olisi siten määrättävä, mikä suoritus ryhmän kullekin jäsenelle tulee.

Ryhmän jäsen ei vastaisi oikeudenkäyntikuluista. Tietyissä poikkeustilanteissa ryhmän jäsen voitaisiin määrätä korvaamaan vastaajalle oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 5 §:ssä tarkoitetulla menettelyllä aiheuttamansa kustannukset.

Tuomioon voisi ryhmän puolesta hakea muutosta ainoastaan asianosainen. Jos kantaja hakisi muutosta ratkaisuun, jäsenellä ei näin ollen olisi itsenäistä muutoshakuoikeutta asiassa. Jos kantaja ei kuitenkaan hakisi muutosta ryhmäkanteen johdosta annettuun ratkaisuun, ryhmän jäsenellä olisi oikeus omalta osaltaan hakea ratkaisuun muutosta. Sama mahdollisuus ryhmän jäsenellä olisi myös tilanteessa, jossa kantaja hakisi muutosta ratkaisuun vain osittain ja näin ei valittaisi

ratkaisusta siltä osin kuin se koskee ryhmän jäsenen vaatimusta. Ryhmän jäsenen erillinen muutoksenhaku olisi rinnastettavissa ryhmästä irrottautumiseen.

Ehdotuksen mukaan kantaja ilmoittaisi tuomiosta ryhmän jäsenille. Lainvoimainen tuomio olisi kunkin ryhmän jäsenen osalta täytäntöönpantavissa.

Ryhmän jäsenen asema

Kantaja ajaisi ryhmäkannemenettelyssä kannetta ryhmän puolesta ja käyttäisi siinä asianosaisena puhevaltaa. Ryhmä tai ryhmän jäsenet eivät siten olisi ryhmäkanteena käsiteltävän riita-asian asianosaisia. Ainoastaan kanteen nostanut viranomainen taikka tietyissä poikkeuksellisissa tilanteissa järjestö olisi prosessissa asianosainen, eikä ryhmän jäsenellä olisi puhevaltaa asiassa. Ryhmän jäsen ei myöskään lähtökohtaisesti esiintyisi oikeudenkäynnissä, vaan jäisi kanteen ja ryhmän muotoutumisen jälkeen prosessissa passiiviseksi. Sovellettaessa oikeudenkäymiskaaren riidan kohteen luovuttamista, esteellisyyttä, oikeudenkäynnin vireillölovaikutuksia, kanteiden yhdistämistä ja kuulemista koskevia säännöksiä ryhmän jäsen kuitenkin rinnastettaisiin asianosaiseen.

Ehdotuksen mukaan ryhmäkante tulisi vireille silloin, kun haastehakemus jätetään käräjäoikeuden kansliaan. Tästä seuraisi esimerkiksi se, että kanteen nostaminen keskeyttäisi kaikkien ryhmän jäseniksi tulevien vaatimusten vanhentumisen.

Ryhmän jäsenten vaatimukset ovat ryhmäkanteen kohde. Tästä syystä ryhmän jäsentä ei tulisi oikeudenkäynnissä kuulla todistajana omassa asiassaan, vaan ainoastaan asianosaisena todistelutarkoituksessa.

Oikeudenkäyntikulut

Oikeudenkäyntikulusäännösten peruseriaate oikeudenkäymiskaaren 21 luvussa on, että asian voittanut asianosainen saa täysimääräisen korvauksen asian ajamiseksi tarpeellisista kuluistaan. Tästä ei ole syytä poiketa ryhmäkannemenettelyssä. Vastuu vastapuolelle häviötilanteessa korvattaviksi tuomittavista oikeudenkäyntikuluista estäisi vähemmän perusteellisesti harkittuja kanteita.

Kantaja eli viranomainen tai järjestö vastaisi ehdotuksen mukaan omista, eli kantajapuolen kuluista. Näitä kuluja ovat esimerkiksi ryhmän jäsenille ryhmäkannemenettelyn vireille tulosta ilmoittamisesta syntyvät kulut sekä kantajan omat tavanomaiset oikeudenkäynnin valmistelusta ja asian ajamisesta aiheutuvat kulut. Näihin kuluihin sisältyisivät myös mahdollisen avustajan tai asiamiehen palkkiosta ja asianosaisen työstä aiheutuneet kustannukset. Ryhmän jäsen ei osallistuisi näiden menojen kattamiseen.

Ryhmän jäsen ei myöskään vastaisi niistä vastapuolen oikeudenkäyntikuluista, jotka hävinnyt asianosainen olisi velvollinen korvaamaan. Myös näistä kuluista vastaisi ainoastaan oikeudenkäynnin asianosainen.

On ilmeistä, että ryhmäkanteen tulisi olemaan tavanomaista prosessia raskaampi ja kalliimpi menettely. Siksi ryhmäkantejärjestelmän tavoitteiden toteutumisen voidaan katsoa edellyttävän, että ryhmän jäsen voisi saattaa oikeudellisen vaatimuksensa tuomioistuimen tutkittavaksi ilman kuluvastuuta. Tästä periaatteesta olisi perusteltua poiketa vain eräissä hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa. Silloin, jos ryhmän jäsen olisi pitkittänyt oikeudenkäyntiä tahallaan esittämällä perusteettomia väitteitä kuultavana ollessaan tai kantajalle oikeudenkäyntiin valmistautumisen yhteydessä, olisi perusteltua, että hänet voitaisiin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 5 §:n säännöksen mukaisesti velvoittaa korvaamaan vastaajalle menettelyllään aiheuttamia lisäkustannuksia. Tätä korvausvelvollisuutta ei kuitenkaan ehdotettaisi ulotettavaksi niihin lisäkustannuksiin, joita jäsen edellä mainitun tyyppisellä menettelyllä aiheuttaisi kantajalle.

Järjestöryhmäkanteen osalta vastapuolelle maksettavaksi tuomittavan oikeudenkäyntikulukorvauksen suorituksen turvaamiseksi voitaisiin vaatia, että ryhmäkanteen kantajan on asetettava vakuus. Hyväksyttävän vakuuden asettaminen olisi tällöin edellytys asian käsittelemiseksi ryhmäkannemenettelyssä.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Kansantaloudelliset vaikutukset

Ehdotuksessa pyritään oikeudenkäyntijärjestelmän kehittämiseen. Luomalla uusi menettely tiettyjen massavaatimusten saattamiseksi tuomioistuimen käsiteltäväksi pyritään tehostamaan aineellisen lainsäädännön toteutumista kuluttajansuojan ja ympäristövahinkojen osalta.

Tavoitteen toteutumisesta seuraisi, että korvausvastuu sellaisten oikeudenloukkausten osalta, joita ei tällä hetkellä saateta tuomioistuimen tutkittavaksi, toteutuisi nykyistä useammin. Menettelyn käyttöönotolla olisi myös oikeudenloukkauksia ennaltaehkäiseviä vaikutuksia. Näin parannettaisiin oikeusturvaa kuluttajansuojan ja ympäristövahinkolainsäädännön alalla. Jos esimerkiksi kuluttajien luottamus kuluttajansuojalain säännösten toteutumiseen käytännössä ryhmäkannemenettelyn myötä lisääntyisi, parantaisi tämä myös kuluttajien luottamusta oikeusjärjestelmän toimivuuteen. Jos kuluttajat enenevässä määrin voisivat luottaa siihen, että heidän lailla turvatut oikeutensa toteutuvat myös käytännössä, edistäisi tämä markkinoiden toimivuutta.

Kansantalouden tasolla eräänä yleisenä tavoitteena on säädösjärjestelmän kehittäminen siten, että yritysten toimintaympäristö olisi kilpailukykyinen. Ryhmäkannelain säätämällä pyrittäisiin siihen, että lainvastaisesta toiminnasta aiheutuneet menetykset nykyistä tehokkaammin kohdentuisivat kyseisen toiminnan harjoittajan kannettavaksi. Mahdollistamalla ryhmäkanteen nostaminen mahdollisuudet perusteettoman kilpailu- tai muun taloudellisen edun saamiseksi heikentyisivät etenkin sellaisessa tilanteessa, jossa aineellisen lainsäädännön noudattamatta jättämisestä olisi yksittäiselle vahingon kärsijälle aiheutunut vain suhteellisen vähäistä taloudellista vahinkoa. Jos kysymys on laajamittaisesta toiminnasta, kuten ryhmäkannetapauksissa on tarkoitettu olevan, lainvastaisella toiminnalla saatu kilpailuhyöty suhteessa alalla toimiviin muihin yrityksiin voisi olla merkittäväkin.

On odotettavissa, että ryhmäkanteita nostettaisiin vuositasolla vain muutama. On myös mahdollista, ettei niitä edes joka vuosi nostettaisi. Tämä ei kuitenkaan vähentäisi lain ennaltaehkäisevän vaikutuksen toteutumista. Kun todennäköisyys aineellisen lainsäädännön toteutumiselle yksittäistapauksessa kasvaa, kehittäisi tämä välillisenä vaikutuksena myös yritysten toimintaympäristöä tasavertaisempaan suuntaan. Koska lainvastaisesta toiminnasta ei olisi saatavissa kilpailuetua, lisäisi tämä yritystoiminnan puitteiden ennustettavuutta. Tämä parantaisi osaltaan yritysten välistä kilpailua ja näin markkinoiden toimivuutta.

Luonnollisesti ryhmäkanejärjestelmä lisäisi omalta osaltaan myös yritysten riskiä joutua oikeusproessin kohteeksi. Tämä voisi osaltaan heikentää yrittäjyyttä. Yleisellä tasolla tavoite on kuitenkin se, että yrittäminen ja yritystoiminta tapahtuu lainsäädännön puitteissa. Edellä selostettuja oikeusturvan kehittämiseen ja kilpailun parantamiseen liittyviä näkökohtia olisi näin ollen pidettävä tärkeämpinä kuin yritystoiminnan prosessiriskin lisääntymiseen liittyvät haitat.

Ryhmäkanteen käyttöönottoon on myös liitetty muita uhkakuvia. Ryhmäkannelain on muun muassa katsottu heikentävän Suomen kilpailukykyä kansainvälisten yritysten sijoittautumispaikkana suhteessa sellaisiin valtioihin, joissa kyseistä kannemuotoa ei ole. Mainittuja vaikutuksia on vaikea ennalta arvioida. Tästä seikasta ovat yksimielisiä sekä ryhmäkanejärjestelmän kannattajat että sen vastustajat. Punninta jää väistämättä teoreettiselle tasolle. Jos katsottaisiin, että ehdotettu ryhmäkanejärjestelmä on muiden maiden oikeudenkäyntimenettelyä koskeviin säännöksiin verrattuna poikkeuksellisen epäedullinen, voisivat vaikutukset yritysten sijoittautumiseen olla kielteiset. Tällöinkin kielteinen arvio todennäköisesti perustuisi siihen, että lainsäädäntö on johtanut vahingoittamistarkoituksessa nostettuihin perusteettomiin kanteisiin. Ehdotetussa laissa näitä perusteettomia kanteita on pyritty mahdollisemman tehokkaasti estämään.

Ruotsissa ryhmäoikeudenkäyntiä riita-asioissa koskeva laki on ollut voimassa vuoden 2003 alusta. Asiantuntijalausuntojen lisäksi on konkreettisten taloudellisten vaikutusten arvioimiseksi tässä yhteydessä pyritty hankkimaan selvitystä Ruotsissa toteutuneista mahdollisista taloudellisista ja muista vaikutuksista.

Mitään tietoja siitä, että Ruotsin ryhmäkannelainsäädännöllä olisi ollut erityisen myönteisiä tai kielteisiä vaikutuksia investointeihin ja sijoitusratkaisuihin, ei ole tullut esille. Yleisellä tasolla Ruotsin talouskehitys on ollut niiden vuosien aikana, jolloin ryhmäkannelaki on ollut voimassa, huomattavasti parempi kuin Euroopan unionin jäsenvaltioissa keskimäärin. Tässä vaiheessa lain voimaantulosta ei siten näyttäen Ruotsissa seuranneen havaittavia kielteisiä vaikutuksia kansantalouteen. Ei ole myöskään nähtävissä, että kansainväliset yritykset olisivat jättäneet investoimatta Ruotsiin siitä syystä, että siellä olisi riski joutua vastaamaan ryhmäkanneroikeudenkäynnissä. Epäilyt siitä, että pelkästään ryhmäkannelain olemassaolo johtaisi kielteisiin investointi- ja sijoittautumisratkaisuihin, eivät näyttäisi toteutuneen. Myöskään kielteisiä heijastusvaikutuksia Yhdysvalloissa käytössä olevasta ryhmäkannero- ja vahingonkorvauslainsäädännöstä ei ole ollut todettavissa. Ruotsin ryhmäoikeudenkäyntilain vaikutusten arvioimiseksi laaditaan Ruotsin oikeusministeriön (justitiedepartementet) toimesta asiaa koskeva selvitys lain oltua voimassa neljä vuotta.

Edellä todetun perusteella voitaneen olettaa, ettei nyt ehdotettu Ruotsin järjestelmään verrattuna suppea ryhmäkannerojärjestelmä todennäköisesti nostaisi yritysrahoitukseen liittyviä tai vastaavia kustannuksia Suomessa. Myöskään muita kansantalouden tasolla näkyviä niin myönteisiä kuin kielteisiä vaikutuksia ei todennäköisesti olisi ainakaan lyhyellä aikavälillä odotettavissa.

Yritysvaikutukset

Ryhmäkannelain voimaantulosta ei aiheudu yrityksille välittömiä taloudellisia rasitteita. Ruotsin osalta ei ole ollut löydettävissä esimerkkejä siitä, että esimerkiksi suurten pörssiyhtiöiden kansainvälisiltä markkinoilta hankittujen vastuuvakuutusten vakuutusmaksut olisivat ryhmäkannelainsäädännön voimaantulon johdosta nousseet. Mitään erillistä vakuutus tuotetta ryhmäkanteen varalta ei ilmeisesti ole markkinoille tuotu. Näyttöä ei myöskään ole siitä, että vakiosopimusehtoja olisi ryhmäkannelain jälkeen muutettu esimerkiksi kuluttajamyönteisempään tai -kielteisempään suuntaan tai että yritykset olisivat aikeissa niin tehdä. Yritykset eivät tietävästi ole varautuneet ryhmäkanteen varalle. Näyttäisi siltä, että ryhmäkannelain yrityksille aiheuttamat mahdolliset kustannukset ainakin tässä vaiheessa rajoittuisivat yksittäisistä oikeudenkäynneistä aiheutuviin kuluihin ja tappiotapauksissa niistä seuraaviin

korvausvelvoitteisiin. Todennäköistä on, että ehdotetun lain vaikutukset Suomessa olisivat tältä osin pitkälti samat kuin Ruotsissa.

Ryhmäkannelain kielteiset vaikutukset kytketään usein perusteettomien kanteiden aiheuttamiin haittoihin ja kustannuksiin sekä vahingoittamis- tai kiristämistarkoituksessa nostettujen kanteiden pörssiyrityksille aiheuttamiin kielteisiin imago-vaikutuksiin. Myös uhkaamalla ryhmäkanteen nostamisella on katsottu voitavan kiristää pörssiyrityksiä epäedullisiin sovintoihin.

Suomalaisia pörssiyrityksiä on tällä hetkellä vajaat 140. Niiden konsernien yhteenlaskettu liikevaihto oli vuonna 2004 noin puolet kaikkien suomalaisten yritysten liikevaihdosta, kun huomioon otetaan sekä kotimaan että ulkomaiden toiminta. Osuus on noussut noin kymmenen prosenttiyksikköä kymmenen vuoden aikana. Tarkempaa jaottelua, josta ilmenisivät tiedot liikevaihdon ja henkilöstön jakautumisesta kotimaassa ja ulkomailla toimivien yksiköiden välillä, ei ole suoraan saatavissa käytettävissä olevista tilastoista.

Näillä yhtiöillä on kiistatta tärkeä merkitys Suomen kansantaloudessa, eikä yllä kuvattuihin ryhmäkanejärjestelmän riskeihin voida sen vuoksi suhtautua kevyesti. Jos ryhmäkannetta voitaisiin käyttää epäasiallisesti niin, että sillä voitaisiin aiheuttaa perusteettomia kustannuksia ja haittaa nimenomaan pörssiyrityksille, järjestelmän puolesta puhuvien syiden tulisi olla erityisen painavia. On kuitenkin huomattava, että moni suomalainen pörssiyritys toimii globaaleilla markkinoilla, siis myös maissa, joissa on jo tällä hetkellä käytössä laajoja ja nyt ehdotettua kattavampia ryhmäkanejärjestelmiä. Tiedossa ei ole, että suomalaisyritykset olisivat nimenomaan ryhmäkannelainsäädännön vuoksi jättäneet etabloitumatta esimerkiksi Yhdysvaltojen markkinoille tai että ne olisivat ryhmäkanneuhkien taikka toteutuneiden kanteiden vuoksi olleet pakotettuja vetäytymään kyseisiltä markkinoilta.

Voidaan ajatella, että arvopaperimarkkinoilla noteeratut yhtiöt olisivat muita yhtiöitä huonommassa asemassa myös sinänsä perusteltujen ryhmäkanteiden kohdeyrityksinä. Tällainen vaikutus voisi olla seurausta siitä kielteisestä vaikutuksesta, joka oikeudenkäynnillä mahdollisesti olisi yhtiön arvopapereiden arvoon. Negatiivisten vaikutusten syntyminen ja laajuuden suhteen merkitystä saattaisi olla sillä seikalla, että

koko Helsingin Pörssin markkina-arvosta kolme neljäsosaa on ulkomaalaisten hallussa. Sijoittajat saattaisivat reagoida ryhmäkannemenettelyihin niiden tietojen ja kokemusten perusteella, joita heillä on oman sijaintipaikkansa lainsäädännöstä.

Oikeuskäytäntö ja aineellisen lainsäädännön sisältö vaikuttaa mainittujen uhkakuvien toteutumiseen. Ottaen huomioon, että aineellisen oikeuden sisältöä ei esitetä muutettavaksi, on epätodennäköistä, että pörssiyhtiöt joutuisivat muita yrityksiä huonompaan asemaan yksinomaan tämän ominaisuutensa johdosta. Pelkästään se seikka, että yrityksen arvopaperi on julkisen kaupankäynnin kohteena, ei tee sitä poikkeuksellisen alttiiksi ryhmäkanteille. Kysymys on myös yrityksen toimialasta ja toiminnasta laajemmin. Esimerkiksi negatiivinen julkisuus voi olla hyvin haitallista muillekin kuin pörssiyhtiöille. Näin erityisesti nyt käsillä olevien ehdotusten perusteella, sillä ryhmäkannetilanteissa kuluttajien ostokäyttäytyminen voi ohjata yritysten toimintaa tehokkaammin kuin sijoittajien käyttäytyminen. Kansainvälisesti toimivia sijoittajia ei voitane pitää ryhmänä, joka ylireagoisi kanteisiin taikka pelkkään ryhmäkanneuhkaan ottamatta selvää suomalaisesta lainsäädännöstä ja tutustumatta esimerkiksi suomalaisten pörssiyhtiöiden antamaan informaatioon konkreettisten tapausten yhteydessä.

Myös pörssiyhtiöiden asemaan vaikuttaisivat osaltaan ehdotukset, joiden mukaan suomalainen järjestelmä perustuisi viranomaisaloitteeseen ja olisi soveltamisalaltaan rajoitettu. Voidaan lähteä siitä, että viranomaiset toimivat virkavastuunsa nojalla objektiivisesti ja tasapuolisesti, eivätkä ne täten saattaisi toiminnallaan mitään yhtiölajia muita yhtiöitä huonompaan asemaan. Ympäristövahinkolain mukaisissa asioissa kysymys väärinkäytösuhasta on perustellumpi, sillä järjestöillä olisi ehdotuksen mukaan toissijainen kanneoikeus ympäristökeskuksen jättäessä kanteen nostamatta. On kuitenkin hyvin epätodennäköistä, että viranomaisen jätettyä kanne nostamatta jokin ehdotuksen tarkoittama järjestö voisi aiheuttaa perusteettomalla kanteella tai sellaisen uhalla kohdeyritykselle olennaista vahinkoa. Voimassa oleva aineellinen oikeus ja kuluvastuusäännökset turvaisivat yritysten oikeusasemaa varsin tehokkaasti. Ensimmäiset kokemukset Ruotsinkaan järjestelmästä eivät tue sellaista näkemystä, että kanteiden kohteiksi valikoituisivat nimenomaan pörssiyhtiöt. Näin siitä huolimatta, että Ruotsissa järjestelmä on huomattavasti laajempi kuin tässä esityksessä ehdotettu, eikä viranomaisaloitetta siellä edellytetä.

Vuonna 2004 oli Suomessa yli 230 000 yritystä. Näistä suuryrityksiä eli yli 250 työntekijän yrityksiä oli noin 0,2 %, keskisuuria eli 50-250 työntekijän yrityksiä oli noin 1 % ja loput 98,8 % oli mikro- ja pieniä yrityksiä. Pienten yritysten toiminnalle ryhmäkannelainsäädännöllä ei todennäköisesti olisi juurikaan vaikutuksia, koska ne eivät juuri koskaan tulisi olemaan ryhmäkanteiden suorana kohteena. Tämä johtuisi siitä, että pienten yritysten toiminta yleensä on sen verran pienimuotoista, että ryhmäkannetilanne harvemmin pääsisi syntymään. Täysin poissuljettua tämä ei tietenkään ole. Selvää on, että pienten yritysten kantokykyyn nähden ryhmäkanteilla olisi niille huomattavasti dramaattisempi vaikutus kuin suurille yrityksille. Ruotsissa tehtävän selvityksen yhteydessä on tarkoitus erityisesti selvittää ryhmäkannelain vaikutuksia pienten ja keskisuurten yritysten toimintaan. Ryhmäkanteiden kohdentumisesta pieniin tai keskisuuriin yrityksiin ei ole Ruotsin kokemusten valossa tässä vaiheessa näyttöä.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Lain voimaantulosta seuraisi, että kuluttaja-asiamies voisi asianosaisena ajaa kannetta määritellyn ryhmän puolesta ilman, että ryhmän jäsenet olisivat asianosaisia oikeudenkäynnissä. Vastaavasti sama mahdollisuus annettaisiin alueelliselle, ehdotuksen mukaan Länsi-Suomen ympäristökeskukselle.

Uusi tehtävä edellyttäisi kuluttajavirastosta annetun lain (1056/1998) muuttamista. Tarkoitus olisi, että mainittuun lakiin otetaan säännös, jonka mukaan kuluttaja-asiamies voi toimia kantajana siten kuin ryhmäkanteesta annetussa laissa säädetään. Ehdotus ei edellyttäisi ympäristöhallinnosta annetun lain (55/1995) muuttamista. Mainitun lain 4 §:n 3 momentin mukaan alueellinen ympäristökeskus hoitaa varsinaisten tehtäviensä lisäksi muut sille säädetyt tehtävät.

Ryhmäkanteita voidaan ennakoida nostettavan vuosittain enintään muutama. Tämä arvio perustuu Ruotsissa nostettujen kanteiden määrään. Kaiken kaikkiaan Ruotsissa on kahden vuoden aikana nostettu kuusi ryhmäkannetta. Näistä yksi on kuluttaja-asiamiehen nostama. Muut ryhmäkanteet ovat olleet yksityisiä. Ympäristövahinkoasioissa ryhmäkannetta ei ole vuoden 2005 loppuun mennessä

nostettu, joskin Ruotsin ilmailuhallitusta (Luftfartsverket) vastaan on jo jonkin aikaa ollut suunnitteilla lentomelua koskeva ryhmäkante.

Koska ryhmäkanteiden määrä tulisi olemaan pieni, lain vaikutus viranomaisten toimintaan ei myöskään olisi suuri. Kuitenkin ryhmäkanteen ajamiseen liittyisi oikeudenkäyntitoimenpiteiden lisäksi muun muassa vastuu ilmoittautumismenettelyn hoitamisesta ja tiedottamisesta ryhmän jäsenille. On siksi perusteltua arvioida, että jo yhden ryhmäkanteen ajaminen lisäisi tilapäisesti kuluttaja-asiamiehen sekä vastaavasti Länsi-Suomen ympäristökeskuksen työmäärää ja menoja.

Kuluttaja-asiamies avustaa nykyäänkin yksittäisiä kuluttajia sellaisissa riita-asioissa, joissa on ryhmäkannepotentiaalia. Ryhmäkannemenettely ei tämän vuoksi merkittävästi muuttaisi tai laajentaisi hänen toimenkuvaansa. Ryhmäkannelaki mahdollistaisi, että kuluttaja-asiamiestä edustaisi oikeudenkäynnissä kuluttajaviraston ulkopuolinen asiamies. Tällöin kanteen ajaminen ei suoraan lisäisi kuluttajaviraston henkilöstön työmäärää. Ryhmäkannelaki voisi lisätä viraston toimintamenoja etenkin tilanteessa, jossa kuluttaja-asiamies häviäisi jutun. Jos kuluttaja-asiamies voittaa ryhmäkanteena käsitellyn riidan, vastapuoli voitaisiin velvoittaa korvaamaan kulut. Tällöin kanteen ajamisesta ei aiheutuisi varsinaisia lisämenoja kuluttaja-asiamiehelle, jos kulut saadaan perittyä.

Ryhmäkannelain voimaantulon vaikutuksia ympäristökeskuksen henkilöstötarpeeseen on vaikea ennalta arvioida, koska tarve on riippuvainen mahdollisten kanteiden määrästä. Todennäköistä on, että kanteita nostetaan harvemmin kuin kuluttaja-asioissa. Vaikutukset jäisivät näin suhteellisen vähäisiksi. Tehtävän hoitaminen kuitenkin lisäisi ainakin nykyisen henkilökunnan koulutustarvetta.

Ehdotuksessa ryhmäkanteen käsittely keskitettäisiin tiettyihin suurempiin käräjäoikeuksiin. Kanteiden pienestä lukumäärästä johtuen uudistuksella ei olisi merkittäviä vaikutuksia näiden tuomioistuinten toiminnasta aiheutuneisiin kustannuksiin tai kyseisten tuomioistuinten henkilöstötarpeeseen.

4.3 Ympäristövaikutukset

Tavoitteena on, että ympäristönsuojelu toteutuisi ympäristölupien ja ympäristölle vaarallisen toiminnan harjoittajien vapaaehtoisten toimenpiteiden kautta. Suomessa toimivilla suurilla yrityksillä, joiden toiminta pitää sisällään ympäristön kannalta vaarallisia elementtejä, onkin yleensä käytössä yhdessä valvontaviranomaisten kanssa laadittuja erinäisiä ohjelmia ympäristövastuun toteutumiseksi. Yllättäviin onnettomuuksiin on mainituista toimenpiteistä huolimatta vaikea varautua. Voimassa olevan aineellisen lainsäädännön mukaan ympäristövastuun tulisi näissä tilanteissa toteutua ympäristövahinkoja koskevan vahingonkorvauslainsäädännön kautta. Kyseisen lainsäädännön yhdeksi vaikutukseksi on lain säätämisen yhteydessä arvioitu taloudellisen ympäristövastuun kattavuuden parantuminen siten, että aiheutuneet haitat laajemmin muodostuisivat osaksi toiminnanharjoittajan kustannuksia.

Ympäristövahinkolaissa säädetään vahingonaiheuttajan ankarasta vastuusta. Tästä huolimatta lakia ei ole tuomioistuimissa juuri käytännössä sovellettu. Ryhmäkannelainsäädäntö voisi antaa vahingonkärsijöille tiettyjen vaikutuksiltaan laajojen ympäristövahinkojen osalta uuden keinon hyvityksen saamiseksi esimerkiksi silloin, kun vahingon aiheuttanut toiminta ei ole ollut rangaistavaa.

Myös yhteiskunnan yleisen intressin mukaista olisi, että ympäristövastuu toteutuisi etenkin vaikutuksiltaan laajoissa ympäristövahingoissa. Tämä lisäisi yleistä luottamusta oikeusjärjestelmän toimivuuteen. Korvausvastuun toteutumisen todennäköisyyden lisääntymisellä voisi olla myös ympäristönsuojelun kannalta ennaltaehkäiseviä vaikutuksia. Se saattaisi esimerkiksi toimia lisäkannustimena yrityksille entistä tehokkaampien turvajärjestelmien kehittämiseksi mahdollisten onnettomuuksien varalta. Käytännössä ryhmäkanne prosessuaalisena järjestelmänä ei kuitenkaan voisi ympäristönsuojelulainsäädännön tavoin edistää ympäristönsuojelua.

4.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Oikeudellisten intressien suojan toteutumisen kannalta ehdotuksella olisi myönteisiä vaikutuksia. Kun vaatimuksen esittäminen tapahtuisi yksinkertaisessa ilmoitusmenettelyssä eikä oikeudenkäynti johtaisi asianosaisasemaan eikä myöskään ryhmän jäsenen osalta edellyttäisi oikeudenkäyntiin osallistumista, ryhmäkannan edistäisi samanlaisen oikeudenloukkauksen kohteeksi joutuneiden tasapuolista kohtelua.

Ehdotus parantaisi erityisesti sellaisten kansalaisten asemaa, jotka tiedoiltaan ja taidoiltaan ovat muita keskimääräisesti heikommassa asemassa.

Eräs Ruotsissa huomattavasti julkisuutta saanut ryhmäkannetapaus koski henkivakuutusyhtiö Skandiaa. Henkivakuutusyhtiön eli Skandia Liv:n eläkesäästäjistä muodostettu yhdistys (jäseniä yli 15 000) nosti yksityisen ryhmäkanteen Skandian emoyhtiötä vastaan. Kanteen nostaminen yksityisenä mahdollistettiin siten, että yksi eläkesäästäjistä siirsi oikeutensa yhdistykselle. Kanteessa vaadittiin vahingonkorvausta siitä, että Skandian emoyhtiö oli myynyt erään tytäryhtiönsä norjalaiselle pankille pitäen kauppahinnan yksin itsellään. Yhdistys katsoi, että tässä oli kysymys luvattomasta voitonjaosta, joka aiheutti eläkesäästäjille yli miljardin kruunun vahingot. Nostettu kanne johti lopulta siihen, että Skandian emoyhtiö ja Skandia Liv jättivät kysymyksen myyntihinnan voitonjaosta välimiesten ratkaistavaksi siten, että eläkesäästäjiä edustavalle yhdistykselle annettiin täysi oikeus seurata välimiesmenettelyn etenemistä. Koska ratkaisu tyydytti yhdistyksen odotukset, vireille pantu kanne peruutettiin keväällä 2004.

Edellä selostetun tapauksen nojalla on mahdollista väittää, että ryhmäkannelainsäädäntö on antanut yksityisille henkilöille keinon toimia tapauksessa, jossa heidän mahdollisuutensa vaikuttaa on aikaisemmin ollut vähäinen. Ilman ryhmäkannemahdollisuutta eläkesäästäjillä ei Skandia-tapauksessa mediassa käydyn keskustelun lisäksi olisi käytännössä ollut keinoa vaikuttaa yrityskaupan voitonjakoon.

Ryhmäkannelainsäädännön tavoitteena on parantaa suurehkon vahingonkärsijäryhmän asemaa ja edellytyksiä esittää vaatimuksia asiassa, jossa yksittäisen vahingonkärsijän taloudellinen ja mahdollisesti myös tiedollinen asema on vastapuoleen verrattuna heikompi. Skandia-tapauksessa ryhmäkannemenettelyn voidaan katsoa saattaneen asianosaiset tasavertaisempaan asemaan, minkä vuoksi kantajapuolen mahdollisuus saada aikaan heitä tyydyttävä neuvottelutulos vastaavasti parani.

Oikeusturvan toteutuminen edellyttää käytännön mahdollisuuksia toimia ja vaikuttaa omassa asiassaan. Ryhmäkannelainsäädäntö vahvistaisi kuluttajansuojan ja ympäristövahinkolainsäädännön alalla oikeudenloukkauksesta kärsineiden asemaa sekä

oikeudenkäyntiä edeltävissä neuvotteluissa että itse oikeudenkäynnissä. Ehdotetun lain tavoitteena on myös tällä tavoin edistää eri väestöryhmien välistä tasa-arvoa.

5 Asian valmistelu

5.1 Valmisteluvaiheet ja –aineisto

Perusselvitys ryhmäkanteen käyttömahdollisuuksista Suomen oikeusjärjestelmässä

Pohjoismaiden neuvosto antoi 27.4.1991 ministerineuvostolle suosituksen nro 11/1991, jonka mukaan edellytykset ryhmäkannetta kuluttaja-asioissa koskevaksi yhteispohjoismaiseksi lainsäädännöksi tulisi selvittää.

Oikeusministeriössä laadittiin tämän jälkeen virkatyönä selvitys ”Ryhmäkanteen. Perusselvitys ryhmäkanteen käyttömahdollisuuksista Suomen oikeusjärjestelmässä” (OLJ 3/1992). Selvityksessä on arvioitu ryhmäkanteen tarvetta Suomessa ja sen soveltuvuutta Suomen oikeusjärjestelmään. Selvityksen lähtökohdaksi oli valittu yleisprosessuaalinen lähestymistapa, jossa ryhmäkanteen asiallista soveltamisalaa ei ollut rajoitettu. Selvityksessä on tarkasteltu ryhmäkanteen tavoitteita ja ominaispiirteitä. Siinä on myös käyty läpi keskeiset vaihtoehtoiset keinot ryhmäkanteen oikeuspoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Ryhmäkannetyöryhmä (1992)

Oikeusministeriö asetti vuonna 1992 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella hallituksen esityksen muotoon laadittu ehdotus oikeudenkäyntimenettelyksi, jossa kantaja ilman nimenomaista toimeksiantoa ajaa kannetta oikeudenkäynnissä tarkemmin määritetyn ryhmän eduksi siten, että tuomion oikeusvoima ulottuu ryhmän jäseniin, vaikka he eivät ole olleet oikeudenkäynnissä asianosaisina. Toimeksiannon mukaan ryhmäkanteen käyttö oli rajattava lähinnä yleisissä tuomioistuimissa riita-asian käsittelyjärjestyksessä käsiteltäviin asioihin. Säännösten tuli mahdollistaa paitsi yksityisen ryhmäkanteen myös järjestö- ja julkisen ryhmäkanteen ajamisen niissä tapauksissa, joissa tämä oli tarkoituksenmukaista. Työryhmä jätti mietintönsä 30 päivänä joulukuuta 1994 (OLJ 1/1995).

Työryhmän ehdotus ryhmäkanteen määritelmäksi vastasi sisällöltään asettamispäätöksessä olevia linjauksia. Mietinnössä on ehdotettu säädettäväksi erillinen ryhmäkannetta koskeva laki, joka soveltamisalallaan olisi täydentänyt oikeudenkäymiskaaren siviiliprosessia koskevia säännöksiä.

Asian käsittely ryhmäkanteena olisi esityksen mukaan ollut mahdollista, kun usealla henkilöllä on vaatimuksia, jotka perustuvat samaan tai samankaltaiseen perusteeseen. Lisäksi olisi edellytetty, että asian käsitteleminen ryhmäkanteena on tarkoituksenmukaista. Hakemuksen asian käsittelemisestä ryhmäkanteena olisi voinut tehdä ryhmän jäsen tai eräissä tilanteissa ryhmän jäsenen puolesta yhdistys. Viranomaisen, esimerkiksi kuluttaja-asiamiehen, mahdollisuudesta tehdä ryhmäkannehakemus olisi säädetty erikseen.

Asian käsittelemisestä ryhmäkanteena olisi tehty erillinen päätös. Ennen kuin päätös olisi tehty, kantaja olisi yksin ollut asian käsittelemistä ryhmäkanteena pyytänyt henkilö. Hyväksyessään asian ryhmäkanteeksi tuomioistuin olisi määrännyt ryhmälle asiamiehen ja ryhmä olisi tämän jälkeen ollut asianosainen oikeudenkäynnissä. Ryhmän asiamies olisi edustanut itsenäisesti ja tasapuolisesti ryhmän jäsenten etuja. Ryhmäkanteen vireilläolosta ilmoittaminen ryhmän jäsenille olisi ollut asiamiehen tehtävä.

Ryhmän jäsenyys olisi perustunut opt out –periaatteeseen. Ryhmän jäsenyys ei olisi jäsenen osalta edellyttänyt mitään toimenpiteitä. Ryhmäkanteen johdosta annettu tuomio olisi sitonut kaikkia ryhmän jäseniä. Tuomion oikeusvaikutusten ulkopuolelle jättäytyminen olisi edellyttänyt nimenomaista irrottautumista ryhmästä. Tuomio ei olisi sitonut ryhmästä irrottautuneita jäseniä.

Esityksen mukaan ryhmän oikeudenkäyntikuluista olisi vastannut se, joka oli hakenut asian käsittelemistä ryhmäkanteena. Hakijalla olisi kuitenkin ollut mahdollisuus pyytää, että valtio ottaa vastattavakseen hakijan omista oikeudenkäyntikuluista sekä niistä oikeudenkäyntikuluista, jotka hakija olisi voitu tuomita korvaamaan vastaajalle. Kulujen korvaamista koskevien hakemusten käsittelemistä varten ehdotettiin perustettavaksi ryhmäkannelautakunta. Jos ryhmäkannelautakunta olisi päättänyt, että niitä oikeudenkäyntikuluja, jotka hakija olisi voitu tuomita maksamaan vastaajalle, ei korvattaisi, hakijan olisi tullut yleensä asettaa vastaajalle vakuus kuluista.

Esityksessä oli erilliset säännökset suoritusta koskevan asian ratkaisemisesta. Suoritus olisi ollut mahdollista tuomita ryhmän jäsenille suoraan tai erityisen jakomenettelyn kautta. Jakomenettelystä syntyvä ylijäämä olisi mennyt yleensä valtiolle.

Ehdotus sai sekä myönteistä että kielteistä palautetta. Elinkeinoelämää edustavat tahot katsoivat, ettei ehdotus asianmukaisella tavalla olisi estänyt kiristämistä tai solvaamistarkoituksessa vireille pantavia ryhmäkanteita. Soveltamisalaa pidettiin liian laajana ja lakia teknisesti vaikeana. Ehdotus ei johtanut lainsäädäntötoimiin.

Ryhmäkannetyöryhmä II (1996)

Ryhmäkanteen valmistelua päätettiin kuitenkin jatkaa. Pääministeri Paavo Lipposen I hallituksen ohjelmassa mainittiin oikeuspolitiikkaa koskevassa jaksossa, että ryhmäkanteen käyttö mahdollistetaan ympäristö-, työrikos- ja kuluttajansuoja-asioissa.

Oikeusministeriö asetti vuonna 1996 uuden työryhmän valmistelemaan ehdotuksen ryhmäkannetta koskevaksi lainsäädännöksi. Ehdotus tuli valmistella edellisen työryhmän mietinnön ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta. Toimeksiannon mukaan työryhmän oli erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, että ehdotettava lainsäädäntö mahdollisimman hyvin soveltuisi Suomen oikeusjärjestelmään. Työryhmälle annettiin myös mahdollisuus ehdottaa ryhmäkanteen käyttöönottoa kokeiluluonteisesti, jos tätä voitiin pitää tarkoituksenmukaisena. Työryhmä jätti mietintönsä 6 päivänä kesäkuuta 1997 (OLJ 3/1997).

Työryhmän esityksessä ehdotettiin säädettäväksi ryhmäkannetta koskeva laki. Ryhmäkanteella tarkoitettiin kannetta, jota ajetaan riita-asiassa usean asianosaisen puolesta ilman, että jokaiselta on saatu valtuutusta asian ajamiseen.

Esityksen mukaan ryhmäkannemenettely olisi otettu käyttöön vain asioissa, jotka olisivat koskeneet elinkeinonharjoittajalta ostettujen tai vuokrattujen kulutushyödykkeiden virheen oikaisua, vastikkeen alentamista tai sopimuksen purkamista, ns. vakiomuotoisten sopimusten tai niiden ehtojen tulkintaa tai rikkomista taikka ympäristössä aiheutuneita vahinkoja tai ympäristön ennallistamista.

Esityksen mukaan ryhmäkanteen asiallisena edellytyksenä olisi ollut, että useilla kantajilla olisi ollut samaa vastaajaa vastaan olennaisesti samanlaisia vaatimuksia, jotka olisivat johtuneet samasta tai samankaltaisesta perusteesta. Lisäksi olisi edellytetty, että asiassa olisi ollut määriteltävissä tarkoituksenmukainen kantajaryhmä ja että asia olisi voitu soveliaasti ja tehokkaasti käsitellä ryhmäkanteena. Suorituksen saamista tarkoittavaa vaatimusta ei olisi voitu ottaa käsiteltäväksi ryhmäkanteena, jos suorituksella saatava etu olisi ollut ryhmän yksittäisen jäsenen osalta vähäinen tai jos vaatimusten tueksi esitettävä näyttö olisi ollut ryhmän jäsenten osalta erilainen.

Esityksen mukaan hakemuksen asian käsittelemisestä ryhmäkanteena olisi voinut tehdä ryhmän jäsen tai toimivaltaansa kuuluvassa asiassa myös kuluttaja-asiamies. Ryhmäkannemenettely olisi ollut mahdollinen vain tapauksissa, joissa ryhmä olisi ollut olemassa kantajataholla.

Asian käsittelemistä ryhmäkanteena olisi esityksen mukaan pyydetty ryhmäkannehakemuksella. Hakemus olisi sisältänyt sekä pyynnön asian käsittelemisestä ryhmäkanteena että siihen liitettävän pääasiavaatimuksen. Tuomioistuimen olisi tullut ensin ratkaista pyyntö asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena. Ratkaisussa olisi määritelty ryhmä, määrätty sille asiamies ja se miten kanteen vireilläolosta olisi ollut ilmoitettava sekä mainittu, sitooko ryhmäkanteen ratkaisu ryhmän kaikkia määritelmän mukaisia jäseniä suoraan vai olisiko heidän tullut itse ilmoittautua jäseniksi. Ryhmäkanteen vireilläolon ilmoittamisesta ryhmän jäsenille olisi vastannut ryhmän asiamies.

Asiassa annettava tuomio olisi sitonut kaikkia ryhmän jäseniä. Jos kanteella olisi vaadittu rahasuoritusta, tuomio olisi koskenut niitä ryhmän jäseniä, jotka olisivat ilmoittautuneet jäseniksi (opt in). Jos sen sijaan olisi ollut kysymys niin sanotusta vahvistus- tai kieltokanteesta, eli jonkin oikeudellisesti merkittävän asiantilan toteamisesta tai kieltämisestä tuomiossa ilman suoritusvelvoitteiden määräämistä samassa yhteydessä, tuomio olisi koskenut kaikkia ryhmän määritelmän mukaisia jäseniä ilman erillistä ilmoittautumistakin (opt out). Jälkimmäisessä tilanteessa tuomio ei kuitenkaan olisi koskenut sellaista jäsentä, joka olisi nimenomaan irrottautunut ryhmästä.

Ryhmän puolesta vastuussa oikeudenkäyntikuluista, ryhmän omista ja häviötapauksessa vastapuolelle korvattavista kuluista, olisivat olleet menettelyn hakija eli se, joka oli pyytänyt asian käsittelemistä ryhmäkanteena, ja jos kysymys olisi ollut suorituskanteesta, myös ne, jotka olisivat ilmoittautuneet ryhmän jäseniksi. Ryhmältä olisi voitu vaatia vakuus vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvaamisvelvollisuuden varalta.

Myös tämä ehdotus sai sekä myönteistä että kielteistä palautetta. Kuluttajaintressejä edustavat tahot pitivät ehdotetun lain soveltamisalaa liian suppeana ja elinkeinoelämän edustajat pitivät soveltamisalaltaan rajoitettua ryhmäkannelakia yhtä lailla uhkana ja huonosti Suomen oikeusjärjestelmään sopivana instituutiona. Näkemykset kannemuodon vaikutuksista olivat valmistelun aikana kärjistyneet. Elinkeinoelämän voimakkaan vastustuksen johdosta ryhmäkannelain valmistelua ei tuolloin jatkettu.

Kuluttajien oikeuksien toteutumisen helpottamiseksi tehostettiin kuluttaja-asiamiehen toimintaa kanteiden ajamisessa ja oikeusapuun oikeutettujen henkilöiden piiriä laajennettiin oikeusturvan saatavuuden parantamiseksi. Lisäksi oikeusministeriölle annettiin mahdollisuus avustaa taloudellisesti ympäristövahinkoa koskevan oikeudenkäynnin asianosaista tilanteessa, jossa asia olisi ympäristönsuojelun kannalta merkittävä tai sillä olisi huomattavaa vaikutusta lukuisten henkilöiden oloihin ja avustusta hakevan kulut voisivat nousta hakijan maksukykyyn nähden kohtuuttomiksi.

Ryhmäkannetyöryhmä III (2004)

Pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelmassa edellytetään, että selvitetään ryhmäkanteen käyttömahdollisuus muun muassa kuluttajakauppa-asioissa. Oikeusministeriö asetti 24.3.2004 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin selvittää ryhmäkanteen käyttömahdollisuudet sekä arvioida ryhmäkanteen tarve aikaisemman valmistelun sekä kotimaisen ja ulkomaisen kehityksen pohjalta. Työryhmän oli harkittava ryhmäkanteen käytettävyyttä erityisesti kuluttajakauppaa ja ympäristövahinkoja koskevissa asioissa sekä muissa asiaryhmissä. Työryhmän tuli myös selvittää, millaisten yhteisten riitakysymysten ja vaatimusten käsittelemiseen ryhmäkanteen soveltuu ottaen huomioon nykyinen vahingonkorvauslainsäädäntö ja –käytäntö. Lisäksi työryhmän tuli pohtia ryhmäkanteen vireillepanevaa tahoja sekä ryhmäkanteen käyttöönnotosta mahdollisesti aiheutuvia ongelmia ja niiden torjumista.

Työryhmä luovutti mietintönsä oikeusministeriölle 1.4.2005. Mietinnössä selostetaan ryhmäkannemenettelyn erityispiirteitä ja lainsäädännöllisesti keskeisiä kysymyksiä työryhmälle annetun tehtävän mukaisesti, arvioidaan ryhmäkanteen käyttökelpoisuutta osana Suomen oikeusjärjestelmää sekä etsitään eri mahdollisuuksia lainsäädännöllisiksi linjauksiksi. Mietintö ei sisällä ehdotusta lainsäädännöksi.

Oikeusministeriö järjesti tehdyn selvityksen johdosta kuulemistilaisuuden 23.5.2005, jossa pyrittiin selvittämään kuultavien tahojen näkemykset mahdollisen lain sisällöstä. Näkemykset olivat edelleen hyvin jakautuneet. Elinkeinoelämä vastusti lain säätämistä ylipäätään ja kuluttajien ja työntekijöiden intressejä edustavat organisaatiot sekä viranomaiset kannattivat ryhmäkanteen jatkovalmistelua ainakin kuluttajansuojan osalta. Vähiten vastustusta sai vaihtoehto, jonka mukaan ryhmäkanteen olisi viranomaisaloitteinen ja lain piiriin kuuluisivat vain kuluttajasuhteita koskevat riita-asiat.

Hallitus päätti 15 päivänä kesäkuuta 2005 pidetyssä iltakoulukäsittelyssä, että ryhmäkannelakia ryhdytään valmistelemaan oikeusministeriössä.

Ryhmäkannetyöryhmä IV (2005)

Esitys on valmisteltu oikeusministeriön 9 päivänä elokuuta 2005 asettamassa, järjestyksessä neljännessä ryhmäkannetyöryhmässä. Työryhmän tehtäväksi annettiin kuluttajasuhteita koskevissa riita-asioissa sovellettavan ryhmäkannelain valmisteleminen. Lakia sovellettaisiin kuluttaja-asiamiehen toimivaltuuksien mukaisessa laajuudessa. Ryhmäkanteen tulisi olla viranomaisaloitteinen ja kantajana toimisi kuluttaja-asiamies. Ryhmään kuulumisen edellyttäisi lähtökohtaisesti erillistä ryhmään ilmoittautumista. Työryhmän tuli myös selvittää mahdollisuus sisällyttää ympäristövahinkoasiat lain soveltamisalaan.

Työryhmässä on oikeusministeriön lisäksi ollut edustettuna Elinkeinoelämän Keskusliitto EK r.y., Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK r.y., Helsingin käräjäoikeus, Osakesäästäjien Keskusliitto r.y., Keskuskauppakamari, Suomen Luonnonsuojeluliitto r.y., Suomen Asianajajaliitto r.y., Suomen Kuluttajaliitto r.y.,

Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto SAK r.y., Suomen ympäristökeskus ja Kuluttajavirasto.

Työryhmä on ympäristövahinkojen sisällyttämisestä lain soveltamisalaan kuullut asiantuntijoina hallintoneuvos Pekka Vihervuorta, Helsingin yliopiston ympäristöoikeuden professoria Vesa Majamaata sekä lainsäädäntöneuvos Jukka Nurmiota ympäristöministeriöstä. Lisäksi työryhmällä on ollut käytettävissään aikaisempien työryhmien työskentelyn aikana annetut asiantuntijalausunnat.

Ryhmäkannetta koskevan lainsäädännön valmistelu on eräs kauppaja teollisuusministeriön alaisen säädösvalmistelun yritysvaikutusten arviointihankkeen (SÄVY) pilottiprojekteista. SÄVY-hankkeen tavoitteena on lainvalmistelun yritysvaikutusten systemaattisen arvioinnin edistäminen. Hanke liittyy hallituksen yrittäjyyden politiikkaohjelmaan. Työryhmä on ryhmäkanteen yritysvaikutuksista ja niiden arvioinnista kuullut asiantuntijana projektijohtaja Antti Neimalaa kauppaja teollisuusministeriöstä.

6 Riippuvuus muista esityksistä

Oikeusministeriö asetti 9 päivänä elokuuta 2005 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin kuluttajavalituslautakuntaa koskevan lainsäädännön uudistaminen. Työryhmän valmisteleva ehdotus laiksi sisältäisi säännökset viranomaisaloitteista ryhmävalituksesta kuluttajavalituslautakunnan korvaavassa kuluttajariitalautakunnassa. Vaikka esitykset ryhmävalitusmenettelyksi kuluttajariitalautakunnassa ja ryhmäkannemenettelyksi yleisissä tuomioistuimissa eivät sinänsä ole toisistaan riippuvaisia, oikeusjärjestelmän johdonmukaisuus puoltaa molempien menettelyjen olemassaoloa.

Ryhmävalitusmenettelyn käyttöönotto edellyttäisi muutoksia muun muassa Kuluttajavirastosta annettuun lakiin. Ryhmävalitusmenettelyä valmistelevan ja tämän työryhmän mietinnöissä mainittua lakia koskevat muutosehdotukset ovat lakiteknisesti päällekkäiset. Tämä seikka otetaan asianmukaisella tavalla huomioon jatkovalmistelussa.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Laki ryhmäkanteesta

1 §. *Soveltamisala.* Pykälässä säädettäisiin lain soveltamisalasta. Pykälän 1 momentin mukaan lakia sovellettaisiin kuluttaja-asiamiehen toimivallan mukaisessa laajuudessa kuluttajan ja elinkeinoharjoittajan välisen riita-asian käsittelyyn ryhmäkanteena sekä ympäristövahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa koskevan riita-asian käsittelyyn ryhmäkanteena.

Kuluttaja-asiamiehen toimivalta määräytyy pääosin kuluttajasuojalain nojalla, mutta myös eräiden erityislakien perusteella. Kuluttaja-asiamiehen varsinainen tehtävä on valvoa kulutushyödykkeiden markkinointia ja kuluttajasopimusehtojen lainmukaisuutta. Kuten edellä yleisperusteluissa on selostettu, on kulutushyödykkeen käsite ja näin ollen myös kuluttaja-asiamiehen toimivalta varsin kattava.

Kuluttaja-asiamiehen toimivalta valvonta-asioissa olisi lähtökohtana määriteltäessä ryhmäkannelain soveltamisalaa. Lakia sovellettaisiin esimerkiksi kulutustavaran virheeseen perustuvaan riita-asiaan. Soveltamisalaan kuuluisi myös kuluttajan ja elinkeinoharjoittajan välisen sopimuksen sopimusehtojen tulkintaa koskeva riita-asia. Myös sijoitustuotteita ja vakuutuksia koskevat kuluttajan ja elinkeinoharjoittajan väliset riita-asiat kuuluisivat lain soveltamisalaan. Elinkeinoharjoittajalla tarkoitetaan kuluttajansuojalain 5 §:n mukaan myös julkista oikeushenkilöä, joka tuloa tai muuta taloudellista hyötyä saadakseen ammattimaisesti pitää kaupan, myy tai muutoin tarjoaa kulutushyödykkeitä vastiketta vastaan hankittavaksi. Lain soveltamisalaan eivät kuuluisi esimerkiksi sellaiset riidat, joissa osapuolina ovat asunto-osakeyhtiö ja elinkeinoharjoittaja tai asunnon vuokraa koskevan sopimuksen osalta kaksi yksityishenkilöä.

Sijoitustuotteiden osalta määritelmän ulkopuolelle rajautuisivat ammattimaisten sijoittajien ja elinkeinoharjoittajien väliset riidat. Arvopaperikaupassa sijoittajat jaetaan ammattimaisiin ja ei-ammattimaisiin. Rahoitustarkastus on laatinut ohjeet arvopaperinvälittäjän asiakkaiden jaottelemisesta edellä mainitulla tavalla. Kuluttajia

koskevia kuluttajansuojalain vaatimuksia ei sovelleta ammattimaisiin sijoittajiin, jos sijoittaja on kirjattu ammattimaiseksi sijoittajaksi Rahoitustarkastuksen vahvistamien periaatteiden mukaisesti ja ammattimaiseksi sijoittajaksi itse ilmoittautuneelle luonnolliselle henkilölle on ilmoitettu tästä asiakkaan asemaa koskevassa kirjallisessa selvityksessä.

Lakia sovellettaisiin myös ympäristövahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa koskevan riita-asian käsittelyyn ryhmäkanteena. Ympäristövahinkolaissa lain soveltamisalaan kuuluvalla ympäristövahingolla tarkoitetaan tietyllä alueella harjoitettavasta toiminnasta johtuvaa vahinkoa, jos vahinko on aiheutunut ympäristön pilaantumisesta tai muusta vastaavasta häiriöstä kuten melusta tai säteilystä.

Lakia sovellettaisiin ainoastaan ympäristövahinkoa koskevan riita-asian käsittelyssä. Se ei tulisi sovellettavaksi tilanteessa, jossa vahingonkorvausvaatimus esitetään rikosprosessin yhteydessä. Jos rikokseen perustuvaa korvausvaatimusta käsitellään erikseen riita-asiaa oikeudenkäyntimenettelyssä, ryhmäkannelaki voisi tulla sovellettavaksi. Lakia ei sovellettaisi hallintoviranomaisessa. Ryhmäkannelaki ei siten tulisi sovellettavaksi ympäristönsuojelulain 11 luvun mukaisessa korvausasian käsittelyssä silloin, kun asia käsitellään hallintoviranomaisessa. Jos edellä tarkoitettu vahingonkorvausvaatimus käsitellään riita-asiana yleisessä tuomioistuimessa, ryhmäkannelaki tulisi sovellettavaksi edellyttäen, että muut edellytykset lain soveltamiselle olisivat täyttyneet. Ryhmäkannelakia ei sovellettaisi niissä ympäristövahinkolain 12 §:ssä lueteltujen lakien mukaisissa menettelyissä, joissa ympäristövahinko määrätään korvattavaksi noudattaen ympäristövahinkolain aineellisia säännöksiä.

Pykälän 2 *momentti* sisältäisi ryhmäkanteen määritelmän. Ehdotetun määritelmän mukaan ryhmäkanteella tarkoitettaisiin kanteita, jota kantaja ajaa ryhmäkanteesta annetun lain mukaisesti kanteessa määritellyn ryhmän puolesta siten, että asiassa annettava tuomio tulee myös ryhmän jäseniä sitovaksi.

Lakia sovellettaisiin sen asialliseen soveltamisalaan kuuluviin yleisissä tuomioistuimissa käsiteltäviin riita-asioihin. Ehdotuksen mukaan ryhmäkanteen olisi mahdollinen ainoastaan silloin, kun ryhmä esiintyy kantajapuolella.

Vaatimuksia voitaisiin esittää useiden henkilöiden puolesta ilman, että heiltä kultakin olisi saatu siihen nimenomainen valtuutus. Näin ollen ryhmään kuuluisi asiaa vireille pantaessa henkilöitä, jotka eivät vielä tällöin itse tietäisi asian vireilletulosta.

Ryhmäkanteen johdosta annettava ratkaisu sitoisi kaikkia lain edellyttämällä tavalla ryhmään ilmoittautuneita jäseniä. Erillinen säännös ratkaisun sitovuudesta ehdotetaan otettavaksi lain 17 §:ään.

Pykälän 3 *momentin* mukaan asian käsittelystä olisi lisäksi soveltuvin osin voimassa, mitä riita-asian käsittelystä muutoin säädetään. Ryhmäkannelaki olisi oikeudenkäymiskaarta täydentävä erityislaki, ja se sisältäisi ainoastaan ryhmäkanteen käsittelemiseksi välttämättömät säännökset. Siltä osin kuin asian käsittelyä ryhmäkanteena ei olisi laissa erikseen säännelty, sovellettaisiin oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Jotta ehdotetun lain ja oikeudenkäymiskaaren välinen suhde olisi mahdollisimman selkeä, joissakin säännöksissä viitattaisiin nimenomaisesti tiettyihin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin.

2 §. *Ryhmäkanteen edellytykset.* Pykälään ehdotetaan otettavaksi säännös siitä, millainen asia voidaan käsitellä ryhmäkanteena. Ryhmäkannetta koskevassa oikeudenkäynnissä käsiteltävien kysymysten tulisi olla ryhmän jäsenille siten yhteisiä, että asia käytännössä olisi käsiteltävissä samassa oikeudenkäynnissä. Säännöksellä rajattaisiin ryhmäkanteen käyttö niihin tilanteisiin, joissa ryhmäkanteen olisi muita käsittelymuotoja tarkoituksenmukaisempi tapa käsitellä kanteessa esitetyt vaatimukset. Ehdotuksen 1 §:n 3 momentin nojalla tulisivat pykälässä mainittujen edellytysten lisäksi sovellettaviksi yleiset oikeudenkäynnin edellytyksiä koskevat säännökset.

Pykälän 1 *momentissa* lueteltaisiin kolme edellytystä, joiden kaikkien pitäisi täytyä jotta asiassa esitetyt vaatimukset voitaisiin käsitellä ryhmäkanteena. Edellytysten puuttuminen olisi ehdoton este oikeudenkäynnille ja tuomioistuimen olisi tällöin viran puolesta jätettävä kanne tutkimatta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ryhmäkanteen mainittujen edellytysten puuttuessa tulisi välittömästi jättää tutkimatta ilman, että kantajaa sitä ennen olisi kehoitettu oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 5 §:n mukaisesti

täydentämään haastehakemusta. Tuomioistuimen olisi luonnollisesti myös näiden edellytysten osalta varattava kantajalle tilaisuus selvityksen antamiseen.

Vastaavasti kanteen käsittelyn jatkaminen ja haasteen antaminen ei tarkoittaisi sitä, että kysymys ehdottoman oikeudenkäyntiedellytyksen olemassaolosta olisi lopullisesti ratkaistu. Tuomioistuin voisi käsittelyn myöhemmässä vaiheessa jättää kanteen tutkimatta myös 2 §:n ehdottoman prosessinedellytyksen puuttumisen vuoksi. Tämä on perusteltua, koska vastaajalla olisi vasta haasteen antamisen jälkeen mahdollisuus tehdä väite sekä ehdottoman että harkinnanvaraisen oikeudenkäyntiedellytyksen puuttumisesta ja esittää väitteensä tueksi selvitystä.

Pykälän 1 momentin *1 kohdan* mukaan edellytettäisiin, että usealla henkilöllä on samaa vastaajaa vastaan vaatimuksia, jotka perustuvat samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin. Lainkohdan mukaiset vähimmäisedellytykset olisivat ehdottomat, eivätkä ne edellyttäisi tarkoituksenmukaisuusharkintaa. Ehdotuksessa ei ole asetettu ylärajaa hyväksyttävälle ryhmän koolle.

Ryhmän vaatimusten tulisi kohdistua samaan vastaajaan. Säännöksen sanamuoto ei estäisi sitä, että kanteessa esitetyt vaatimukset voisivat kohdistua useisiin vastaajiin, jos vaatimukset koskevat seikkaa, josta useat vastaajat ovat vastuussa. Esimerkiksi kulutushyödykkeen virheeseen perustuva vaatimus voitaisiin esittää sekä valmistajaa että myyjää vastaan yhteisesti. Ympäristövahingosta johtuva korvausvaatimus voitaisiin esittää vahingosta yhteisvastuullisia tahoja vastaan. Edellytys asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena olisi, että vastaajapuoli olisi kaikkien esitettävien vaatimusten osalta sama.

Olisi ajateltavissa esimerkiksi yleisesti käytössä olevan vakiosopimuksen ehdon tulkintaa koskevassa riidassa, että usealla henkilöllä olisi esittää samansisältöinen vaatimus eri vastaajia vastaan. Tällaista asiaa ei ehdotuksen mukaan voisi käsitellä yhtenä ryhmäkanteena. Mitään estettä ei kuitenkaan olisi sille, että asiassa nostettaisiin esimerkiksi kaksi erillistä ryhmäkannetta kahta eri vastaajaa vastaan, jotka käsiteltäisiin samassa oikeudenkäynnissä noudattaen oikeudenkäymiskaaren 18 luvun säännöksiä asioiden käsittelyn yhdistämisestä.

Lainkohdassa edellyttäisiin, että ryhmäkanteena käsiteltävien vaatimusten tulisi perustua samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin. Seikoilla tarkoitettaisiin lainkohdassa vaatimuksen välittömiä perusteita. Välittömiä perusteita ovat ne seikat, joista katsotaan seuraavan, että esitetty vaatimus on oikeudellisesti perusteltu. Oikeuskirjallisuudessa näistä seikoista käytetään nimitystä oikeustositseikka. Jos asiassa vaaditaan sopimuksenvastaisesti perityn maksuerän palauttamista, oikeustositseikkoja ovat maksun periminen, sen sopimuksenvastaisuus sekä maksun palauttamatta jättäminen.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan haastehakemuksessa on ilmoitettava seikat, joihin kantajan vaatimus perustuu. Tämän lainkohdan sisältöä on viimeksi täsmennetty 1 päivänä tammikuuta 2003 voimaantulleella lailla (768/2002). Lakia edeltävän hallituksen esityksen perusteluissa (ks. HE 32/2001 vp s. 30) tuodaan esiin, ettei todistustositseikkojen ilmoittaminen haastehakemuksessa olisi lain mukaan pakollista, joskin tämä voisi edelleen olla perusteltua ja ainakin keskeisempien todistustositseikkojen osalta tarkoituksenmukaista. Tämä tarkoittaa, että sanamuodolla ”seikat, joihin vaatimus perustuu” tarkoitetaan oikeustositseikkoja eikä todistustositseikkoja, joskin todistustositseikkojen esittämistä haastehakemuksessa ei lainkohdan sanamuodolla pyritä kokonaan kieltämään.

Ryhmäkannelain 2 §:n 1 momentin 1 kohdassa vaatimusten perusteista käytettäisiin hieman eri sanamuotoa kuin oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa. Toteamalla, että vaatimusten on perustuttava samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin pyrittäisiin rajaamaan vaatimusten todistustositseikaston samanlaisuus 1 kohdassa olevan ryhmäkanteen-edellytyksen ulkopuolelle.

Ehdotetun lainkohdan ja oikeudenkäymiskaaren pakollista subjektiivista kumulaatiota koskevan 18 luvun 2 §:n sananvalinta ei ole sama. Pakollisen subjektiivisen kumulaation edellytys on se, että kanteiden tulee johtua olennaisesti samasta perusteesta. Yleisperustelujen lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä koskevassa jaksossa useiden samassa onnettomuudessa loukkaantuneiden samaa vastaajaa vastaan nostamat vahingonkorvauskanteet sekä eri osakkeenomistajien nostamat samaa yhtiökokouksen päätöstä koskevat moitekanteet on mainittu esimerkkeinä tilanteista, joissa subjektiivinen kumulaatio olisi aiheellinen. Hallituksen esityksessä 15/1990 vp s. 121 esimerkkinä on myös mainittu vekselivelkojan saman vekselin perusteella useita

velallisia vastaan nostamien kanteiden yhdistäminen. Näiden esimerkkien valossa ”olennaisesti sama peruste” on edellytyksenä kanteiden yhdistämiseksi varsin tiukka. Esimerkiksi tilanteessa, jossa kantajien vaatimukset perustuvat vastaajan kanssa tehtyjen sopimusten samansisältöisen vakiolausekkeen tulkintaan, kumulaatio ei olisi oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 2 §:n perusteella pakollinen, koska itse sopimus on vakioidusta sisällöstään huolimatta jokaisen kantajan osalta eri. Tämä ei tietenkään estäisi sitä, että kanteet yhdistettäisiin harkinnanvaraisesti 18 luvun 6 §:n perusteella, mutta olennaisesti samasta perusteesta niiden ei voisi katsoa johtuvan.

Ehdotetun 1 momentin 1 kohdan mukaan vaatimusten tulisi perustua samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin. Sananvalinnalla lievennettäisiin tässä suhteessa ryhmäkannemenettelyn edellytyksiä verrattuna pakolliseen subjektiiviseen kumulaatioon. Ryhmäkanteen luonteesta riippuen seikat, joihin vaatimukset perustuisivat, olisivat todennäköisesti useammin samankaltaiset kuin täysin samat. Edellä kuvatussa tilanteessa, jossa vaatimukset perustuvat tietyn vakioidun sopimuslausekkeen tulkintaan, vaatimukset voitaisiin perusteiden samankaltaisuuden nojalla käsitellä ryhmäkanteena, vaikka perusteet eivät olisikaan samat tai edes olennaisesti samat. Käyttämällä käsitettä ”samankaltainen” pyrittäisiin siis mahdollistamaan, että ryhmäkanteena voitaisiin käsitellä vaatimuksia, jotka esimerkiksi perustuvat eri ajankohtina solmittujen asiallisesti samansisältöisten sopimusten ehtojen tulkintaan. Tällaisissa tilanteissa voisi periaatteessa myös harkinnanvarainen kumulaatio oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 6 §:n nojalla olla mahdollinen. Jos potentiaalisia kantajia on paljon ja yksittäisen kantajan intressi alittaa esimerkiksi 1 500 euron summan, ryhmäkanteen olisi kumulaatiota tarkoituksenmukaisempi käsittelymuoto.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan edellytettäisiin, että asian käsittely ryhmäkanteena olisi tarkoituksenmukaista ottaen huomioon ryhmän koko, asiassa esitettävien vaatimusten sisältö sekä asiassa esitettävä todistelu. Voitaisiin sanoa, että lainkohdan perusteella tehtäisiin arvio ryhmäkannekäsittelyn tarkoituksenmukaisuudesta tilanteessa, jossa momentin 1 kohdan edellytysten on todettu täyttyneen. Käytännössä 2 §:n 1 momentin edellyttämä harkinta kuitenkin muodostaisi kokonaisuuden.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan ryhmäkanteen edellyttäisi, että ryhmän määritelmän mukaisia jäseniä olisi useita. Laissa ei kuitenkaan ehdoteta säädettäväksi sitä, kuinka monella henkilöllä vähintään tulee olla esittää kanteessa tarkoitettuja vaatimuksia, jotta asiakokonaisuus voitaisiin käsitellä ryhmäkanteena. Potentiaalisen ryhmän riittävä suuruus määräytyisi tapauskohtaisesti momentin 2 kohdan tarkoituksenmukaisuusharkinnan perusteella. Arvioitaessa ryhmän koon riittävyyttä huomiota tulisi kiinnittää siihen, olisiko asia ratkaistavissa helpommin yhdistämällä yksittäiset kanteet oikeudenkäymiskaaren 18 luvun säännösten perusteella. Ottaen huomioon, että lakiehdotus koskee ensisijaisesti viranomaisaloitteista ryhmäkannetta ja että ryhmän jäsenyys edellyttäisi jäseneksi ilmoittautumista, ryhmäkanteen ei todennäköisesti tulisi ajankohtaiseksi, ellei niitä henkilöitä, joita kanteen koskee, olisi lukuisia.

Lähtökohtaisesti ryhmäkannemenettelyn käyttäminen edellyttäisi, että määritelmän mukainen ryhmä olisi kooltaan suuri. Tämä ei kuitenkaan olisi ehdoton edellytys. Vaikka ryhmä ei olisi kooltaan erityisen suuri, voisi asian käsittely ryhmäkanteena siitä huolimatta olla tarkoituksenmukaista. Näin voisi olla esimerkiksi tilanteessa, jossa asia on kuluttajien yleisen edun kannalta tärkeä tai sillä on ennakkoratkaisuarvoa taikka asia on käsitelty ryhmävalituksena kuluttajavalituslautakunnassa tai vastaavassa riidanratkaisuelimessä ja elinkeinonharjoittaja ei ole noudattanut siellä annettua suositusta. Asiaa voitaisiin tällöin arvioida siitä lähtökohdasta, olisiko prosessitaloudellisesta näkökulmasta katsoen tarkoituksenmukaisempaa, että kuluttajasiames normaaliin tapaan avustaisi kuluttajaa, tai tällaisessa tapauksessa ehkä useampia kuluttajia, yksittäisen asian hoitamisessa siten kuin Kuluttajavirastosta annetun lain 9 §:n 1 momentissa säädetään.

Ympäristövahinkolaissa tarkoitettujen vahinkojen osalta merkitystä voitaisiin ryhmän koon lisäksi erityisesti antaa sille, olisiko yleensä kanteen ajamisesta aiheutuvat oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen kohtuullista tai edes käytännössä mahdollista ajaa kanteita yksittäisenä riita-asiana tai kanteita yhdistämällä.

Vaatimuksella tarkoitetaan kantajan vaatimusta saada lopputulokseltaan määrätynsisältöinen tuomio. Lakiehdotuksen 6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kantajan tulisi haastehakemuksessa ilmoittaa kaikki tiedossaan olevat vaatimukset. Lain

2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan asian käsittely ryhmäkanteena ei edellyttäisi, että esitetyt vaatimukset olisivat oikeustositseikkojen tapaan sisällöltään samat tai samankaltaiset. Estettä ei siten lähtökohtaisesti olisi sille, että kantaja esittäisi sisällöltään erilaisia vaatimuksia eri ryhmän jäsenten osalta. Esimerkiksi vahingonkorvauskanteiden osalta on ilmeistä, että vahingon kärsineiden korvausvaatimukset tulisivat määrällisesti eroamaan toisistaan. Mahdollista olisi myös, että esimerkiksi kulutushyödykkeessä olleeseen virheeseen perustuvassa asiassa toiset vaatisivat kaupan purkua, toiset hinnanalennusta ja toiset virheettömän tuotteen saamista virheellisen tuotteen tilalle.

Ryhmäkanteen tarkoituksenmukaisuuden osalta olisi esitettyjen vaatimusten sisällön merkitystä arvioitaessa tarkasteltava riidan kohteena olevia kysymyksiä. Jos esimerkiksi vahingonkorvausasiassa vastuukysymys on riitainen, mutta riidatonta on se, miten mahdolliset korvaukset tulisi laskea esimerkiksi tietyn matemaattisen kaavan mukaan tai ympäristöasiassa tietyn vahinkovyöhykejaon perusteella, vaatimusten erilaisuus ei lähtökohtaisesti estäisi niiden käsittelyä ryhmäkanteena. Jos vaatimusten käsittely kuitenkin edellyttää, että oikeudenkäynnin aikana täytyy ottaa vastaan huomattava määrää todistelua, joka liittyy vain tiettyihin vaatimuksiin, ryhmäkante ei käsittelymuotona enää olisi tarkoituksenmukainen.

Jos vaatimusten välittömät perusteet eivät ole momentin 1 kohdassa edellytetyllä tavalla samat tai samankaltaiset, on todennäköistä, että myös vaatimukset laadullisesti poikkeavat toisistaan. Ryhmän jäseniä koskevien vaatimusten tulisi olla riittävän samanlaisia, jotta asian käsittely ryhmäkanteena olisi perusteltua. Mitä vähemmän vaatimuksilla on yhteisiä piirteitä, sen vähemmän ajan, vaivan ja kustannusten säästöä ryhmäkante toisi.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan vaatimusten tueksi esitettävä todistelu tulisi ottaa huomioon tarkoituksenmukaisuusharkinnassa. Ryhmäkante ei olisi tarkoituksenmukainen käsittelymuoto silloin, kun vaatimusten tueksi esitettävä näyttö vaihtelisi paljon eri jäsenten osalta. Tämä ei kuitenkaan estäisi asian käsittelyä ryhmäkanteena tilanteessa, jossa esitetyt vaatimukset osittain perustuvat yhteiseen näyttöön ja osittain eri näyttöön. Jotta ryhmäkannemenettely olisi tarkoituksenmukainen, yhteisten piirteiden tulisi kuitenkin olla vallitsevia.

Esimerkkinä voidaan mainita korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 1989:7. Kyseisessä tapauksessa lämpölaitoksen lähistölle pysäköityjen autojen väripinta oli syövyttävän nokilaskeuman vuoksi vaurioitunut siten, että vaurioiden korjaaminen vaati autojen ylimaalaamista. Kysymyksessä oli neljän autonomistajan lämpölaitosta vastaan nostama korvauskanne. Vahingonkorvausvaatimukset perustuivat seuraaviin seikkoihin: autojen maalipinnan vahingoittuminen, vahingon aiheutuminen vastaajan toimesta eli syy-yhteys sekä vahingon aiheutuminen vastaajan tuottamuksesta tai tahallisuudesta. Nämä oikeustositseikat olivat kaikkien vahingonkärsineiden osalta samat. Kahteen viimeksi mainittuun oikeustositseikkaan liittyvät näyttökysymykset olivat kaikkien osalta samat.

Kihlakunnanoikeuden ratkaisussa oleva arvio yksittäisen vahingon määrästä perustui yhden kantajan esittämään arvioon yhden auton ylimaalauksesta syntyvistä kustannuksista. Kihlakunnanoikeus piti arvioita luotettavana ja perusti myös muille autoille aiheutetun vahingon määrän arvioinnin kyseiseen arvioon. Ottaen huomioon uudesta maalipinnasta johtuva autojen arvonnousu kihlakunnanoikeus määräsi korvausvelvollisuuden prosenttiosuutena arvioidusta ylimaalaus kustannuksesta. Korvattava prosenttiosuus määräytyi auton iän mukaan. Asiassa jokaisen autonomistajan erikseen näytettäväksi jäi lähinnä se, että auton maalipinta oli syöpynt. Tämä seikka ei olisi niin vaikea näyttää yksittäistapauksessa toteen, että se estäisi asian käsittelyn ryhmäkanteena tai edellyttäisi jokaisen autonomistajan henkilökohtaista osallistumista oikeudenkäyntiin. Vastaavanlainen tapaus olisi näin ollen vaaditun korvausmäärän ja välillisten perusteiden eroavaisuudesta huolimatta käsiteltävissä ryhmäkannemenettelyssä, jos käsittelytapa muutoin olisi tarkoituksenmukainen.

Suoritustuomion antamisen edellytyksiä ryhmäkannemenettelyssä on selostettu yleisperustelujen 3.3 jaksossa. Silloin, kun yksittäisen vahingon määrästä ei ole oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:ssä tarkoitettulla tavalla saatavissa näyttöä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä, tuomioistuimella on valta harkita vahingon määrä kohtuuden mukaan. Säännöksellä on vahingonkorvausvaatimusten osalta tärkeä merkitys, koska aiheutuneen vahingon täsmällistä määrää voi olla vaikea näyttää toteen. Esimerkiksi pintavesistöihin kohdistuneiden ympäristövahinkojen osalta korvaukset määrätään yleensä vyöhykkeittäin. Omina vahingonkärsijäryhminä käsitellään

esimerkiksi vakituiset asukkaat, vapaa-ajan asukkaat, virkistyskalastajat ja ammattikalastajat. Tehtäessä vahinkoarviota siitä, että kesämökin rantaa ei vesistön tilanpäisen pilaantumisen vuoksi ole voitu käyttää, ei selvitetä esimerkiksi yksittäisen mökkiomistajan kesäloman pituutta.

Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan asia voidaan käsitellä ryhmäkanteena, jos ryhmä on riittävän täsmällisesti määritelty. Ryhmän määritelmä on ryhmäkanneoikeudenkäynnin keskeisiä tekijöitä. Se ratkaisee, keihin asiassa annettava tuomio voi ulottua. Jotta asian käsitteleminen ryhmäkanteena olisi tarkoituksenmukaista, ryhmän määritelmän tulee olla yksinkertainen, selkeä ja mahdollisimman vähän harkinnanvaraisiin seikkoihin perustuva. Määritelmän tulee myös olla riittävän erottelukykyinen, jotta ryhmään jäsenyys voidaan sen perusteella vaikeudetta todeta. Momentin 3 kohdan edellytyksen osalta riittävää olisi ryhmän jäseniä yhdistävien perusteiden arvioiminen. Ryhmän jäseniä voisi yhdistää esimerkiksi se, että he ovat kaikki tietyn ajanjakson aikana olleet tietynsisältöisessä sopimussuhteessa vastaajaan ja että vastaaja sopimuksenvastaisesti on laskuttanut heiltä tiettyjä kuluja, joita hän ei ole heille palauttanut. Ryhmän määritelmän avulla tulisi olla yksinkertaista ratkaista ryhmän jäseneksi ilmoittautuvan henkilön kuuluminen ryhmään. Myös ryhmän potentiaalinen jäsen tulisi määritelmän perusteella pystyä päättelemään kuulumisensa ryhmään.

Lakiin ehdotetaan otettavaksi säännös järjestöryhmäkanteista ympäristöasioissa. Kanneoikeus olisi toissijainen. Siitä säädettäisiin lain 5 §:ssä. Lain 2 §:n 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi erityiset edellytykset järjestöryhmäkanteita varten. Pykälän 2 momentin mukaan toissijaisen kanneoikeuden käyttäminen edellyttäisi 1 momentissa lueteltujen edellytysten täyttymisen lisäksi, että yhdistys tai säätiö lain 5 §:ssä säädetyt ja sen taloudelliset edellytykset huomioon ottaen voisi toimia asiassa kantajana ja että sen voitaisiin katsoa pystyvän asianmukaisella tavalla huolehtimaan sen ryhmän eduista, jota kanne koskee. Lain 5 §:ssä säädetyt edellytyksiä selostetaan mainitun pykälän perusteluissa.

Kantajan säännöksessä tarkoitetun kelpoisuuden varmistaminen olisi järjestöryhmäkanteen osalta tärkeää. Ryhmäkanteessa kaikilla ryhmän jäsenillä olisi esittää vastaajaa kohtaan vaatimus, joka olisi mahdollinen saattaa vireille erilliskanteena

tuomioistuimessa. Ryhmäkanteessa kantaja edustaisi yksin kaikkia vaatimusten esittäjiä. Ryhmäkanne johtaisi oikeusvoimaiseen ratkaisuun, joka sitoisi kaikkia ryhmän jäseniä. Koska kysymys on laajan ryhmän oikeudellisesta intressistä, olisi perusteltua varmistaa, että kantajan edellytykset asian hoitamiseen ovat asianmukaiset.

Kanneoikeuden käyttäminen edellyttäisi, että järjestöllä olisi taloudelliset edellytykset toimia asiassa asianosaisena. Tämä tarkoittaisi ensisijaisesti sitä, että järjestöllä tulisi olla resurssit vastata niistä juoksevista kuluista, joita kanteen ajamisesta aiheutuu. Mikään ei kuitenkaan estäisi sitä, että järjestö kartuttaa käyttövarojansa esimerkiksi keräämällä jäseniltään maksun kanteen nostamisen tukemiseksi. Vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvaamisvelvoitteen osalta lakiin ehdotetaan otettavaksi vakuuden asettamista koskeva säännös. Lisäksi, ottaen huomioon ryhmän jäsenten vaatimusten sisältö ja perusteet, ryhmän ja kantajan välillä ei saisi olla kannetta koskevia intressiristiriitoja. Rajoituksia yhteisön jäsenmäärän tai iän suhteen ei lakiin ehdoteta otettavaksi.

Kuten pykälän 1 momentin edellytystenkin osalta, käräjäoikeuden olisi jätettävä kanne tutkimatta, jos se katsoo, että 2 momentissa olevat edellytykset kanteen nostamiselle eivät ole täyttyneet.

3 §. *Toimivaltainen tuomioistuin.* Pykälässä säädettäisiin toimivaltaisesta tuomioistuimesta. Ryhmäkanne voitaisiin käsitellä yleisissä tuomioistuimissa ja se pantaisiin siten vireille käräjäoikeudessa. Ryhmäkannelaki täydentäisi oikeudenkäyntimenettelyä koskevana lakina oikeudenkäymiskaarta. Ryhmäkannelakia ei sovellettaisi hallintoviranomaisessa eikä erityistuomioistuimissa.

Ryhmäkanteen käsittely vaatisi lähtökohtaisesti enemmän aikaa sekä henkilöstöä ja muita resursseja kuin tavanomaisen riita-asian käsittely. Tarvittavat hallinnolliset ja henkilöstövoimavarat olisivat edellytys sille, että ryhmäkanne voitaisiin tuomioistuimessa käsitellä mahdollisimman tehokkaasti ilman, että tuomioistuimen muu toiminta siitä kärsisi. Lisäksi on todennäköistä, ettei ryhmäkanteita vuosittain nostettaisi kovin monta. Keskittämällä ryhmäkanteet tiettyihin suurempiin käräjäoikeuksiin mahdollistettaisiin myös rutiinien syntyminen ryhmäkanteiden käsittelyssä.

Ehdotuksen mukaan yksi kärjäoikeus hovioikeuspiiriä kohden olisi toimivaltainen käsittelemään ryhmäkanteita. Näin varmistettaisiin edellä mainitut kärjäoikeuksien toimintaedellytykset. Myös alueellinen tasapuolisuus ja maantieteellisiin etäisyyksiin liittyvät näkökohdat tulisivat turvatuiksi, kun jokaisessa hovioikeuspiirissä olisi yksi toimivaltainen kärjäoikeus. Muissa kärjäoikeuksissa ryhmäkanteita ei voitaisi käsitellä.

Toimivaltainen tuomioistuin määräytyisi lähtökohtaisesti oikeudenkäymiskaaren 10 luvun ja erityislaeissa olevien toimivaltasäännösten mukaan. Jos tietyn hovioikeuden tuomiopiirin alueella sijaitseva kärjäoikeus olisi mainittujen forumsäännösten perusteella toimivaltainen käsittelemään ryhmäkanteena esitettyä vaatimusta, se kärjäoikeus, joka ehdotuksen mukaan olisi toimivaltainen käsittelemään ryhmäkanteita kyseisen hovioikeuspiirin alueella, olisi asiassa toimivaltainen. Toimivaltaiset kärjäoikeudet lueteltaisiin pykälässä.

Toimivaltainen tuomioistuin määräytyisi yleensä vastaajan kotipaikan mukaan. Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä riita-asioissa tuomioistuimen toimivalta voisi myös määräytyä kuluttajansuojalain 12 luvun 1 d §:n 2 momentin mukaan. Säännöksen mukaan kuluttajalla on oikeus nostaa kanne myös sen paikkakunnan yleisessä alioikeudessa, jonka tuomiopiirissä hänellä on asuinpaikkansa. Ympäristövahinkoa koskevissa riita-asioissa toimivaltainen olisi myös sen paikkakunnan tuomioistuin, jossa vahinkoa aiheuttaneeksi väitetty toiminta on tapahtunut tai vahinko ilmennyt.

Toimivaltasäännös ei, kuten eivät oikeuspaikkasäännökset yleensäkaan, sääntelisi kysymystä tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta. Tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta ryhmäkanteasiassa määräytyisi näin ollen yleisesti sovellettavien säännösten mukaan. Jos ryhmäkanteena esitetyllä vaatimuksella on rajat ylittäviä liittymiä, kansainvälinen toimivalta kyseisen vaatimuksen käsittelemiseksi määräytyisi useimmiten Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten tai yhteisölaainsäädännön mukaan. Esimerkiksi niin sanottu Bryssel I –asetuksen (Neuvoston asetus (EY) N:o 44/2001 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla) yleiset ja erityiset toimivaltasäännökset tulisivat aina sovellettaviksi, jos kysymys on asetuksen

soveltamisalaan kuuluvasta asiasta. Lisäksi asetuksen kumulaatiota koskevat 28 artiklan säännökset tulisivat sovellettaviksi ryhmäkanteena käsiteltävän asian toimivaltakysymystä ratkaistaessa. Tässä yhteydessä on kuitenkin tärkeää huomata, että lakiehdotuksen 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan edellytys vaatimusten käsittelemiseksi ryhmäkanteena olisi, että sovellettava laki olisi kaikkien ryhmäkanteena esitettyjen vaatimusten osalta samansisältöinen. Lisäksi tuomioistuimen kansainvälistä toimivaltaa rajoittaa ehdotetun lain asiallinen soveltamisala, joka kuluttajan ja elinkeinoharjoittajan välisissä riita-asioissa määräytyy kuluttaja-asiamiehen toimivallan mukaan ja ympäristövahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa koskevien riita-asioiden osalta mainitun lain soveltamisalan mukaan.

4 §. Kanneoikeus. Pykälässä säädettäisiin siitä, kenellä on asiavaltuus saattaa vireille ryhmäkanteen. Pykälän *1 momentin* mukaan toimivaltainen viranomaisen panee kantajana vireille ryhmäkanteen ja käyttää siinä asianosaisena puhevaltaa. Säännöksen mukaan ainoastaan viranomaisella olisi mahdollisuus nostaa ryhmäkanteen. Ryhmäkannelaissa säädettäisiin siten lähtökohtaisesti vain niin sanotusta julkisesta eli viranomaisaloitteisesta ryhmäkanteesta.

Toimivaltainen viranomaisen edustaisi kantajana ryhmää ja käyttäisi siinä asianosaisena puhevaltaa. Ryhmä tai ryhmän jäsenet eivät siten olisi ryhmäkanteena käsiteltävän riita-asian asianosaisia. Ainoastaan kanteen nostanut toimivaltainen viranomaisen olisi prosessissa asianosainen, eikä ryhmän jäsenellä olisi puhevaltaa asiassa. Ryhmän jäsen ei myöskään lähtökohtaisesti esiintyisi oikeudenkäynnissä, vaan jäisi kanteen ja ryhmän muotoutumisen jälkeen prosessissa passiiviseksi. Tiettyjen seikkojen osalta ryhmän jäsen kuitenkin rinnastettaisiin asianosaiseen. Jäsenen asemasta oikeudenkäynnissä säädettäisiin erikseen lain 12 §:ssä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin toimivaltaisista viranomaisista. Edellä yleisperustelujen 3.3 jakson kanneoikeutta käsittelevässä osiossa mainituista syistä ehdotetaan, että kuluttajan ja elinkeinoharjoittajan välisessä riita-asiassa toimivaltainen viranomaisen olisi kuluttaja-asiamies ja vastaavasti ympäristövahinkoa koskevassa riita-asiassa Länsi-Suomen ympäristökeskus.

5 §. *Toissijainen kanneoikeus.* Ryhmäkannelaissa säädettäisiin ensisijaisesti viranomaisaloitteisesta ryhmäkanteesta ja ryhmäkanteen käsittelyssä noudatettavista erityisistä menettelysäännöksistä. Yleisperustelujen 3.3 jakson toissijaista kanneoikeutta ympäristövahinkoasioissa käsittelevässä osiossa mainituista syistä ehdotetaan, että myös tietyn määritelmän täyttävillä rekisteröidyillä yhdistyksillä ja säätiöillä olisi ympäristövahinkoasioissa toissijainen oikeus nostaa ryhmäkante.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että tilanteessa, jossa Länsi-Suomen ympäristökeskus ei panisi vireille ryhmäkannelain mukaista ryhmäkannetta, toissijainen kanneoikeus olisi rekisteröidyllä yhdistyksellä tai säätiöllä, jonka tarkoituksena on asuinympäristön viihtyisyyden, ympäristön- tai luonnonsuojelun taikka kalastuksen, maanviljelyn, poron- tai metsänhoidon edistäminen ja jonka toimialueella ympäristövahinkolaissa tarkoitettu vahinko on ilmennyt.

Järjestön toimialue voisi käsittää koko valtakunnan tai se voisi koskea esimerkiksi tietyn kunnan tai sen osan aluetta. Näin olisi myös ammatinharjoittamista edistävien järjestöjen osalta. Ammattikalastusta tai poronhoitoa edistävän yhdistyksen toimialue voisi olla hyvinkin rajoittunut, esimerkiksi koskea vain tietyllä alueella ammattimaisesti harjoitettavan toiminnan edistämistä. Järjestön kanneoikeus määräytyisi sen mukaan, millä tavoin yhteisön tarkoitus ja toimialue olisi määritelty sen säännöissä. Arviota tehdessä huomiota tulisi myös kiinnittää yhdistyksen tosiasialliseen toimintaan. Yhdistyksen toiminnan ja ajettavan ryhmäkanteen välillä tulisi olla yhteys. Lisäksi edellytettäisiin, että yhdistys tai säätiö on rekisteröity. Rekisteröintiä koskevalla vaatimuksella pyrittäisiin osaltaan varmistumaan siitä, että kanneoikeutta ei käytettäisi vahingoittamistarkoituksessa.

Toissijainen kanneoikeus olisi ensisijaisesti yleishyödyllisillä järjestöillä. Ammatinharjoittamisen edistämistä ajavaa järjestöä ei voida määritellä yleishyödylliseksi, mutta järjestön tavoitteena tulisi olla edistää edustamansa ammattikunnan yleisiä etuja.

Ryhmäkannoeikeudenkäynnissä yleishyödyllinen järjestö ajaisi yksityistä etua. Kanneoikeuden käyttäminen ei siten edellyttäisi sitä, että yhdistyksellä tai säätiöllä olisi oma välitön intressi asiassa tai että yksityisen edun edistäminen olisi kirjattu sen

sääntöihin. Kaupunginosayhdistys voisi toimia kantajana esimerkiksi lentomelua tai hajuhaittaa koskevassa asiassa, jolloin se edustaisi niitä ryhmään ilmoittautuneita, jotka kanteen mukaan ovat kärsineet ympäristövahinkolain mukaan korvattavaa vahinkoa.

Järjestöjen toissijaisella kanneoikeudella mahdollistettaisiin ryhmäkanteen nostaminen sellaisessa tilanteessa, jossa aiheutta kanteen nostamiseen ehkä olisi, mutta Länsi-Suomen ympäristökeskus katsoisi, ettei sillä syystä tai toisesta ole edellytyksiä kanteen ajamiseen.

Koska kanneoikeus olisi toissijainen, pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin, että Länsi-Suomen ympäristökeskus tekee edellä mainitun yhdistyksen tai säätiön pyynnöstä päätöksen siitä, ettei se käytä asiassa kanneoikeuttaan. Ympäristökeskuksen päätöksessä ei perusteltaisi kanneoikeuden käyttämättä jättämistä, eikä muutenkaan otettaisi mitään kantaa itse asiaan. Päätös olisi tältä osin muodollinen edellytys kanteen nostamiselle.

Ryhmän jäsenten oikeusturvan varmistamiseksi ehdotetaan lakiin otettavaksi säännös asianajajakapokosta järjestöryhmäkanteissa. Pykälän 3 *momentin* mukaan yhdistystä tai säätiötä tulisi oikeudenkäynnissä avustajaa asiamies. Asiamiehen on oltava asianajaja tai, jos siihen on erityinen syy, muu oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö, joka lain mukaan saa olla asiamiehenä.

6 §. *Ryhmäkanteen vireillepano.* Siltä osin kuin ryhmäkannelakiin ei ehdoteta otettavaksi käsittelyä koskevia erityissäännöksiä, sovellettaisiin soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Ryhmäkanteen pantaisiin näin ollen vireille siten kuin riita-asian vireillepanosta on oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 1 §:ssä säädetty. Myös ryhmäkanteen vireilletulon ajankohta määräytyisi mainitun pykälän 2 momentin mukaan. Kanteen tulisi näin ollen vireille silloin, kun haastehakemus saapuu käräjäoikeuden kansliaan.

Ryhmäkannetta koskevassa haastehakemuksessa olisi kuitenkin ilmoitettava myös sellaisia tietoja, joita ei tavallisessa riita-asian haastehakemuksessa tarvitse ilmoittaa. Tästä syystä ryhmäkannelain 6 §:ään ehdotetaan otettavaksi oma säännös siitä, mitä haastehakemuksessa on ilmoitettava. Säännös mukailisi oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:ää.

Pykälän *1 momentin 1 kohdan* mukaan haastehakemuksessa olisi ilmoitettava ryhmä, jota kanne koskee. Ryhmän tulisi olla määritelty lain 2 §:n 1 momentin 3 kohdan edellyttämällä tavalla. Kantajan tulisi myös ilmoittaa tiedossaan olevat määritelmän täyttävät ryhmän jäsenet, vaikka he eivät vielä tosiasiallisesti olisikaan ryhmän jäseniä. Ryhmän lopullinen kokoonpano muotoutuisi vasta sen jälkeen, kun ryhmän määritelmän mukaiset jäsenet olisivat ilmoittautuneet ryhmään siten, kuin lain 9 §:ssä säädetäisiin.

Momentin *2 kohdan* mukaan kantajan olisi haastehakemuksessa ilmoitettava tiedossa olevat vaatimukset. Lainkohta vastaisi sisällöllisesti oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohtaa, kuitenkin niin, ettei lainkohdassa edellytetä, että kantajan on esitettävä kaikki yksilöidyt vaatimukset. Kaikkien vaatimusten esittäminen olisi mahdotonta jo siitäkin syystä, että kaikki ryhmän jäsenet eivät yleensä vielä haastehakemusta tehtäessä olisi kantajan tiedossa. Tiedossa olevat vaatimukset tulisi kuitenkin aina ilmoittaa niin täsmällisinä kuin mahdollista. Jos yksilöityjä vaatimuksia on esitettävissä vain vähän suhteessa oletettuun määrään, kantajan tulisi haastehakemuksessa tehdä perusteltu arvio vaatimusten määrästä ja siitä, minkälaisia vaatimuksia asiassa todennäköisesti tullaan esittämään.

Momentin *3 kohdan* mukaan haastehakemuksessa on ilmoitettava seikat, joihin vaatimukset perustuvat. Lainkohta vastaisi sisällöllisesti oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohtaa.

Momentin *4 kohdan* mukaan on ilmoitettava millä perusteella asia voidaan käsitellä ryhmäkanteena. Haastehakemuksessa on tämän lainkohdan mukaan ilmoitettava lain 2 §:n edellyttämät tiedot. Haastehakemuksessa on muun muassa todettava, millä perusteella asian käsittely ryhmäkanteena on tarkoituksenmukaista ryhmän koko, vaatimusten sisältö ja esitettävä todistelu huomioon ottaen ja siinä on esitettävä riittävän täsmällisesti määritelty ryhmä. Näitä tietoja on tarkasteltu laajemmin 2 §:n perusteluissa.

Momentin *5 kohdan* mukaan on ilmoitettava ne seikat, joilla on merkitystä vain joidenkin jäsenten vaatimusten tutkimiselle. Kohdassa täsmennetään momentin 3

kohdan vaatimusta. Kantajan olisi jo tässä vaiheessa selkeästi ilmoitettava, mitkä seikat ovat vaatimuksille yhteiset, ja mitkä toisistaan poikkeavat. Kantajaa ei lainkohdassa velvoiteta ilmoittamaan enempää kuin momentin 3 kohdassa edellytetään. Kysymys on vain siitä, että haastehakemuksessa muutenkin ilmoitettavat tiedot on jäseneltävä tietyllä tavalla. Näin parannettaisiin tuomioistuimen edellytyksiä arvioida ryhmäkanteen edellytysten olemassaoloa.

Momentin 6 kohdassa säädettäisiin, että kantajan olisi mahdollisuuksien mukaan ilmoitettava ne todisteet, jotka hän aikoo kanteensa tueksi esittää, sekä mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen. Lainkohta vastaisi sisällöllisesti oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohtaa.

Momentin 7 kohta vastaa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 1 momentin 4 kohtaa. Säännöksen mukaan kantajan on haastehakemuksessa esitettävä oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus, jos hän pitää sitä aiheellisena.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan tuomioistuimen toimivallan perustetta ei tarvitse esittää, jos se muutoin ilmenee haastehakemuksesta tai siihen liitetyistä asiakirjoista. Selkeyden vuoksi tuomioistuimen toimivallan peruste tulisi lain 6 §:n 1 momentin 8 kohdan mukaan ryhmäkannetta koskevassa haastehakemuksessa aina ilmoittaa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin niistä tiedosta, jotka haastehakemuksessa on ilmoitettava silloin, kun ryhmäkante nostetaan toissijaisen kanneoikeuden perusteella. Momentin mukaan haastehakemukseen on tällöin liitettävä Länsi-Suomen ympäristökeskuksen päätös siitä, ettei se nosta asiassa ryhmäkannetta ja lisäksi 2 §:n 2 momentissa edellytetty selvitys. Lain 2 §:n 2 momentin mukaan toissijaisen kanneoikeuden käyttäminen edellyttäisi, että tuomioistuin katsoisi yhteisön ryhmäkanteen osalta oikeudenkäyntikelpoiseksi. Kuten 2 §:n perusteluissa on todettu, kanneoikeuden käyttäminen edellyttäisi, että yhteisöllä olisi taloudelliset ja muut edellytykset toimia asiassa asianosaisena. Yhdistyksen tai säätiön taloudellinen tilanne olisi selvitettävissä esimerkiksi toimittamalla käräjäoikeudelle viime vuoden tase tai muuta sellaista. Yhdistys voisi myös esittää kartuttaneensa varojaan nimenomaan ryhmäkannetta silmällä pitäen.

Järjestön tavoitteiden tulisi olla siten yhtenevät ryhmän jäsenten vaatimusten kanssa, ettei intressiristiriitoja syntyisi. Tämän selvittämiseksi haastehakemukseen olisi liitettävä yhdistyksen tai säätiön säännöt. Säännöt eivät saisi olla siten laaditut, että yhdistyksen tavoitteet ja sen käytössä olevat keinot näiden tavoitteiden saavuttamiseksi käytännössä rajaisivat kantajana toimimisen ryhmäkanteasiassa yhdistyksen toimialan ulkopuolelle. Lisäksi yhdistyksen tosiasiallisen toiminnan ja ryhmäkanteena ajettavan asian välillä tulisi olla asianmukainen yhteys.

Pykälän 3 *momentin* mukaan haastehakemuksessa olisi ilmoitettava myös oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitetut tiedot. Viitatus lainkohdan mukaan haastehakemuksessa on muun muassa ilmoitettava tuomioistuimen nimi, asianosaisten nimet, ammatit ja kotipaikat, asianosaisten laillisen edustajan tai asiamiehen, todistajan ja muun kuultavan yhteystiedot sekä prosessiosoite. Jos kantaja ei tiedä vastaajan osoitetta, hänen on ilmoitettava, mitä on tehnyt osoitteen selvittämiseksi.

Pykälän 3 momentissa todettaisiin lisäksi, että kantajan tai, jollei hän ole haastehakemusta itse laatinut, sen laatijan on allekirjoitettava haastehakemus. Laatijan olisi samalla ilmoitettava ammattinsa ja asuinpaikkansa. Säännöksen sisältö vastaisi tältä osin oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 3 momenttia ja asiasta voitaisiin näin ollen säätää viittaamalla kyseiseen lainkohtaan. Viranomaisen voisi ryhmäkanteasiassa oikeudenkäymiskaaren säännösten mukaisesti käyttää asiamiestä. Tämän seikan selventämiseksi maininta haastehakemuksen laatijasta ehdotetaan otettavaksi pykälään.

7 §. *Ilmoittaminen ryhmäkanteen käsittelyn alkamisesta.* Pykälään ehdotetaan sisällytettäväksi säännökset ryhmäkanteen käsittelyn alkamiseen liittyvistä ilmoittamisvelvoitteista.

Pykälän 1 *momentin* mukaan tuomioistuimen on viipymättä ennen haasteen antamista ilmoitettava postitse tai sähköisesti kantajalle ja vastaajalle ryhmäkanteen käsittelyn alkamisesta ja asian valmistelusta vastaavasta tuomarista, jollei kannetta ole oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:n mukaisesti jätetty tutkimatta tai hylätty. Säännöksen rakenne vastaa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 8 §:ää. Mainitun säännöksen

mukaan tuomioistuimen on viipymättä annettava haaste, jollei kannetta ole 6 §:n mukaan jätetty tutkimatta.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on heti jätettävä kanne tutkimatta, jos puutteellista haastehakemusta ei ole kehotuksesta huolimatta täydennetty, jos haastehakemus on niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi, tai jos tuomioistuin ei muusta syystä voi ottaa asiaa tutkittavaksi. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimen on haastetta antamatta heti hylättävä kanne tuomiolla, jos kantajan vaatimus on ilmeisen perusteeton.

Kuten yleisperustelujen keskeisiä ehdotuksia käsittelevässä jaksossa on selostettu, haastehakemus ei sisältäisi erikseen ratkaistavaksi tarkoitettua pyyntöä asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena. Tuomioistuin ei myöskään tavanomaisessa riita-asiassa tee erillistä päätöstä haasteen antamisesta. Vastaavasti tuomioistuin ei ryhmäkannetta koskevan haastehakemuksen osalta tekisi oikeudenkäyntimenettelyä koskevaa erillistä päätöstä. Tuomioistuimen tutkiessa, että haastehakemus kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi ja ettei sitä rasita ehdottoman oikeudenkäyntiedellytyksen puuttuminen, se tutkisi myös alustavasti, että ryhmäkannelaissa asetetut edellytykset asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena ovat olemassa ja toissijaisen kanneoikeuden osalta myös sen, että kantaja on lain edellyttämällä tavalla oikeudenkäyntikelpoinen.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 5 §:n haastehakemuksen täydentämistä koskevaa säännöstä sovellettaisiin myös ryhmäkanneasiassa. Jos tuomioistuin toteaisi haastehakemuksen esimerkiksi ryhmän määritelmän osalta puutteelliseksi, kantajaa kehoitettaisiin mainitun säännöksen mukaisesti täydentämään haastehakemusta. Jos tuomioistuin täydennyttämisen jälkeenkin katsoisi, että edellytyksiä asian käsittelemiseksi ryhmäkanteena ei ole olemassa, esimerkiksi siksi, että vaatimukset eivät perustu samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin, se jättäisi kanteen tutkimatta.

Tutkimattajättämispäätöksellä ei olisi vaikutusta kanteessa esitettyihin vaatimuksiin mahdollisesti myöhemmin erikseen ajettuina. Ryhmäkanteen edellytyksiä koskevaan säännökseen perustuvassa ratkaisussa ei lähtökohtaisesti otettaisi kantaa esitettyihin vaatimuksiin, vaan siihen, voidaanko vaatimuksia käsitellä ryhmäkannemenettelyssä. Koska ryhmän määritelmän mukaiset jäsenet eivät vielä olisi ilmoittautuneet mukaan

oikeudenkäyntiin, tässä vaiheessa tehdyllä tutkimattajättämispäätöksellä ei olisi vaikutuksia heidän oikeuksiinsa.

Kuten yleisperusteluissa on jo todettu, kanteen käsittelyn jatkaminen ei tarkoittaisi sitä, että kysymys ehdottoman oikeudenkäyntiedellytyksen olemassaolosta olisi lopullisesti ratkaistu. Tuomioistuin voisi käsittelyn myöhemmässä vaiheessa jättää kanteen tutkimatta prosessinedellytyksen puuttumisen vuoksi. Tämä on perusteltua, koska vastaajalla olisi vasta haasteen antamisen jälkeen mahdollisuus tehdä väite sekä ehdottoman että harkinnanvaraisen oikeudenkäyntiedellytyksen puuttumisesta ja esittää väitteensä tueksi selvitystä.

Käräjäoikeuden kantajalle ja vastaajalle toimittama ilmoitus käsittelyn alkamisesta ei olisi rinnastettavissa haasteen antamiseen. Kantajan osalta ilmoitus merkitsisi menettelyn seuraavan vaiheen alkamista. Vastaajalle ilmoituksen merkitys olisi lähinnä informatiivinen. Ilmoitus toimitettaisiin asianosaisille postitse tai sähköisesti. Säännös ei edellyttäisi todisteellista tiedoksiantoa.

Käräjäoikeus asettaisi tässä vaiheessa määräajan ryhmään ilmoittautumiselle. Määräajan pituudesta ei säädettäisi laissa, vaan se jätettäisiin tuomioistuimen harkintaan. Määräajan tulisi olla sellainen, että kantaja ehtisi tiedottaa ryhmän määritelmän mukaisille jäsenille kanteen vireilletulosta ja potentiaaliset jäsenet ehtisivät ilmoittautua ryhmään. Kantajan tulisi jo ennen kanteen nostamista selvittää, onko määritelmän mukaisen ryhmän jäsenillä intressiä osallistua ryhmäkanteeseen. Määräajan ei siksi tarvitsisi olla tavanomaisia tuomioistuimessa asetettuja määräaikoja merkittävästi pidempi. Viranomaisen ajamassa ryhmäkanteessa kahden kuukauden määräaika voisi lähtökohtaisesti olla riittävä. Tuomioistuin voisi erityisestä syystä pidentää asettamaansa määräaika. Tällöin pidennystä tulisi tavanomaisen tapaan pyytää asetetun määräajan kuluessa.

Ilmoituksessa tulisi olla tieto valmistelusta vastaavasta tuomarista. Ryhmäkanteeseen sovellettaisiin oikeudenkäymiskaaren 13 luvun esteellisyyttä koskevia säännöksiä.

Pykälän 2 *momentissa* olisi säännökset siitä, kuinka määritelmän mukaisille ryhmän jäsenille tulee ilmoittaa ryhmäkanteesta. Ehdotuksen mukaan kantajan olisi ilmoitettava

asian vireilletulosta. Tehtävä on annettu kantajan hoidettavaksi, koska on todennäköistä, että kantajan tiedossa olisi jo tässä vaiheessa enemmistö potentiaalisista ryhmän jäsenistä ja heidän yhteystietonsa. Ilmoitusmenettelyn kustannukset olisivat kantajan oikeudenkäyntikuluja, joista tämä saisi aikanaan vastaajalta korvauksen, jos asia voitetaan.

Ilmoitus tulisi viipymättä toimittaa tiedossa oleville jäsenille. Ilmoittaminen on edellytys sille, että ryhmän jäsen tulee tietoiseksi ryhmäkanteesta ja näin mahdollisuudestaan liittyä ryhmään. Ryhmän jäsenen edun mukaista on, että ilmoittaminen toimitettaisiin viipymättä sen jälkeen, kun asian jatkokäsittely on varmistunut ja ilmoittautumiselle asetettu määräaika on tiedossa.

Ilmoitus olisi mahdollisuuksien mukaan toimitettava postitse tai sähköisesti. Jos ilmoitusta ei mainituin tavoin voitaisi toimittaa kaikille määritelmän mukaisille ryhmän jäsenille, ryhmäkanteesta voitaisiin ilmoittaa yhdessä tai useammassa sanomalehdessä taikka muulla asianmukaisella tavalla. Ilmoittamistavasta päättäisi kantaja. Kantaja voisi esimerkiksi tiedottaa kanteesta verkkosivuillaan. Myöskään tällöin todisteellista tiedoksiantoa ei edellytetäisi.

Kantajan olisi toimitettava ilmoitus tiedoksi myös vastaajalle.

Pykälän 3 *momentissa* asetettaisiin ryhmäkanteen käsittelemisen edellytykseksi se, että kantaja asettaisi vastaajan vaatimuksesta vakuuden niistä kohtuullisista oikeudenkäyntikuluista, joita kantaja saattaa joutua korvaamaan. Säännös tulisi sovellettavaksi vain ympäristövahinkoasioissa silloin, kun kantajana olisi yhdistys tai säätiö.

Vakuudenasettamisvelvollisuuden tarkoituksena on sen turvaaminen, että vastaaja saisi voittaessaan korvauksen oikeudenkäynnistä hänelle aiheutuneista kuluista. Vastaajan olisi esitettävä vakuuden asettamista koskevan pyyntö viimeistään silloin, kun vastaa kanteeseen. Tässä vaiheessa haastehakemus olisi ehdotetun 10 §:n mukaisesti tullut täsmennetyksi siten, että ryhmän jäsenet ja esitetyt vaatimukset olisivat vastaajan tiedossa.

Vakuuden määrän tulisi kattaa vastaajan kohtuulliset kulut. Jos kantaja ja vastaaja eivät pääsisi sopimukseen vakuudesta, käräjäoikeus viime kädessä päättäisi asetettavan vakuuden määrästä. Ei olisi syytä hyväksyä sellaisia vastaajan esittämiä vakuusvaatimuksia, jotka kohtuuttomalla tavalla ylittäisivät vastaavanlaisissa laajoissa riita-asioissa maksettavaksi tuomittuja oikeudenkäyntikuluja. Ei olisi myöskään lain soveltamisen kannalta tarkoituksenmukaista, jos vakuusvelvoite käytännössä muodostaisi oikeudenkäyntiesteen.

Jos vastaaja ei asettaisi joko käräjäoikeuden tai vastaajan hyväksymää vakuutta, esimerkiksi vakavaraisen henkilön omavelkaista takausta tai pankkitakausta, käräjäoikeus jättäisi kanteen tutkimatta. Asetettava vakuus olisi prosessiedellytys. Jos tuomioistuin määräisi asetettavaksi vastaajan vaatimusta pienemmän vakuuden, päätös rinnastettaisiin oikeudenkäyntiväitteen johdosta annettuun hylkäävään päätökseen. Vakuuden asettamiseen sovellettaisiin soveltuvin osin mitä ulosottolain 3 luvun 43 §:n 2 momentissa sekä 44 – 47 §:ssä säädetään.

8 §. Ilmoituksen sisältö. Pykälä sisältäisi säännökset siitä, mitä tietoja ryhmän jäsenille toimitettavan ilmoituksen tulisi sisältää. Pykälän *1 momentin* mukaan ilmoituksen tulisi sisältää ainakin lyhyt kuvaus asiasta ja esitettävistä vaatimuksista (*1 kohta*), kuvaus ryhmästä, jonka puolesta kanne on nostettu (*2 kohta*), kantajan yhteystiedot (*3 kohta*) sekä tieto siitä, miten ryhmään ilmoitaudutaan ja ilmoittautumiselle asetetusta määräajasta (*4 kohta*). Ilmoituksen tulisi antaa yleisluontoinen ja ryhmän jäsenten ymmärrettävissä oleva kuva käsiteltävään asiaan johtavista tapahtumista, asiassa esitettävistä vaatimuksista sekä tiedot, jonka perusteella henkilö voisi todeta olevansa määritelmän mukainen ryhmän jäsen.

Pykälän *2 momentin* mukaan ilmoituksen tulisi myös sisältää perustiedot ryhmäkanteesta oikeudenkäyntimuotona, ryhmän jäsenen asemasta oikeudenkäynnissä, ryhmäkanteen johdosta annetun tuomion oikeusvaikutuksista, muutoksenhakuoikeudesta ja oikeudenkäyntikuluvastuusta. Näin varmistettaisiin, että ryhmän potentiaaliset jäsenet saavat riittävästi informaatiota ryhmäkanteesta oikeudenkäyntimuotona yleensä sekä erityisesti ryhmän jäsenen asemasta oikeudenkäynnissä ja tuomion sitovuudesta. Pykälän 2 momentissa tarkoitettut tiedot

olisi mahdollista sisällyttää oikeusministeriön laatimaan yleisluontoiseen ryhmäkannetta koskevaan lomakkeeseen.

Ilmoituksessa mainittujen tietojen tulisi antaa ryhmän potentiaaliselle jäsenelle hyvä perusta arvioida, haluaako hän ilmoittautua ryhmän jäseneksi.

Kun ryhmäkanteesta tiedotetaan esimerkiksi sanomalehdessä, ilmoitus ei luonnollisestikaan voisi sisältää kaikkia 8 §:n mukaisia tietoja. Tällöin olisi riittävää, jos ilmoituksessa hyvin lyhyesti selostettaisiin 1 momentissa edellytetyt tiedot ja todettaisiin, missä ja miten lisätietoa olisi saatavissa.

Pykälässä säädettäisiin ilmoituksen vähimmäistiedoista. Estettä ei näin ollen olisi sille, että ilmoitukseen otettaisiin enemmän tietoja, kuin laissa on säädetty.

9 §. Ryhmän jäsenyys. Pykälässä säädettäisiin ryhmän jäsenyydestä. Säännöksen mukaan ryhmän jäsenyys edellyttäisi ryhmään ilmoittautumista (opt in). Ryhmän määritelmän mukainen jäsen, joka asetetussa määräajassa on toimittanut kantajalle kirjallisen allekirjoitetun ilmoituksen halukkuudestaan osallistua ryhmäkanteeseen, kuuluisi ryhmään.

Ilmoittautuminen tehtäisiin kirjallisesti. Ilmoittautumisen tulisi myös olla allekirjoitettu. Erityinen ilmoittautumista varten laadittu lomake yksinkertaistaisi osallistumista ryhmäkanteeseen. Ilmoittautuminen olisi yksinkertainen toimenpide, josta ei aiheutuisi ryhmän jäseneksi pyrkivälle erityisiä kustannuksia. Julkista oikeusapua ei siksi ryhmään ilmoittautumista varten myönnettäisi.

Ryhmään liittyttäessä olisi ilmoitettava, millä perusteella ilmoittautuja katsoo olevansa ryhmän jäsen. Liittymisilmoituksessa olisi ilmoitettava jäsenen vaatimukset ja ne seikat, joihin vaatimus perustuu ja mahdolliset todisteet. On muistettava, että ryhmän potentiaalisella jäsenellä olisi käytettävissään kantajan toimittama ilmoitus. Se yksinkertaistaisi ilmoituksen tekemistä. Käytännössä ryhmään liittyvän jäsenen tarvitsisi omalta osaltaan vain lisätä häntä koskevia spesifejä tietoja, esimerkiksi omistamansa kiinteistön tiedot tai tiedot siitä, että hän on tehnyt vastaajan kanssa riidan kohteena olevan sopimuksen.

Kantaja hyväksyisi ryhmän määritelmän mukaisen jäsenen ilmoittautumisen ryhmään ilmoittautujan antamien tietojen perusteella. Kantaja voisi tällöin myös täydennyttää mahdolliset puutteet. Puutteelliset tai epäselvät ilmoittautumiset johtaisivat ryhmän ulkopuolelle jättämiseen. Kantaja päättäisi kanteen rajaamisesta myös konkreettisella tasolla.

Ryhmäkannelaista ei seuraisi subjektiivista oikeutta kuulua ryhmään. Silloin, kun kantajana olisi viranomainen, tämä toimisi virkavastuun alaisena. Ryhmäkannetta ajavalla järjestöllä ei olisi vastaavaa vastuuta, mutta ryhmän määritelmän tulisi olla tarkoituksenmukainen. Tämä edellyttäisi käytännössä sitä, että kaikilla määritelmän mukaisilla ryhmän jäsenillä olisi yhtäläinen mahdollisuus osallistua kanteeseen.

Kantaja päättäisi kanteessa esitettävistä vaatimuksista. Esimerkiksi täydentämisen toimittamatta jättämisestä voisi seurata ilmoittautumisen jättäminen kanteen ulkopuolelle. Ilmoittautumisen huomioimatta jättäminen ei merkitsisi vaatimuksen aineellista hylkäämistä.

Kantajan tulisi lähtökohtaisesti jättää myöhästynyt ilmoittautuminen huomioimatta. Jos määritelmän mukainen jäsen kuitenkin ilmoittautuu ryhmään määräajan umpeuduttua, mutta ennen kuin asetettu määräaika täsmennetyin haastehakemuksen toimittamiseksi on umpeutunut, kantaja voisi erityisestä syystä hyväksyä hänet ryhmän jäseneksi. Tällainen erityinen syy voisi tavanomaisten laillisten esteiden lisäksi olla esimerkiksi ilmoittautumisen estänyt oleskelu ulkomailla. Jos myöhästynyt ilmoittautuminen edellyttäisi tarvetta pidentää täsmennetyin haastehakemuksen toimittamiselle asetettua määräaika, ilmoittautumista ei yleensä tulisi hyväksyä. Viime kädessä tuomioistuin ratkaisisi ryhmän jäsenyyttä koskevan kysymyksen. Tuomioistuin voisi jo valmisteluvaiheessa rajata ryhmää jättämällä tiettyjä jäseniä koskevat vaatimukset tutkimatta oikeudenkäyntiesteen vuoksi.

Olisi lain tavoitteiden tehokkaan toteutumisen kannalta perusteltua, että mahdollisimman moni ryhmän määritelmän mukaisista jäsenistä esittäisi vaatimuksensa ryhmäkannemenettelyssä. Näin saavutettavissa oleva prosessitaloudellinen hyöty olisi mahdollisimman suuri. Samalla turvattaisiin prosessin jouheva eteneminen. Tämän

vuoksi olisi tärkeää, että ilmoittautumismenettely tapahtuisi selkeästi rajatun aikavälin puitteissa.

Sen jälkeen kun kantaja on toimittanut lain 10 §:ssä tarkoitetulla tavalla täsmennetyn haastehakemuksen tuomioistuimeen, ryhmään ei voisi enää ilmoittautua. Säännöksen suhdetta kanteen laajentamista koskevaan 13 §:ään selostetaan mainitun pykälän perusteluissa.

10 §. Täsmennetty haastehakemus. Ilmoittautumiselle asetetun määräajan umpeuduttua kantaja laatisi täsmennetyn haastehakemuksen, joka sisältäisi kaikkien ryhmän jäsenten nimet ja osoitteet sekä yksilöidyt vaatimukset ja, jos se on tarpeellista, täsmennetyt perusteet.

Täsmennetty haastehakemus olisi lain 6 §:ssä tarkoitettu haastehakemus, joka olisi täydennetty ja tarkistettu ilmoittautumismenettelyssä saatujen tietojen perusteella. Täsmennetty haastehakemus sisältäisi esimerkiksi lopullisen luettelon ryhmän jäsenistä ja vaatimuksista. Haastehakemuksen muihin tietoihin olisi tehty tarvittavat tarkistukset.

Pykälässä käytetään käsitettä täsmennetty haastehakemus. Näin pyritään erottamaan haastehakemuksen täsmenäinen oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 5 §:ssä tarkoitettu haastehakemuksen täydentämisestä. Tämä on perusteltua, koska tuomioistuin voisi vielä kehottaa kantajaa täydentämään täsmennettyäkin haastehakemusta.

Haastehakemus olisi toimitettava tuomioistuimelle kuukauden kuluessa ryhmään ilmoittautumiselle asetetusta määräajasta. Tuomioistuin voisi erityisestä syytä pidentää määräaika. Erityinen syy voisi olla esimerkiksi asiaa hoitavan henkilön sairaus tai asian poikkeuksellinen laajuus. Jollei kantaja määräajassa toimittaisi tuomioistuimelle täsmennettyä haastehakemusta, asia jätettäisiin sillensä.

11 §. Haaste. Pykälässä säädettäisiin haasteen antamisesta. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuimen olisi viipymättä annettava haaste sen jälkeen, kun kantaja on toimittanut täsmennetyn haastehakemuksen tuomioistuimelle. Säännös vastaisi sisällöltään oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 8 §:n säännöstä. Tuomioistuin voisi myös tässä

vaiheessa jättää kanteen tutkimatta sen perusteella, että lain 2 §:n edellytykset vaatimusten käsittelemiseksi ryhmäkanteena eivät olisi täyttyneet.

Pykälän 2 *momentin* mukaan vastaajaa kehoitettaisiin vastaamaan kanteeseen aina kirjallisesti. Koska kysymys olisi pääsääntöisesti varsin laajoista riita-asioista, kanteeseen vastaaminen pelkästään suullisessa menettelyssä ei tulisi kysymykseen. Haasteen antamiseen ja siihen vastaamiseen sovellettaisiin soveltuvin osin mitä oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 10 – 12 §:ssä säädetään kanteeseen vastaamisesta.

12 §. Ryhmän jäsenen asema. Kantaja ajaisi ryhmäkannemenettelyssä kannetta ryhmän puolesta ja käyttäisi siinä asianosaisena puhevaltaa. Ryhmä tai ryhmän jäsenet eivät siten olisi ryhmäkanteena käsiteltävän riita-asian asianosaisia. Ainoastaan kanteen nostanut viranomainen taikka tietyissä poikkeuksellisissa tilanteissa järjestö olisi prosessissa asianosainen, eikä ryhmän jäsenellä olisi puhevaltaa asiassa. Ryhmän jäsen ei myöskään lähtökohtaisesti esiintyisi oikeudenkäynnissä, vaan jäisi kanteen ja ryhmän muotoutumisen jälkeen prosessissa passiiviseksi. Tiettyjen seikkojen osalta ryhmän jäsen kuitenkin rinnastettaisiin asianosaiseen.

Ryhmän jäsen rinnastettaisiin asianosaiseen sovellettaessa oikeudenkäymiskaaren riidan kohteen luovuttamista, esteellisyyttä, oikeudenkäynnin vireilläolovaikutuksia, kanteiden yhdistämistä ja kuulemista koskevia säännöksiä.

Jos ryhmän jäsen luovuttaisi oikeudenkäynnin aikana oikeutensa riidan kohteeseen kolmannelle, tämä voisi siten kuin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 5 a §:n 1 momentissa säädetään tulla alkuperäisen ryhmän jäsenen tilalle ryhmän jäseneksi.

Koska ryhmän jäsen ei käyttäisi asiassa puhevaltaa, oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 8 §:n säännös esteellisyysväitteen tekemisestä ei olisi häneen suoraan sovellettavissa. Tämän vuoksi esteellisyysväitteen esittämisestä säädetäisiin erikseen. Ryhmän jäsenen tulisi tehdä väite tuomarin esteellisyydestä niin pian kuin mahdollista saatuaan tiedon asian käsittelyyn osallistuvista tuomareista.

Ehdotuksen mukaan ryhmäkanteen tulisi vireille silloin, kun haastehakemus jätetään käräjäoikeuden kansliaan. Ryhmän määritelmän mukaisen jäsenen osalta tämä

tarkoittaisi, että hänen vaatimustaan koskeva kanne tulisi vireille jo ennen kuin hän on ilmoittanut osallistuvansa oikeudenkäyntiin. Tästä seuraisi esimerkiksi se, että kanteen nostaminen keskeyttäisi velan vanhentumisesta annetun lain 11 §:n mukaisesti kaikkien potentiaalisten ryhmän jäseniksi tulevien vaatimusten vanhentumisen. Ne ryhmän jäseniksi kelpoiset, jotka eivät lopulta liitykään ilmoittautumismenettelyssä ryhmän jäseniksi, eivät kuitenkaan hyötyisi vanhentumisen keskeytyksestä enää ilmoittautumisajan umpeuduttua. Muutoinkin asiassa noudatettaisiin velan vanhentumisesta annetun lain 11 §:n säännöksiä asian jatkokäsittelyn vaikutuksista vanhentumisen keskeytymiseen ja katkeamiseen. Ryhmän jäsen rinnastettaisiin näissä suhteissa velkojana toimivaan kantajaan.

Oikeudenkäynnin vireilläolosta seuraisi myös, ettei kanteessa tarkoitettua asiaa saa oikeudenkäynnin kestäessä saattaa toisen oikeudenkäynnin kohteeksi. Ryhmään ilmoittautunut jäsen ei siten voisi nostaa omaa kannetta ryhmäkanteena käsiteltävässä asiassa ilman, että hän on sitä ennen irrottautunut ryhmästä. Vastaavasti hän ei voisi ilmoittautua ryhmään, jos hän on kysymyksessä olevaa asiaa koskevan riita-asian asianosainen. Lis pendens –normi ei kuitenkaan estäisi sitä, että hän peruuttaisi kanteensa ja, jos kanteeseen vastannut vastaaja ei vaatisi asian ratkaisemista, tämän jälkeen ilmoittautuisi ryhmän jäseneksi. Se, että ryhmän määritelmän mukainen henkilö on asianosainen ryhmäkanteen kohteena olevassa riita-asiassa, ei estä sitä, että asiaa koskeva ryhmäkanteen nostetaan. Kyseisen henkilön vaatimusta ei vain pystytä esittämään ryhmäkannemenettelyssä.

Ryhmän jäsen rinnastettaisiin asianosaiseen oikeudenkäymiskaaren kanteiden yhdistämistä koskevien säännösten osalta. Esimerkiksi tilanteessa, jossa ryhmän jäsenellä olisi samaa vastaajaa vastaan vireillä toinen yksityinen kanne, tämä kanne ja ryhmäkanteen voitaisiin käsitellä samassa oikeudenkäynnissä, jos oikeudenkäymiskaaren 18 luvun säännökset sen mahdollistaisivat. Myös kaksi eri vastaajaa vastaan esitettyä ryhmäkannetta olisi samoin edellytyksin mahdollista yhdistää käsiteltäväksi samassa oikeudenkäynnissä. Jos ryhmän määritelmän mukainen jäsen, joka ei ole asetetussa määräajassa ilmoittautunut ryhmään, nostaa omassa asiassa erilliskanteen, kanteet olisi mahdollista käsitellä samassa oikeudenkäynnissä.

Ryhmän jäsenten vaatimukset ovat ryhmäkanteen kohde. Tästä syystä ryhmän jäsentä ei tulisi oikeudenkäynnissä kuulla todistajana omassa asiassaan, vaan ainoastaan todistelutarkoituksessa.

Ehdotuksen mukaan ryhmän jäsen ei itse voisi toimia oikeudenkäynnissä asianosaisen tavoin. Ryhmän jäsen ei myöskään voisi osallistua oikeudenkäyntiin itsenäisenä väliintulijana. Tämä on katsottava perustelluksi etenkin ottaen huomioon, että lakiehdotus koskee ensisijaisesti viranomaisaloitteista ryhmäkannetta ja että ryhmän jäsenyys edellyttäisi jäseneksi ilmoittautumista. Ryhmän jäsenten etu olisi ehdotetussa järjestelmässä asianmukaisesti turvattu ilman väliintulomahdollisuutta, koska kantajalla olisi virkavastuun mukainen velvollisuus toimia sen mukaisesti. Ryhmän jäsen voisi myös vaikuttaa oikeudenkäyntiin tuomalla näkökantojansa esiin kantajalle.

Jäseneksi tuleminen edellyttäisi vapaaehtoisuutta ja ilmoittautunut hyväksyisi ilmoittautumisellaan sen, että kantaja tulee ajamaan kannetta parhaaksi katsomallaan tavalla. Jos ryhmän jäsen haastehakemuksen täsmentymisen jälkeen kuitenkin katsoisi, ettei kanteessa häntä tyydyttävällä tavalla esitetä hänen etuaan koskevaa vaatimusta, hän voisi irrottautua ryhmästä. Ryhmästä irrottauduttuaan hän voisi omalla kuluvastuulla nostaa itsenäisen kanteen vastaajaa vastaan. Tällaisessa tilanteessa ei olisi mahdotonta, että erilliskanne kuitenkin voitaisiin käsitellä yhdessä ryhmäkanteen kanssa oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 6 §:n säännösten mukaisesti.

13 §. *Kanteen laajentaminen.* Pykälään ehdotetaan otettavaksi kanteen laajentamista koskevat säännökset. Pykälän *1 momentin* mukaan kantaja saisi vielä valmistelun aikana ulottaa kanteen koskemaan myös uusia ryhmän jäseniä, jos tämä ei merkittävällä tavalla viivytä asian käsittelyä tai aiheuta vastaajalle kohtuutonta haittaa. Uusien jäsenten osalta olisi soveltuvin osin ilmoitettava 6 §:ssä tarkoitetut tiedot.

Momentissa säänneltäisiin tilannetta, jossa kantaja viimeistään asian valmistelun aikana ehdottaisi ryhmän määritelmän muuttamista siten, että se kattaisi uusia potentiaalisia jäseniä. Säännöksessä ei siten olisi kyse mahdollisuudesta pidentää alkuperäisen määritelmän mukaiseen ryhmään ilmoittautumiselle asetettua määräaikaa. Lähtökohta on, että ryhmän määritelmää ei tulisi laajentaa täsmennetyn haastehakemuksen toimittamisen jälkeen. Kanteen laajentaminen tällä tavoin olisi ristiriidassa prosessin

keskittämisen ja selkeyden kanssa. Myöskään vastaajan ei tulisi tarvita vastata muuhun kuin haastehakemuksesta ilmenevään kanteeseen.

Kuten edellä 2 §:n 1 momentin 3 kohdan perusteluissa todetaan, on ryhmän määritelmä ryhmäkanteen oikeudenkäynnin keskeisiä tekijöitä. Jotta asian käsitteleminen ryhmäkanteena olisi tarkoituksenmukaista, ryhmän määritelmän tulee olla yksinkertainen, selkeä ja mahdollisimman vähän harkinnanvaraisiin seikkoihin perustuva. Määritelmän tulee myös olla riittävän erottelukykyinen, jotta ryhmään jäsenyys voidaan sen perusteella vaikeudetta todeta. Ryhmän määritelmän muuttamiseen oikeudenkäynnin aikana tulisi siksi suhtautua varsin varauksellisesti. Ajateltavissa on kuitenkin, että ilmoittautumismenettelyn jälkeen voisi syntyä tarve täsmentää ryhmän määritelmää sekä laajentavaan että rajoitetumpaan suuntaan. Tällainen mahdollisuus on sisällytetty esimerkiksi Ruotsin ryhmäkannetta koskevaan lakiin. Jos ilmoittautumismenettelyn aikana tietyn vakiosopimuksen sopimuslausekkeen tulkintaa koskevassa asiassa osoittautuu, että myös toisessa vastaavanlaisessa sopimuksessa on samanlainen ehto, voitaisiin tietyssä tilanteessa sallia, että kanteen ulotetaan koskemaan myös näiden sopimusten osapuolia, vaikka näin ei olisikaan alkuperäisessä kanteessa ilmoitettu. Kanteen laajentaminen perustuisi tällöin prosessitaloudellisiin näkökohtiin. Ei olisi perusteltua estää määritelmän muuttamista silloin, kun kysymys on samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin perustuvien vaatimusten esittämisestä, etenkin jos vaatimuksetkin olisivat samat. Ryhmäkanteen mahdollistamisella pyrittäisiin siihen, että kaikilla niillä henkilöillä, joilla on samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin perustuva vaatimus samaa vastaajaa vastaan, olisi mahdollisuus kerralla keskitetyssä menettelyssä saada täytäntöönpanokelpoinen tuomio. Ehdoton kanteenmuutoskielto olisi ristiriidassa ryhmäkannemenettelyn tavoitteiden kanssa, jos edellä mainittu edellytys myös määritelmän muutoksen jälkeen täytyisi.

Pykälän 1 momentti muodostaisi poikkeuksen oikeudenkäymiskaaren kanteen muuttamista koskevan 14 luvun 2 §:n 1 momentin ensimmäisen virkkeen kieltoon. Koska muutos sallittaisiin osin prosessitaloudellisin perustein, olisi välttämätöntä, että nämä prosessitaloudelliset hyödyt ylittäisivät muutoksesta aiheutuvat haitat. Tästä syystä pykälän 1 momentissa edellytettäisiin, että kanteen laajentaminen ei merkittäväällä tavalla viivyttä asian käsittelyä tai aiheuta vastaajalle kohtuutonta haittaa.

Jos tuomioistuin katsoisi, että kannetta olisi muutettu vastoin 13 §:n 1 momentin edellytyksiä, kanne olisi muutetulta osin jätettävä tutkimatta. Olisi perusteltua, että tutkimattajättämispäätös yleensä tehtäisiin ennen asiassa annettavaa tuomiota. Lakiin perustumaton kanteenmuutos karsittaisiin näin pois ja menettelyä jatkettaisiin muilta osin. Jos kantaja ei valittaisi asiasta, erillisratkaisu tulisi itsenäisesti lainvoimaiseksi.

Kuten edellä on mainittu, tulisi ryhmän määritelmän laajentamisessa olla kysymys poikkeuksellisesta tilanteesta. Kanteen laajentaminen muuttamalla ryhmän määritelmää edellyttäisi uutta ilmoittautumismenettelyä uusien potentiaalisten ryhmän jäsenten osalta. Näin kerättäisiin uusien jäsenten osalta lain 6 §:ssä edellytetyt tiedot. Jo tämä veisi väistämättä aikaa ja lisäisi sekä kantajan että vastaajan työtä ja kuluja. Vaikka laajentaminen sallittaisiin, ei siksi olisi poissuljettua, että kantaja oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n nojalla tällaisessa tilanteessa joutuisi kantamaan uudesta ilmoittautumismenettelystä aiheutuneet kulut itse siitakin huolimatta, että voitaisi asian.

Pykälän 2 *momentti* sisältäisi säännöksen kantajan vaatimusten muuttamisesta. Tältä osin sovellettaisiin oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 2 §:ää. Säännös ei koskisi ryhmän määritelmän laajentamisesta johtuvia lisävaatimuksia silloin, kun uusien jäsenten vaatimukset olisivat samat tai samankaltaiset kuin alkuperäisten jäsenten. Tällöin sovellettaisiin pykälän 1 momentissa olevaa säännöstä. Tosin myös näissä tilanteissa oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 2 §:n säännöksiä sovellettaisiin täydentävästi.

Momentissa säädettäisiin tilanteesta, jossa kantaja muuttaa esitettyjä vaatimuksia esimerkiksi lisäämällä uusia toissijaisia vaatimuksia, muuttamalla vahinkokorvausvaatimusten laskentaperusteita tai muuta vastaavaa. Näihin kanteenmuutoksiin sovellettaisiin siten samoja säännöksiä kuin riita-asioiden käsittelyssä yleensä.

14 §. Kanteen rajaaminen. Pykälässä säädettäisiin tilanteista, joissa kannetta tavalla tai toisella rajoitetaan.

Pykälän 1 *momentissa* säädettäisiin tilanteesta, jossa kantaja peruuttaa kanteen tietyn tai tiettyjen ryhmän jäsenten vaatimusten osalta ennen kuin täsmennetty haastehakemus on toimitettu käräjäoikeuteen. Kanteen peruuttaminen tietyn tai tiettyjen jäsenten

vaatimusten osalta tapahtuisi pääsääntöisesti siten, että ryhmän määritelmää tiukennettaisiin. Tällöin osa niistä jäsenistä, jotka alustavan haastehakemuksen mukaan olisivat kuuluneet ryhmään, jäisivät sen ulkopuolelle. Ryhmäkanteena käsiteltävien asioiden alaa olisi myös mahdollista supistaa vastaavin seurauksin.

Kantaja ei olisi sidottu alkuperäiseen kanteeseen, vaan voisi rajoittaa sitä ryhmäkannelain asettamissa puitteissa, jos se on asian käsittelemisen kannalta tarkoituksenmukaista. Mahdollisuutta on tarkoitettu käytettäväksi ennen kaikkea tilanteissa, joissa oikeudenkäynnin aikana kävisi ilmi, että kaikkien esitettyjen vaatimusten käsittely johtaisi kohtuuttomiin käsittelyvaikeuksiin tai muutoin epätarkoituksenmukaiseen tilanteeseen. Ilmoittautumismenettelyn aikana voisi käydä ilmi seikkoja, jotka asettaisivat osan ryhmän jäsenistä selvästi muita poikkeavaan asemaan tai osoittaisivat ryhmän määritelmän olevan tulkinnanvarainen tai epätarkka.

Jos kantaja ei vielä ole toimittanut täsmennettyä haastehakemusta tuomioistuimeen, hän voisi siten mainitun täsmentämisen yhteydessä lopettaa kanteen ajamisen uuden rajauksen ulkopuolelle jäävien vaatimusten osalta. Kanteen osittaisesta peruuttamisesta seuraisi, että asia siltä osin jätettäisiin sillensä. Jutun vireilläolo päättyisi kysymyksessä olevien jäsenten vaatimusten osalta. Mitään muita oikeusvaikutuksia peruuttamisesta ei aiheutuisi. Ryhmän ulkopuolelle jääneet henkilöt voisivat omissa asioissaan koska tahansa panna kanteen uudelleen vireille.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tilanteesta, jossa 1 momentissa tarkoitettu kanteen rajaaminen tapahtuisi sen jälkeen, kun täsmennetty haastehakemus on toimitettu käräjäoikeuteen. Tällöin tuomioistuimen olisi asetettava määräaika, jonka kuluessa ryhmän entinen jäsen voi ilmoittaa tuomioistuimelle haluavansa omassa asiassaan jatkaa oikeudenkäyntiä asianosaisena. Määräajan pituutta ei säädettäisi laissa, vaan se jätettäisiin tuomioistuimen harkintaan. Ryhmän määritelmän muutoksesta ilmoittaminen ulkopuolelle jääneille jäsenille olisi kantajan tehtävä. Tuomioistuimen tulisi ottaa tämä huomioon harkitessaan määräajan pituutta.

Vaikka tuomioistuimen päätöksessä asetettaisiin ilmoittamiselle määräaika, säännös ei edellyttäisi todisteellista tiedoksiantoa. Tämä johtuu siitä, että entisen jäsenen passiivisuus asiassa ei johtaisi oikeudenmenetykseen. Pykälän 3 momentin mukaan asia

olisi jätettävä sillensä, jos oikeudenkäyntiä ei edellä sanotun vaatimuksen osalta jatketa. Vastaajalla ei siten olisi tällaisessa tilanteessa oikeutta vaatia kanteen ratkaisemista myös kyseisen vaatimuksen osalta.

Pykälän 3 *momentti* sisältäisi säännökset 2 momentissa tarkoitetun tilanteen seurauksista. Kuten yllä jo mainittiin, kanteen rajaaminen uudelleen ei voisi pakottaa siihen haluamatonta ryhmän jäsentä oikeudenkäynnin asianosaiseksi. Jos hän kuitenkin haluaisi jatkaa oikeudenkäyntiä, ei olisi prosessitaloudellisesti perusteltua, että kanne olisi nostettava uudelleen. Jos ryhmän jäsen ilmoittaa haluavansa jatkaa oikeudenkäyntiä asianosaisena, tuomioistuin erottaisi hänen vaatimuksensa käsiteltäväksi erikseen omana asianaan. Samassa yhteydessä tuomioistuin päättäisi erotetun asian jatkokäsittelystä. Tuomioistuin voisi tällöin ryhmän jäsenen pyynnöstä myös siirtää erotetun asian toisen toimivaltaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos tämä olisi asian käsittelyn kannalta tarkoituksenmukaista.

Pykälässä ei säädettäisi erikseen kanteen peruuttamisesta tai kanteesta luopumisesta. Lähtökohta olisi, että kantaja ennen kanteen nostamista selvittäisi edellytykset asian käsittelemiselle ryhmäkannemenettelyssä. Jos jostain syystä kanteen tultua vireille osoittautuu, ettei edellytyksiä ryhmäkanteelle olekaan olemassa, kantajan tulisi voida peruuttaa kanne kokonaisuudessaan. Tällöin asia jätettäisiin sillensä siten, kuin lain 14 §:ssä ja oikeudenkäymiskaassa asiasta säädetään.

Ryhmäkannemenettely on edustajakanne. Kantajalla ei olisi omaa varsinaista intressiä asiassa, vaan kantaja ajaisi asiaa muiden puolesta. Tästä seuraa, että kantajalla ei tulisi olla oikeutta luopua kanteesta siten, että ryhmän jäsenten vaatimukset hylättäisiin tuomiolla. Tällainen mahdollisuus oikeudenkäynnin asianosaisella kuitenkin on. On kuitenkin varsin epätodennäköistä, että virkavastuulla toimiva viranomainen edellä mainitulla tavalla luopuisi kanteesta. Vastaavasti olisi toissijaisen kanneoikeuden perusteella kannetta ajavalla järjestöllä avustajanaan juridisen koulutuksen ja asianajokokemuksen omaava henkilö. On katsottava, että tämä riittävällä tavalla takaisi sen, ettei kanteesta jäsenten vahingoksi luovuttaisi. Tästä syystä lakiin ei ehdoteta otettavaksi nimenomaista säännöstä kanteesta luopumisen varalta.

15 §. *Asian käsittely alaryhmissä.* Säännöksessä säädettäisiin mahdollisuudesta käsitellä vain tiettyjä ryhmän jäseniä koskevia vaatimuksia tai tiettyjä kysymyksiä erikseen alaryhmissä.

Voimassa oleva laki mahdollistaa jo nyt, että asian erillinen osa tai oikeudenkäyntiä koskeva kysymys voidaan valmistella erikseen. Tätä oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 23 §:ää sovellettaisiin myös ryhmäkanteena käsiteltävässä asiassa. Mainitun säännöksen esitöissä (HE 15/1990 vp s. 69) todetaan, että tuomioistuimen tulee, ottaen huomioon käsiteltävänä oleva asia, harkita, onko tarkoituksenmukaista valmistella samalla kertaa koko asiaa, vai onko tarkoituksenmukaisempaa valmistella asiaa erillisissä osissa. Esimerkkinä asiasta, jota voisi olla syytä valmistella erikseen, on mainittu oikeudenkäynnin edellytyksiä koskeva kysymys.

Ryhmäkannemenettelyssä on tarkoitus käsitellä huomattavia määriä vaatimuksia yhdessä oikeudenkäynnissä. Vaikka asian käsittely ryhmäkanteena edellyttäisi, että samaa vastaajaa vastaan kohdistuvat vaatimukset perustuvat samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin, laissa ei edellytetä sitä, että kaikki vaatimukset olisivat sisällöltään täysin samat. Tilanteessa, jossa osa samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin perustuvista vaatimuksista esimerkiksi koskisi hinnanalennusta ja osa kaupan purkua ja vasta toissijaisesti hinnanalennusta, olisi tarkoituksenmukaista, että näitä vaatimuksia voitaisiin käsitellä erikseen alaryhmissä. Tällainen mahdollisuus parantaisi tuomioistuimen edellytyksiä käsitellä ja hallita kertyvää oikeudenkäyntiaineistoa tarkoituksenmukaisella tavalla.

Valmistelun osalta ryhmäkannelakiin otettavaksi ehdotettu säännös täydentäisi oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 23 §:ää. Säännöstä voitaisiin edellä mainituin perusteluin soveltaa myös pääkäsittelyssä. Alaryhmässä esitetty oikeudenkäyntiaineisto otettaisiin huomioon myös muita vaatimuksia tai kysymyksiä ratkaistaessa. Koska oikeudenkäynnin asianosaiset eivät vaihtuisi, aineistoa ei luonnollisesti tarvitsisi esittää uudestaan.

16 §. *Ryhmästä irrottautuminen.* Säännöksessä säädettäisiin ryhmän jäsenen mahdollisuudesta perua ilmoittautumisensa ryhmään. Tällainen peruminen voisi tulla

ajankohtaiseksi, jos jäsen esimerkiksi luopuu vaatimuksestaan saatuaan korvaavan hyödykkeen vastaajalta tai muuten pääsee sopimukseen asiasta tämän kanssa.

Ei olisi perusteltua pakottaa ryhmän jäsentä osallistumaan oikeudenkäyntiin, jos hän ei sitä enää tahdo. Myös tavallisessa prosessissa kantajalla on mahdollisuus peruuttaa nostamansa kanne. Asiasta säädetään oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 5 §:ssä. Ennen kuin vastaaja on kanteeseen vastannut, kantajalla on seuraamuksitta oikeus peruuttaa kanne. Myös sen jälkeen, kun vastaaja on kanteeseen vastannut, kantaja voi sen peruuttaa, mutta vastaaja voi tällöin vaatia, että asia kanteen peruuttamisesta huolimatta ratkaistaan.

Ehdotetun pykälän *1 momentin* mukaan ryhmään ilmoittautunut jäsen voisi ennen asian siirtämistä pääkäsitteilyyn irrottautua ryhmästä ilmoittamalla siitä kirjallisesti tuomioistuimelle tai sen kansliaan. Ryhmän jäsenen passiivisesta asemasta johtuen mahdollisuutta seuraamuksitta peruuttaa osallistumisensa on oikeudenkäymiskaaren säännökseen verrattuna pidennetty. Jos ryhmän jäsen asian valmistelun aikana irrottautuu ryhmästä, kanne jätettäisiin irrottautuneen jäsenen osalta sillensä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin mahdollisuudesta irrottautua ryhmästä sen jälkeen kun asia on siirretty pääkäsitteilyyn. Ryhmän jäsen voisi tällöin vain kantajan ja vastaajan suostumuksella irrottautua ryhmästä. Riita-asian pääkäsitteily olisi aina toteutettava mahdollisimman keskitetysti. Tästä syystä kannetta ei saa enää pääkäsitteilyssä ”sallitustikaan” muuttaa. Pääkäsitteilyssä tulisi olla tiedossa kaikki asiassa esitettävät vaatimukset. Jos ryhmän jäsen irrottautuu ryhmästä, kanne väistämättä muuttuu ja kanteen keskitetty käsittely vaikeutuu. Siksi irrottautuminen näin myöhäisessä vaiheessa ei olisi suotavaa. Myös vastaajan oikeusturvan kannalta on tärkeää, että hän olisi oikeutettu tuomioon pääkäsitteilyyn edenneiden vaatimusten osalta.

Jos ryhmän jäsen ja vastaaja kuitenkin ovat esimerkiksi päätyneet sovintoon asiassa, ei olisi perusteltua, että oikeudenkäynnin tästä huolimatta tulisi jatkua myös kyseisen vaatimuksen osalta. Tästä syystä ryhmän jäsen voisi irrottautua ryhmästä, jos vastaaja siihen suostuisi. Säännöksessä edellytettäisiin myös kantajan suostumusta. Käytännössä tulisi todennäköisesti aina olemaan niin, ettei kantaja estäisi jäseniä irrottautumasta

pääkäsittelyvaiheessa. Säännös velvoittaisi kuitenkin ryhmän jäsenen neuvottelemaan asiasta kantajan kanssa. Näin pyrittäisiin välttämään se, että oikeudenkäynti kävisi osin täysin turhaksi ja näin kantajalle varsin kalliiksi. Jos ryhmän jäsenet pääkäsittelyvaiheessa sopisivat riidan vastaajan kanssa siten, että mahdollisesti voitettavissa oleva juttu jäisi irrottautumisien jälkeen sillensä, jäisi kuitenkin kulukysymys erikseen ratkaistavaksi.

Irrottautuminen tapahtuisi ilmoittamalla siitä kirjallisesti tuomioistuimelle tai sen kansliaan. Ilmoitukseen voisi suoraan liittää asianosaisten kirjalliset suostumukset. Muutoin tuomioistuin selvittäisi asianosaisten suhtautumisen irrottautumiseen.

Ryhmästä ei voisi enää irrottautua sen jälkeen kun asia on jätetty päätettäväksi. Irrottautuminen ei olisi mahdollista tämän jälkeen, koska sen, keitä tuomio sitoo, tulee olla selvillä, kun asia ratkaistaan.

17 §. *Tuomion oikeusvoimasta.* Tuomion sisältö on yksityiskohdittain säännelty oikeudenkäymiskaaren 24 luvussa. Tämän vuoksi ei ole tarvetta sisällyttää lakiin erillistä säännöstä ryhmäkanteasiassa annettavasta tuomiosta. Tuomion oikeusvoimasta ehdotetaan kuitenkin otettavaksi lakiin erillinen säännös. Säännöksessä todettaisiin, että tuomioistuimen ratkaisu sitoo niitä ryhmän jäseniä, joita tuomioistuin on ratkaisussaan ilmoittanut sen koskevan. Pykälän sanamuodolla pyritään ilmaisemaan se, että tuomiossa on erikseen mainittava ne ryhmän jäsenet, joita tuomio koskee ja mitä tuomitaan kenenkin hyväksi tai häntä vastaan. Suoritustuomiossa olisi siten määrättävä, mikä suoritus ryhmän kullekin jäsenelle tulee. Jos asia jätetään tiettyjen vaatimusten osalta tutkimatta, tulee myös tämän ilmetä tuomiosta.

Säännöksessä ei mainittaisi erikseen, että tuomio myös sitoo oikeudenkäynnin asianosaisia. Tämä johtuu siitä, että ryhmäkannelaki vain täydentäisi oikeudenkäyntiin yleisesti sovellettavia säännöksiä. Tuomion oikeusvoima ulottuisi näin myös kantajaan, vaikka hänellä ei ole omaa intressiä asiassa. Tuomion oikeusvoimavaikutuksesta seuraa, ettei samaa asiaa voi saattaa uudelleen tuomioistuimen tutkittavaksi. Tämä tarkoittaisi ryhmäkanteen osalta, että kantaja ei voisi toistamiseen nostaa samaa vastaajaa vastaan kanteita, joka olisi perusteiltaan sama. Ryhmäkanteena käsiteltävän asian osalta erityistä on kuitenkin se seikka, että kanteen lopullinen sisältö määräytyy

oikeudenkäyntiin ilmoittautuneiden ryhmän jäsenten myötä. Jos ryhmän jäsenet eivät ole samat, eivät myöskään perusteet ole identtiset. Olisi näin mahdollista väittää, että ryhmäkanteen voitaisiin nostaa samassa asiassa montakin kertaa muuttamalla ryhmän määritelmää esimerkiksi siten, ettei ryhmään voisi uudestaan ilmoittautua edellisessä oikeudenkäynnissä mukana olleet ryhmän jäsenet. Koska tuomion oikeusvoimavaikutus ulottuu myös kantajaan, tämä ei kuitenkaan olisi mahdollista. Tuomion oikeusvoima estäisi kantajaa nostamasta samassa asiassa samaa vastaajaa vastaan uutta ryhmäkannetta vain mahdollistaakseen uusien ryhmän jäsenten liittymisen ryhmään. Asia ei näet muuttuisi toiseksi vain siitä syystä, että ryhmän jäsenet olisivat vaihtuneet tilanteessa, jossa ryhmän määritelmä edelleen olisi sama. Samassa asiassa ei näin ollen voisi nostaa kahta ryhmäkannetta. Tuomion oikeusvoimavaikutus ei luonnollisesti estäisi niitä ryhmän määritelmän täyttäviä henkilöitä, jotka eivät ilmoittautuneet mukaan ryhmäoikeudenkäyntiin, itse nostamasta kannetta omassa asiassaan. Tämä johtuu siitä, että ryhmäkanteen johdosta annettu tuomio ei sitoisi heitä.

Tuomion oikeusvoima ei luonnollisesti estäisi kantajaa nostamasta riidan kohteen osalta samankaltaista asiaa koskevaa kannetta jotakin muuta vastaajaa vastaan, vaikka ryhmän määritelmä olisikin lähes sama. Tämä johtuisi siitä, ettei ensimmäisen tuomion oikeusvoima ulotu muihin vastaajiin kuin ensimmäisen jutun vastaajaan tai vastaajiin.

18 §. Oikeudenkäyntikulut. Pykälässä säädettäisiin asianosaisten ja ryhmän jäsenten velvollisuudesta korvata vastapuolelle aiheutuneita oikeudenkäyntikuluja. Pykälän *1 momenttiin* ehdotetaan otettavaksi viittaus oikeudenkäymiskaaren 21 lukuun. Asianosaisten oikeudenkäyntikuluvastuuta koskevaan kysymykseen sovellettaisiin siten oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännöksiä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin ryhmän jäsenen oikeudenkäyntikuluvastuusta. Edellä yleisperustelujen 3.3 jakson oikeudenkäyntikuluja koskevassa osiossa mainituista syistä ehdotetaan, että ryhmän jäsen ei olisi velvollinen vastaamaan oikeudenkäyntikuluista. Ryhmän jäsen olisi kuitenkin velvollinen korvaamaan vastaajalle oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 5 §:ssä tarkoitetulla menettelyllä aiheuttamansa kustannukset. Mainittu säännös olisi tarkoitettu sovellettavaksi poikkeuksellisissa tilanteissa.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin oikeudenkäyntikuluvastuusta tilanteessa, jossa ryhmän jäsenenä olleen henkilön vaatimus olisi erotettu käsiteltäväksi erikseen omana asianaan. Lakiehdotuksen 14 §:n mukaan kantaja voi myös sen jälkeen, kun täsmennetty haastehakemus on toimitettu käräjäoikeuteen, rajata kanteen siten, että se ei enää koske tietyn tai tiettyjen jäsenten vaatimuksia. Kanteen ulkopuolelle jäänyt ryhmän jäsen voisi tällöin ilmoittaa tuomioistuimelle haluavansa omassa asiassa jatkaa oikeudenkäyntiä asianosaisena. Tuomioistuin erottaisi tällöin hänen vaatimuksensa käsiteltäväksi erikseen omana asianaan. Sen jälkeen, kun vaatimus on erotettu käsiteltäväksi omana asianaan, riidan asianosaisiin sovellettaisiin kuluvastuuta koskevien kysymysten osalta tavanomaisia oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Kulujen osalta lähdetäisiin kuitenkin liikkeelle ikään kuin tyhjältä pöydältä. Erottamista edeltävät kulut tulisivat korvattaviksi ryhmäkannemenettelyn puitteissa.

19 §. Muutoksenhaku. Pykälässä säädettäisiin muutoksenhausta. Pykälän 1 momentin mukaan asianosaisilla, eli kantajalla ja vastaajalla, olisi oikeus hakea muutosta ryhmäkanteen johdosta annettuun ratkaisuun. Muutosta haettaisiin valittamalla siten kuin oikeudenkäymiskaarella säädetään.

Säännös koskisi myös oikeudenkäyntiväitteen johdosta annettuja ratkaisuja. Muutosta haettaisiin myös tällöin asianosaisten toimesta oikeudenkäymiskaaren säännösten mukaisesti. Oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 3 §:n 3 momentin mukaan oikeudenkäyntiväitteen hylkäävään ratkaisuun haetaan muutosta samassa yhteydessä kuin käräjäoikeuden tuomioon tai lopulliseen päätökseen, jollei tuomioistuin määrää, että muutosta haetaan erikseen. Erillistä päätöstä asian käsittelemisestä ryhmäkanteena ei ehdotetussa menettelyssä tehtäisi. Ryhmäkanteen asiallisten edellytysten puuttumisesta tehdyn prosessiväitteen hylkäävään ratkaisuun haettaisiin näin ollen muutosta siten kuin oikeudenkäymiskaaren 16 luvussa säädetään. Todennäköistä on, että ennen kuin ryhmäkanteen asiallisia edellytyksiä koskeva oikeuskäytäntö vakiintuisi, muutosta edellä tarkoitetun prosessiväitteen hylkäävään ratkaisuun yleensä määrättäisiin haettavaksi erikseen.

Tuomioon voisi ryhmän puolesta hakea muutosta ainoastaan kantaja. Jos kantaja hakisi muutosta ratkaisuun, ryhmän jäsenellä ei olisi itsenäistä muutoksenhakuoikeutta asiassa. Jos kantaja ei hakisi muutosta ryhmäkanteen johdosta annettuun ratkaisuun, ryhmän

jäsenellä olisi kuitenkin pykälän 2 *momentin* mukaan oikeus hakea ratkaisuun muutosta omalta osaltaan. Sama mahdollisuus ryhmän jäsenellä olisi myös tilanteessa, jossa kantaja hakisi muutosta ratkaisuun vain osittain ja näin ei valittaisi ratkaisusta siltä osin kuin se koskee ryhmän jäsenen vaatimusta.

Muutosta hakiessaan ryhmän jäsenen olisi toimitettava muutoksenhakukirjelmä käräjäoikeuden kansliaan 14 päivän kuluessa valitusajan päättymisestä. Valitusaika olisi näin ollen 30 + 14 päivää. On tärkeää, että ryhmän jäsenellä olisi kohtuullinen määräaika muutoksenhakukirjelmän laatimista varten. Koska varmuutta valituksen perille ajamisesta ei käytännössä ole ennen valitusajan päättymistä, ehdotetaan 14 päivän määräaika laskettavaksi kyseisestä ajankohdasta.

Ryhmän jäsenen ei tarvitsisi ilmoittaa ratkaisuun tyytymättömyyttä. Muilta osin muutoksenhakuun sovellettaisiin oikeudenkäymiskaaren säännöksiä.

20 §. Voimaantulo. Lakiin ehdotetaan otettavaksi tavanomainen voimaantulosäännös.

1.2 Laki Kuluttajavirastosta annetun lain muuttamisesta

2 §. Laissa ehdotetaan muutettavaksi Kuluttajaviraston ja kuluttaja-asiamiehen hallinnollista asemaa koskevan pykälän 2 momenttia. Mainitun pykälän mukaan Kuluttajaviraston ohjaus ja valvonta kuuluu valtioneuvoston ohjesäännössä säädettävälle ministeriölle, joka on kauppaja- ja teollisuusministeriö. Pykälän 2 momentissa säädetään, ettei Kuluttajavirastoa ohjaavan ministeriön valta ulotu Kuluttajavirastolle tai kuluttaja-asiamiehelle kuuluviin lainsäädännön valvontatehtäviin eikä kuluttajan avustamistehtäviin. Säännöksellä korostetaan kuluttaja-asiamiehen ja Kuluttajaviraston päätöksenteon riippumattomuutta ohjaavasta ministeriöstä heille kuuluvissa lainsäädännön valvontatehtävissä. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi maininta siitä, ettei ohjaavan ministeriön valta myöskään ulottuisi koskemaan kuluttaja-asiamiehen toimimista kantajana ryhmäkanteena käsiteltävissä riita-asioissa.

9 a §. *Toimivalta ryhmäkanteena käsiteltävässä riita-asiassa.* Jotta kuluttaja-asiamies voisi toimia kantajana ryhmäkanteena käsiteltävässä riita-asiassa, Kuluttajavirastosta annettua lakia olisi muutettava. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi pykälä, jonka

mukaan kuluttaja-asiamies voisi toimia kantajana siten kuin ryhmäkanteesta annetussa laissa säädetään.

10 §. Pykälän mukaan kuluttaja-asiamiehen päätökseen asiassa, joka kuuluu markkinaoikeuden toimivaltaan tai joka koskee kuluttajan avustamista oikeudenkäynnissä, ei saa hakea muutosta valittamalla. Päätöstä ryhmäkanteen nostamisesta ei tehtäisi hakemuksesta, vaan kuluttaja-asiamies toimisi asiassa itsenäisesti. Päätöksen osalta ei näin ollen olisi vastapuolta. Päätös ei välittömästi vaikuttaisi kenenkään oikeuksiin tai velvollisuuksiin. Selvyyden vuoksi valituskieltoa koskevaan säännökseen ehdotetaan kuitenkin lisättäväksi myös päätös ryhmäkanteen nostamisesta.

2 Voimaantulo

Lait ehdotetaan tuleviksi voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

LAKIEHDOTUKSET

1.

Laki ryhmäkanteesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan kuluttaja-asiamiehen toimivallan mukaisessa laajuudessa kuluttajan ja elinkeinoharjoittajan välisen riita-asian käsittelyyn ryhmäkanteena sekä ympäristövahinkolaissa (737/1994) tarkoitettua vahinkoa koskevan riita-asian käsittelyyn ryhmäkanteena.

Ryhmäkanteella tarkoitetaan kannetta, jota kantaja ajaa tämän lain mukaisesti kanteessa määritellyn ryhmän puolesta siten, että asiassa annettava tuomio tulee myös ryhmän jäseniä sitovaksi.

Asian käsittelystä on tämän lain lisäksi soveltuvin osin voimassa, mitä riita-asian käsittelystä muutoin säädetään.

2 §

Ryhmäkanteen edellytykset

Asia voidaan käsitellä ryhmäkanteena, jos:

- 1) useilla henkilöillä on samaa vastaajaa vastaan vaatimuksia, jotka perustuvat samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin; ja
- 2) asian käsittely ryhmäkanteena on tarkoituksenmukaista ottaen huomioon ryhmän koko, asiassa esitettävien vaatimusten sisältö sekä asiassa esitettävä todistelu; ja
- 3) ryhmä on riittävän täsmällisesti määritelty.

Jos kysymys on toissijaisen kanneoikeuden käyttämisestä, asian käsittely ryhmäkanteena edellyttää lisäksi, että yhdistys tai säätiö 5 §:ssä säädetyt ja sen taloudelliset edellytykset huomioon ottaen voi toimia asiassa kantajana ja että sen voidaan katsoa pystyvän asianmukaisella tavalla huolehtimaan sen ryhmän eduista, jota kanne koskee.

3 §

Toimivaltainen tuomioistuin

Ryhmäkante on pantava vireille siinä tämän lain mukaan toimivaltaisessa käräjäoikeudessa, joka sijaitsee sen hovioikeuden tuomiopiirin alueella, jossa vastaaja olisi velvollinen vastaamaan johonkin ryhmäkanteena esitetyistä vaatimuksista erikseen ajettuna. Tässä laissa tarkoitettuja toimivaltaisia käräjäoikeuksia ovat Turun, Vaasan, Kuopion, Helsingin, Lahden ja Oulun käräjäoikeudet.

4 §

Kanneoikeus

Toimivaltainen viranomainen panee kantajana vireille ryhmäkanteen ja käyttää siinä asianosaisena puhevaltaa.

Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisessä riita-asiassa toimivaltainen viranomainen on kuluttaja-asiamies. Ympäristövahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa koskevassa riita-asiassa toimivaltainen viranomainen on Länsi-Suomen ympäristökeskus.

5 §

Toissijainen kanneoikeus

Jos Länsi-Suomen ympäristökeskus ei pane vireille tämän lain mukaista ryhmäkannetta, toissijainen kanneoikeus on rekisteröidyllä yhdistyksellä tai säätiöllä, jonka tarkoituksena on asuin ympäristön viihtyisyyden, ympäristön- tai luonnonsuojelun taikka kalastuksen, maanviljelyn, poron- tai metsänhoidon edistäminen ja jonka toimialueella ympäristövahinkolaissa tarkoitettu vahinko on ilmennyt.

Länsi-Suomen ympäristökeskus tekee edellä mainitun yhdistyksen tai säätiön pyynnöstä päätöksen siitä, ettei käytä asiassa kanneoikeuttaan.

Yhdistystä tai säätiötä tulee oikeudenkäynnissä avustajaa asiamies. Asiamiehen tulee olla asianajaja tai, jos siihen on erityinen syy, muu oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö, joka lain mukaan saa olla asiamiehenä.

6 §

Ryhmäkanteen vireillepano

Ryhmäkannetta koskevassa haastehakemuksessa on ilmoitettava:

- 1) ryhmä, jota kanne koskee;
- 2) tiedossa olevat vaatimukset;
- 3) seikat, joihin vaatimukset perustuvat;
- 4) millä perusteella asia voidaan käsitellä ryhmäkanteena;
- 5) kantajan tiedossa olevat seikat, joilla on merkitystä vain joidenkin ryhmän jäsenten vaatimusten tutkimiselle;

- 6) mahdollisuuksien mukaan ne todisteet, jotka kantaja aikoo kanteensa tueksi esittää, sekä mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen;
- 7) oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus, jos kantaja pitää sitä aiheellisena; sekä
- 8) millä perusteella tuomioistuin on toimivaltainen.

Jos kysymys on toissijaisen kanneoikeuden käyttämisestä, haastehakemukseen on liitettävä tämän lain 5 §:ssä tarkoitettu päätös ja 2 §:n 2 momentissa edellytetty selvitys.

Haastehakemuksessa on ilmoitettava myös oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitettut tiedot. Haastehakemus on kantajan tai, jollei hän ole sitä itse laatinut, sen laatijan allekirjoitettava. Laatijan on samalla ilmoitettava ammattinsa ja asuinpaikkansa.

7 §

Ilmoittaminen ryhmäkanteen käsittelyn alkamisesta

Jollei kannetta ole oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:n mukaisesti jätetty tutkimatta tai hylätty, tuomioistuimen on viipymättä ennen haasteen antamista ilmoitettava postitse tai sähköisesti asianosaisille ryhmäkanteen käsittelyn alkamisesta ja asian valmistelusta vastaavasta tuomarista. Lisäksi tuomioistuimen on asetettava määräaika ryhmään ilmoittautumiselle. Tuomioistuin voi erityisestä syystä pidentää määräaikaa.

Kantajan on viipymättä ilmoitettava tiedossa oleville ryhmän jäsenille asian vireilletulosta. Ilmoitus on toimitettava postitse tai sähköisesti. Jos ilmoitusta ei mainituin tavoin voida toimittaa kaikille määritelmän mukaisille ryhmän jäsenille, ryhmäkanteesta voidaan ilmoittaa yhdessä tai useammassa sanomalehdessä taikka muulla asianmukaisella tavalla. Kantajan on toimitettava ilmoitus myös vastaajalle.

Jos kysymys on toissijaisen kanneoikeuden käyttämisestä, kantajan on vastaajan viimeistään vastauksessaan sitä vaatiessa asetettava käräjäoikeuden hyväksymä vakuus niistä kohtuullisista oikeudenkäyntikuluista, jotka kantaja saattaa joutua korvaamaan vastaajalle. Vakuuden asettamiseen sovelletaan soveltuvin osin mitä ulosottolain (37/1895)3 luvun 43 §:n 2 momentissa sekä 44 – 47 §:ssä säädetään. Jos hyväksyttävää vakuutta ei aseteta, kanne on jätettävä tutkimatta.

8 §

Ilmoituksen sisältö

Kantajan toimittaman ilmoituksen tulee sisältää ainakin

- 1) lyhyt kuvaus asiasta ja esitettävistä vaatimuksista;
- 2) kuvaus ryhmästä, jonka puolesta kanne on nostettu;
- 3) kantajan yhteystiedot; sekä
- 4) tieto siitä, miten ryhmään ilmoitaudutaan ja ilmoittamiselle asetetusta määräajasta.

Lisäksi ilmoituksessa on mainittava perustiedot ryhmäkanteesta oikeudenkäyntimuotona, ryhmän jäsenen asemasta oikeudenkäynnissä, ryhmäkanteen

johdosta annetun tuomion oikeusvaikutuksista, muutoksenhakuoikeudesta ja oikeudenkäyntikuluvastuusta.

9 §

Ryhmän jäsenyys

Ryhmän määritelmän mukainen jäsen, joka asetetussa määräajassa on toimittanut kantajalle kirjallisen allekirjoitetun ilmoituksen halukkuudestaan osallistua ryhmäkanteeseen, kuuluu ryhmään.

Jos määritelmän mukainen jäsen ilmoittautuu ryhmään 1 momentissa tarkoitetun määräajan jälkeen, mutta ennen kuin täsmennetty haastehakemus on toimitettu tuomioistuimelle, kantaja voi erityisestä syystä hyväksyä hänet ryhmän jäseneksi.

10 §

Täsmennetty haastehakemus

Kantajan on laadittava täsmennetty haastehakemus, joka sisältää jäsenten nimet ja osoitteet sekä yksilöidyt vaatimukset ja, jos se on tarpeellista, täsmennetyt perusteet. Haastehakemus on toimitettava tuomioistuimelle kuukauden kuluessa ryhmään ilmoittautumiselle asetetusta määräajasta. Tuomioistuin voi erityisestä syytä pidentää määräaika.

11 §

Haaste

Tuomioistuimen on viipymättä annettava haaste vastaanotettuaan täsmennetyt haastehakemuksen.

Vastaja kehoitetaan haasteessa vastaamaan kanteeseen kirjallisesti. Haasteen antamiseen ja siihen vastaamiseen sovelletaan muutoin soveltuvin osin mitä oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 10 – 12 §:ssä säädetään.

12 §

Ryhmän jäsenen asema

Ryhmän jäsen rinnastetaan asianosaiseen sovellettaessa oikeudenkäymiskaaren riidan kohteen luovuttamista, esteellisyyttä, oikeudenkäynnin vireilläolovaikutuksia, kanteiden yhdistämistä ja kuulemista koskevia säännöksiä. Ryhmän jäsenen tulee tehdä väite tuomarin esteellisyydestä niin pian kuin mahdollista saatuaan tiedon asian käsittelyyn osallistuvista tuomareista. Ryhmän jäsen ei voi osallistua oikeudenkäyntiin väliintulijana.

13 §

Kanteen laajentaminen

Kantaja saa valmistelun aikana ulottaa kanteen koskemaan myös uusia ryhmän jäseniä, jos tämä ei merkittäväällä tavalla viivytä asian käsittelyä tai aiheuta vastaajalle kohtuutonta haittaa. Uusien jäsenten osalta on soveltuvin osin ilmoitettava 6 §:ssä tarkoitetut tiedot.

Kantajan vaatimusten muuttamiseen sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 2 §:n säännöksiä.

14 §

Kanteen rajaaminen

Jos kantaja peruuttaa kanteen tietyn tai tiettyjen ryhmän jäsenten vaatimusten osalta ennen kuin täsmennetty haastehakemus on toimitettu käräjäoikeuteen, tuomioistuimen on tältä osin jätettävä kanne sillensä.

Jos kantaja sen jälkeen, kun täsmennetty haastehakemus on toimitettu käräjäoikeuteen, rajoittaa kannetta siten, että se ei enää koske ryhmän tietyn tai tiettyjen jäsenten vaatimuksia, tuomioistuimen on asetettava määräaika, jonka kuluessa ryhmän jäsen voi ilmoittaa tuomioistuimelle haluavansa omassa asiassaan jatkaa oikeudenkäyntiä asianosaisena.

Jos ryhmän jäsen ilmoittaa jatkavansa oikeudenkäyntiä asianosaisena, tuomioistuimen on erotettava hänen vaatimuksensa käsiteltäväksi erikseen omana asianaan ja päätettävä sen jatkokäsittelystä. Tuomioistuin voi ryhmän jäsenen pyynnöstä siirtää erotetun asian toisen toimivaltaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos tämä on asian käsittelyn kannalta tarkoituksenmukaista. Jos oikeudenkäyntiä ei edellä sanotun vaatimuksen osalta jatketa, asia on siltä osin jätettävä sillensä.

15 §

Asian käsittely alaryhmissä

Tuomioistuin voi määrätä tiettyjä ryhmän jäseniä koskevat vaatimukset tai tietyt kysymykset käsiteltäviksi erikseen alaryhmissä, jos tämä edistää asian tarkoituksenmukaista käsittelyä.

16 §

Ryhmästä irrottautuminen

Ryhmän jäsen voi ennen asian siirtämistä pääkäsittelyyn irrottautua ryhmästä ilmoittamalla siitä kirjallisesti tuomioistuimelle tai sen kansliaan. Kanne jätetään tällöin ryhmästä irrottautuneen osalta sillensä.

Sen jälkeen kun asia on siirretty pääkäsittelyyn, ryhmän jäsen voi vain kantajan ja vastaajan suostumuksella 1 momentissa säädetyllä tavalla irrottautua ryhmästä. Kanne

jätetään tällöinkin ryhmästä irrottautuneen osalta sillensä. Kun asia on jätetty päätettäväksi, ryhmästä ei voi enää irrottautua.

17 §

Tuomion oikeusvoimasta

Tuomioistuimen ratkaisu sitoo niitä ryhmän jäseniä, joita tuomioistuin on ratkaisussaan ilmoittanut sen koskevan.

18 §

Oikeudenkäyntikulut

Oikeudenkäyntikuluista on voimassa mitä oikeudenkäymiskaaren 21 luvussa säädetään.

Ryhmän jäsen ei vastaa oikeudenkäyntikuluista. Ryhmän jäsen on kuitenkin velvollinen korvaamaan vastaajalle oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 5 §:ssä tarkoitettulla menettelyllä aiheuttamansa kustannukset.

Jos ryhmän jäsenenä olleen henkilön vaatimus on erotettu käsiteltäväksi erikseen omana asianaan, hän on asianosaisena vastuussa erottamisen jälkeen syntyneistä oikeudenkäyntikuluista.

19 §

Muutoksenhaku

Asianosaisilla on oikeus hakea muutosta valittamalla ryhmäkanteen johdosta annettuun ratkaisuun siten kuin oikeudenkäymiskaarella säädetään.

Jos kantaja ei hae muutosta ryhmäkanteen johdosta annettuun ratkaisuun, ryhmän jäsenellä on omassa asiassaan oikeus hakea ratkaisuun muutosta 14 päivän kuluessa valitusajan päättymisestä. Ryhmän jäsenen ei tarvitse ilmoittaa ratkaisuun tyytymättömyyttä. Muilta osin muutoksenhakuun sovelletaan oikeudenkäymiskaaren säännöksiä.

20 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

2.

Laki**Kuluttajavirastosta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Kuluttajavirastosta 18 päivänä joulukuuta 1998 annetun lain 2 §:n 2 momentti ja 10 §, sellaisena kuin niistä on 10 § laissa 1534/2001, sekä *lisätään* lakiin uusi 9 a § seuraavasti:

2 §

 Mitä 1 momentissa säädetään, ei koske Kuluttajaviraston ja kuluttaja-asiamiehen toimintaa lainvalvontaviranomaisena eikä kuluttaja-asiamiehen toimintaa 9 §:ssä tarkoitetuissa avustusasioissa tai 9 a §:ssä tarkoitetuissa ryhmäkanteasioissa.

9 a §

Toimivalta ryhmäkanteena käsiteltävässä riita-asiassa

Kuluttaja-asiamies voi toimivaltaisena viranomaisena panna vireille ryhmäkanteen siten kuin ryhmäkanteesta annetussa laissa (/) tarkemmin säädetään.

10 §

Kuluttaja-asiamiehen päätökseen asiassa, joka kuuluu markkinaoikeuden toimivaltaan tai joka koskee 9 §:ssä tarkoitettua kuluttajan avustamista taikka 9 a §:ssä tarkoitetun ryhmäkanteen nostamista, ei saa hakea muutosta valittamalla. Muutoksenhausta on muutoin voimassa, mitä hallintolainkäyttölaissa (586/1996) tai muussa laissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 200 .

LAGFÖRSLAG

1.

Lag

om grupptalan

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Tillämpningsområde

Denna lag tillämpas vid handläggning som grupptalan av sådana tvistemål mellan en konsument och en näringsidkare som faller inom konsumentombudsmannens behörighet samt vid handläggning som grupptalan av tvistemål som avser skada enligt lagen om ersättning för miljöskador (737/1994).

Med grupptalan avses en talan som en kärande i enlighet med denna lag för på en i käromålet definierad grupps vägnar så att domen i målet blir bindande även för gruppens medlemmar.

I fråga om handläggningen av målet gäller dessutom i tillämpliga delar vad som i övrigt föreskrivs om handläggning av tvistemål.

2 §

Förutsättningar för grupptalan

Ett mål kan handläggas som grupptalan om

- 1) flera personer har anspråk som grundar sig på samma eller liknande omständigheter mot samma svarande, och
- 2) en behandling av saken som grupptalan är ändamålsenlig med beaktande av gruppens storlek, innehållet i de framställda yrkandena och framställd bevisning och
- 3) gruppen är tillräckligt exakt definierad.

Om det är fråga om utövande av sekundär talerätt, förutsätter handläggningen av målet som grupptalan dessutom att en förening eller stiftelse med beaktande av de i 5 § bestämda och sina ekonomiska förutsättningar kan fungera som kärande i målet och att den kan anses på ett lämpligt sätt kunna ta vara på den grupps intressen som talan angår.

3 §

Behörig domstol

En grupptalan skall väckas vid en enligt denna lag behörig tingsrätt som är belägen inom den hovrätts domkrets där svaranden skulle vara skyldig att svara på något av de yrkanden som framställs i grupptalan om talan förts separat. Sådana i denna lag avsedda behöriga tingsrätter är Åbo, Vasa, Kuopio, Helsingfors, Lahtis och Uleåborgs tingsrätter.

4 §

Talerätt

Den behöriga myndigheten väcker som kärke grupptalan och utövar vid denna som part talerätt.

Behörig myndighet i ett tvistemål mellan en konsument och en näringsidkare är konsumentombudsmannen. Behörig myndighet i ett tvistemål som avser en skada enligt lagen om ersättning av miljöskador är Västra Finlands miljöcentral.

5 §

Sekundär talerätt

Om Västra Finlands miljöcentral inte väcker en i denna lag avsedd grupptalan, har en registrerad förening eller stiftelse, vars ändamål är att främja trivsel av boendemiljön, miljö- eller naturskydd eller fiske, lantbruk, ren- eller skogsskötsel och inom vars verksamhetsområde den skada som avses i lagen om ersättning av miljöskada inträffat, sekundär talerätt.

Västra Finlands miljöcentral fattar på anhållan av ovan nämnda förening eller stiftelse ett beslut om att inte utöva sin talerätt i saken.

6 §

Väckande av grupptalan

I stämningsansökan angående grupptalan skall uppges:

- 1) den grupp som talan avser,
- 2) de yrkanden som är kända,
- 3) de omständigheter som yrkandena grundar sig på,
- 4) på vilken grund saken kan behandlas som grupptalan,
- 5) de omständigheter som käranden har vetskap om och som har betydelse enbart för prövningen av vissa gruppmedlemmars yrkanden,
- 6) i den mån det är möjligt de bevis som käranden har för avsikt att lägga fram till stöd för sitt käromål och vad som skall styrkas med varje bevis,
- 7) ett yrkande om ersättning för rättegångskostnader, om käranden anser detta befogat, samt
- 8) på vilka grunder domstolen är behörig.

Om det är fråga om utövande av sekundär talerätt, skall till stämningsansökan fogas det beslut som avses i 5 § och den utredning som förutsätts i 2 § 2 mom.

I stämningsansökan skall uppges även de uppgifter som avses i 5 kap. 2 § 2 mom. rättegångsbalken. Stämningsansökan skall undertecknas av käranden eller, om han eller hon inte själv har uppsatt den, av den person som gjort det. Denne skall samtidigt uppge sitt yrke och sin boningsort.

7 §

Underrättelse om att handläggning av grupptalan har inletts

Om käromålet inte i enlighet med 5 kap. 6 § rättegångsbalken avvisats eller förkastats skall domstolen utan dröjsmål före stämning utfärdas per post eller elektroniskt underrätta parterna om att handläggningen av grupptalan inletts och om den domare som svarar för förberedelsen. Domstolen skall dessutom sätta ut en tid för att anmäla sig till gruppen. Domstolen kan av särskilda skäl förlänga tiden.

Käranden skall utan dröjsmål underrätta de gruppmedlemmar som den känner till om att målet är anhängigt. Underrättelsen skall översändas per post eller elektroniskt. Om underrättelsen inte kan översändas på nämnda sätt till samtliga gruppmedlemmar enligt definitionen av gruppen, kan grupptalan tillkännages i en eller flera tidningar eller på ett annat lämpligt sätt. Käranden skall även tillställa svaranden en underrättelse.

Om det är fråga om utövande av sekundär talerätt, skall käranden, om svaranden senast i sitt svaromål kräver det, ställa en av tingsrätten godkänd säkerhet för de skäligen rättegångskostnader som käranden kan bli skyldig att ersätta svaranden. Om säkerhet inte ställs, skall talan avvisas. På ställande av säkerhet skall i tillämpliga delar iakttas vad som föreskrivs i 3 kap. 43 § 2 mom. samt i 43-47 § i utsökningslagen (37/1895).

8 §

Underrättelsens innehåll

Den underrättelse som käranden översänder skall innehålla åtminstone

- 1) en kort beskrivning av saken och de yrkanden som kommer att framställas,
- 2) en beskrivning av den grupp på vilkens vägnar talan har väckts,
- 3) kärandens kontaktuppgifter, samt
- 4) information om hur man anmäler sig till gruppen och om den för anmälan utsatta tiden.

I underrättelsen skall dessutom anges grundläggande information om grupptalan som rättegångsform, gruppmedlemmens ställning i rättegången, rättsverkningarna av en dom med anledning av grupptalan, ändringssökande och ansvaret för rättegångskostnader.

9 §

Medlemskap i grupp

En person som enligt definitionen är gruppmedlem och som inom den utsatta tiden har tillställt käranden ett undertecknat skriftligt meddelande om sin önskan att delta i grupptalan hör till gruppen.

Om en person som enligt definitionen är gruppmedlem anmäler sig till gruppen efter den i 1 mom. avsedda tidens utgång, men innan den preciserade stämningsansökan inlämnats till domstolen, kan käreande av särskilda skäl godkänna denne som gruppmedlem.

10 §

Preciserad stämningsansökan

Käranden skall uppgöra en preciserad stämningsansökan av vilken framgår medlemmarnas namn, adress samt preciserade yrkanden och, om det är nödvändigt, preciserade grunder. Stämningsansökan skall tillställas domstolen inom en månad från den utsatta tiden för anmälan till gruppen. Domstolen kan av särskilda skäl förlänga tiden.

11 §

Stämning

Domstolen skall utan dröjsmål utfärda stämning efter att den mottagit den preciserade stämningsansökan.

I stämningen skall svaranden uppmanas att skriftligen avge svaromål. På utfärdande av stämning och avgivande av svaromål iakttas i övrigt i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 5 kap. 10 – 12 § rättegångsbalken.

12 §

Gruppmedlems ställning

En gruppmedlem skall likställas med en part vid tillämpningen av rättegångsbalkens bestämmelser om överlåtelse av föremålet för tvisten, jäv, verkningarna av anhängighet, förening av käromål och hörande. En gruppmedlem skall framställa invändning om domarjäv så snart som möjligt efter det att denne fått kännedom om de domare som deltar i handläggningen av målet. En gruppmedlem kan inte delta i rättegången som intervenient.

13 §

Utvidgning av käromålet

Medan förberedelsen pågår får käranden utsträcka käromålet att gälla också nya gruppmedlemmar, om detta inte på ett betydande sätt fördröjer sakens behandling eller

orsakar svaranden oskäligt men. Angående de nya medlemmarna skall i tillämpliga delar anges de uppgifter som avses i 6 §.

På ändring av kärandens yrkanden tillämpas bestämmelserna i 14 kap. 2 § rättegångsbalken.

14 §

Avgränsning av talan

Om käranden återkallar talan i fråga om en viss eller vissa gruppmedlemmars anspråk, skall domstolen till denna del avskrivna målet.

Om käranden efter det att den preciserade stämningsansökan ingivits till tingsrätten avgränsar käromålet på ett sådant sätt att det inte längre omfattar något visst eller vissa gruppmedlemmars anspråk, skall domstolen sätta ut en tid inom vilken en gruppmedlem kan meddela domstolen om att denne önskar att som part fortsätta rättegången i egen sak.

Om en gruppmedlem meddelar att denne fortsätter rättegången som part, skall domstolen avskilja gruppmedlemmens yrkande för separat handläggning som egen talan och besluta om dess fortsatta handläggning. Domstolen kan på gruppmedlemmens begäran överföra det avskilda målet att handläggas av en annan behörig domstol, om detta med hänsyn till handläggningen av målet är ändamålsenligt. Om rättegången inte fortsätter beträffande det ovan nämnda yrkandet, skall målet till denna del avskrivas.

15 §

Behandling av saken i undergrupper

Domstolen kan förordna att vissa gruppmedlemmars anspråk eller vissa frågor skall behandlas separat i undergrupper, om detta främjar en ändamålsenlig behandling av saken.

16 §

Lösgörande från gruppen

En gruppmedlem kan innan saken överförs till huvudförhandling lösgöra sig från gruppen genom att skriftligt meddela om detta till domstolen eller dess kansli. Käromålet avskrivas då till den del det avser den medlem som lösgjort sig från gruppen.

Efter det att målet överförs till huvudförhandling kan en gruppmedlem endast med kärandens och svarandens samtycke på det sätt som föreskrivs i 1 mom. lösgöra sig från gruppen. Sedan målet har lämnats till avgörande är det inte längre möjligt att lösgöra sig från gruppen.

17 §

Domens rättskraft

Domstolens avgörande är bindande för de gruppmedlemmar som domstolen i sitt avgörande meddelat att det berör.

18 §

Rättegångskostnader

Angående rättegångskostnader gäller vad som föreskrivs i 21 kap. rättegångsbalken.

En gruppmedlem svarar inte för rättegångskostnader. En gruppmedlem är dock skyldig att ersätta svaranden för de kostnader som denne åsamkar genom förfarande som avses i 21 kap. 5 § rättegångsbalken.

Om en tidigare gruppmedlems yrkande har avskilts för separat handläggning som egen talan är denne i egenskap av part ansvarig för sådana rättegångskostnader som uppkommit efter avskiljandet.

19 §

Ändringssökande

Parterna har rätt att genom besvär på det sätt som föreskrivs i rättegångsbalken söka ändring i avgörande som fattats med anledning av grupptalan.

Om käranden inte söker ändring i ett avgörande med anledning av grupptalan, har en gruppmedlem rätt att i egen sak inom 14 dagar från besvärstidens utgång söka ändring i avgörandet. Gruppmedlemmen behöver inte anmäla missnöje med avgörandet. I övrigt tillämpas på ändringssökandet bestämmelserna i rättegångsbalken.

20 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 200 .

2.

Lag**om ändring av lagen om Konsumentverket**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 18 december 1998 om Konsumentverket 2 § 2 mom. och 10 §, 10 §
sådan den lyder i lag 1534/2001, samt
fogas till lagen en ny 9 a § som följer:

2 §

Vad som bestäms i 1 mom. gäller inte Konsumentverket och konsumentombudsmannen i deras uppgifter att som myndighet övervaka att lagstiftningen iakttas, konsumentombudsmannens bistående av konsumenter enligt 9 § eller förande av grupptalan enligt 9 a §.

9 a §

Behörighet att föra grupptalan

Konsumentombudsmannen kan som behörig myndighet väcka grupptalan enligt vad som närmare föreskrivs i lagen om grupptalan (/).

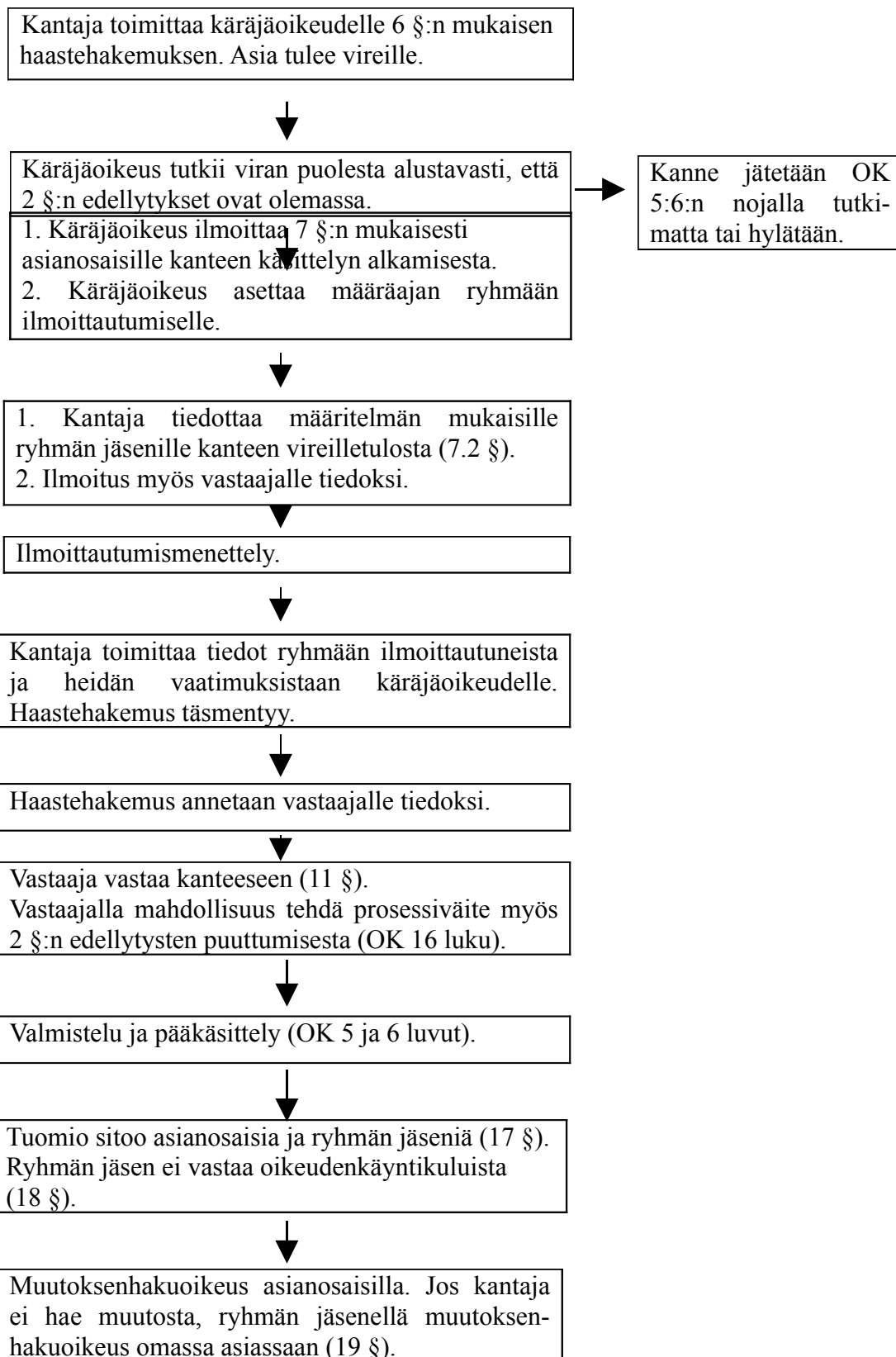
10 §

I konsumentombudsmannens beslut i ärenden som hör till marknadsdomstolens behörighet eller som gäller bistående av konsument enligt 9 § eller väckande av grupptalan enligt 9 a § får ändring inte sökas genom besvär. Om sökande av ändring gäller i övrigt vad som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen (586/1996) eller i någon annan lag.

Denna lag träder i kraft den

200 .

RYHMÄKANNEMENETTELY

ERIÄVÄT MIELIPITEET

Manne Airaksinen:

1. Yleistä ryhmäkanteesta ja tehdyistä ehdotuksista

Elinkeinoelämän keskusliitto EK vastustaa ryhmäkannetta sekä nyt esitetyssä muodossa että yleisenä riita-asioiden oikeudenkäynteihin liittyvänä menettelynä. Ryhmäkanteeseen yleensä kohdistuvan vastustuksen syytä on esitetty monissa yhteyksissä. Vastustus voidaan tässä yhteydessä tiivistää seuraaviin seikkoihin.

- Ryhmäkanteen tarve on jäänyt osoittamatta. Suomalaisen erittäin vahvan kuluttajansuojajärjestelmän hyvään toimivuuteen ei kiinnitetä arvioinneissa huomiota. Käytännön tapauksia, joissa joku jäisi tai olisi jäänyt vaille oikeussuojaa, ei ole voitu esittää.

- Ryhmäkanteen toimii huonosti suomalaisessa vahingonkorvausoikeudellisessa ympäristössä, koska jokaisen vahingonkärsijän vahinko on määriteltävä erikseen.

- Ryhmäkanteen tyyppitapauksessa yksittäisen vahingonkärsijän taloudellinen intressi on vähäinen, mikä merkitsisi a) että yksilötasolla ei ole oikeussuojan tarvetta, b) pyrkimystä välttää vastuuta omista ja vastapuolen oikeudenkäyntikuluista, koska oma asia on täydellisessä epäsuhdassa riidan kokonaiskustannuksiin nähden, c) sitä, että asianajajat olisivat ainoa taho, joilla on aito intressi asian ajamiseen ja d) sitä, että asianajajien palkkiot muodostuisivat edellisissä kohdissa esitetyistä syistä voittopalkkioperusteisiksi, jolloin voitettut varat päätyvät pääosin heille. Tässä asetelmassa ryhmäkannetta ohjaa asiamiehen etu, eikä yksilön oikeussuojan tarve.

- Ryhmäkanteesta on äärimmäisen huonoja kokemuksia ulkomailta. Yksi tähän liittyvä seuraus on se, että mikä tahansa ryhmäkanteen niminen järjestely asettaa suomalaisen yrityksen ulkomaisen toimijan kannalta epäedulliseen valoon.

- Ryhmäkanteen periaatteelliset lähtökohdat ovat epämääräisiä. Onko yksilön kannalta taloudellisesti merkityksettömissä asioissa todella avattava mahdollisuus oikeudenkäyntiin? Yhdysvalloissa on jo riideltä keksipaketeista ja vissypulloista. Jos merkitykseltään olemattomia asioita halutaan tuomioistuimiin, miksei vastaavasti pyritä avaamaan mahdollisuutta oikeudenkäyntiin yksittäisessä vähäisessä asiassa? Riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn kehittämisessä on viimeiset vuosikymmenet kuljettu päinvastaiseen suuntaan.¹

Nyt ehdotettu, osin viranomaisvetoinen ryhmäkanteen ei vastaa edellä kuvattuihin ongelmiin, mutta se aiheuttaa monia uusia. Tästä syystä ehdotusta ei ole syytä toteuttaa. Jäljempänä tehdyt yksityiskohtaiset parannusehdotukset eivät merkitse ehdotuksen hyväksymistä, vaan ne on tehty siltä varalta, että hanketta vastoin mielipidettäni edistetään.

Ehdotetussa järjestelmässä valtio käy verovaroin yksityisten henkilöiden riitaa toisia yksityisiä vastaan. Tyyppitapaukseksi on varmasti ajateltu kuluttaja-asiamiehen tuhansien kuluttajien nimissä ajamaa kannetta suurta monikansallista yhtiötä vastaan. Todennäköisempää kuitenkin on, että kanteessa on vastaajana pk-yritys, jolla ei ole resursseja ryhmäkanteen tapaisen oikeudellisesti monimutkaisen ja siten hyvin kalliin

¹ Yleisperustelujen s. 36 todetaan, että: ”Sekä yhteiskunnallisena että asianosaistavoitteena voidaan kuitenkin pitää sitä, että perustelluista vaatimuksista ei jouduta luopumaan pelkästään kustannustehokkuuteen liittyvistä syistä.” Ryhmäkanteen osalta asia siis olisi näin, mutta yksittäisten riita-asioiden osalta tavoitteena ja toteutettujen uudistusten vääjäämättömänä seurauksena on ollut juttumäärien vähentäminen ja vähäisten juttujen saaminen pois tuomioistuinta. On erikoista, että oikeuspoliittiset tavoitteet voivat olla päinvastaisia riippuen siitä, onko kantajapuolella yksi vai kaksi henkilöä.

riidan käymiseen. Lisäksi ehdotuksen mukaan ”ryhmä” voi muodostua kahdesta henkilöstä. Ehdotetut rajaukset johtavat muun muassa tilanteeseen, jossa valtio ajaa ympäristövahinkoa koskevaa kannetta elinkeinonharjoittajien nimissä yksittäistä kuluttajaa vastaan.

Ehdotuksessa tehdään mahdolliseksi valtion puuttuminen yksityisten välisiin siviiliriitoihin ilman, että asialla olisi yleistä merkitystä. Ehdotetun ryhmäkanteen ei edellytetä koskevan laajoja kuluttaja- tai kansalaispiirejä, sen ei edellytetä käsittävän merkittäviä taloudellisia arvoja eikä sen edellytetä sisältävän oikeudellisesti merkittävää, esimerkiksi prejudikaattityyppistä kysymystä. Ehdotuksessa ei myöskään yksiselitteisesti sidota ryhmäkannetta esimerkiksi oikeudenkäyntimenettelyssä saavutettaviin säästöihin.²

Ehdotuksessa on valittu ryhmäkanteen käyttöalaksi kuluttajaoikeus ja ympäristö-oikeus. Johdonmukaista perustetta näille valinnoille on vaikea löytää. Mietinnössä esimerkiksi todetaan, että ympäristövahinkolain mukaisia kanteita nostettiin vuosina 2000-2004 ainoastaan seitsemän (7) kappaletta. Toisaalta mietinnön mukaan vuosittain ratkaistaan 1 400 ympäristölupa-asiaa, joissa noin 300:een liittyy erilaisia korvausasioita. Ainoa johdonmukainen päätelmä on, että ympäristövahinkoihin liittyvät korvausasiat hoidetaan kattavasti viranomaisten toimesta erilaisissa lupaprosesseissa, eikä siviilikanteille – ryhmäkanteista puhumattakaan – ole tarvetta. Tämän on todennut myös enemmistö työryhmän kuulemista ympäristöoikeuden asiantuntijoista ja työryhmään kuuluva Suomen ympäristökeskuksen edustaja.

Ensisijainen kannevalta ympäristövahinkoasioissa olisi Länsi-Suomen ympäristökeskuksella. Erilaisille järjestöille ehdotetaan niin sanottua toissijaista kanneoikeutta. Tämä valinta on jäänyt käytännössä vaille perusteluja. Lisäksi kanneoikeuden käyttämisen edellytyksenä on ainoastaan, että yhdistyksellä on yhteys luontoon, ympäristöön, kalastukseen tai maanviljelyyn ja että vahinko on ilmennyt yhdistyksen toimialueella. Todellista yhteyttä esitettyyn vahinkoon, sen ilmenemismuotoon tai -paikkaan ei tarvitse olla. Asialla on merkitystä monessa suhteessa. Ensiksikin näin leväperäisesti määritelty toissijainen kanneoikeus käytännössä avaa ryhmäkanteen ajamismahdollisuuden hyvin laajalle toimijajoukolle, mikä puolestaan vesittää mietinnössä toistuvasti esitetyt maininnat muun muassa siitä, ettei kanteita voitaisi ajaa kiristämisen- tai vahingoittamistarkoituksessa. Toiseksi säännös ei suojaa niitä tahoja, jotka ilmoittautuvat ryhmään, koska kanteen takana voivat olla miten asiantuntemattomat tahot tahansa.

Edelleen on otettava huomioon, että toisin kuin mietinnössä todetaan (esim. s. 114), järjestökanteet olisivat kaikesta päätellen pääsääntö ympäristövahinkoja koskevissa asioissa. Siten argumentaatio, joka perustuu käsitykseen viranomaisten vastuullisesta ja ammattimaisesta toiminnasta, on vain osatotuus. Yhtenä esimerkkinä on jäljempänä käsiteltävä ryhmästä irtautuminen. Toinen esimerkki on s. 116 esitetyt väitteet siitä, että mm. väliintulo-oikeuden puutteesta huolimatta ryhmän jäsenten edut tulevat riittävästi turvatuiksi kantajan toimiessa virkavastuulla.

Mietinnön sivulla 50 todetaan eri toteuttamisvaihtoehdoista yhteenvedona seuraavaa: ”Kanteiden yhdistämisen, ohivalitusjärjestelmän tai ennakkoratkaisumenettelyn

² S. 64 todetaan, että laki tulisi sovellettavaksi vain vaikutuksiltaan laajoissa ympäristövahinkotapauksissa. Tämä ei perustune ehdotettuun lakiin, sillä lain määritelmät ja perustelut jättävät ryhmäkanteen auki käytännössä kaikenlaisille tapauksille, kuten jäljempänä esitetystä käy ilmi.

kehittämisellä ei saavuteta kaikkia niitä tavoitteita, joita ehdotetunlaisella ryhmäkannella saavutettaisiin. Ryhmäkannemenettelyn käyttöönotto toteuttaa näin ollen asetetut tavoitteet näistä vaihtoehdoista parhaiten.” Väittämän totuusarvoon on vaikea ottaa kantaa, koska työryhmässä ei käytännössä käsitelty mainittuja eikä muitakaan vaihtoehtoja ryhmäkanteille. Itse mietinnössä vaihtoehtoiset menettelyt kuvataan siten kömpelöinä, että ryhmäkanteen paremmuus tulee selväksi. Vaihtoehtoisissa oikeussuojakeinoissa ”epäkohdiksi” leimattujen seikkojen, kuten pilottikanteissa vanhentumiskysymykset, korjaamista lailla ei ole edes harkittu, vaikka tämä voisi olla hyvinkin yksinkertaista. Pilottikannetta voidaan kuitenkin perustellusti pitää prosessiekonomisesti ryhmäkannetta tehokkaampana, koska siinä ratkaistaan oikeuskysymys ensin ja vasta tämän jälkeen, jos ylipäätään aihetta on, ryhdytään selvittämään esimerkiksi mahdollisten korvausten määriä monitahoisine näyttökysymyksineen. Ryhmäkanteessa joudutaan aina käsittelemään sekä oikeuskysymykset että kustannusvaikutuksiltaan raskaat korvauskysymykset.

Ehdotuksen taloudellisten vaikutusten arviointi ei perustune mihinkään selvityksiin, eikä vaikutusarvioinnista ole käyty työryhmässä keskustelua.

2. Eräitä yksityiskohtia

Työryhmän lakiehdotus sisältää lukuisia oikeudellisia ongelmia, minkä lisäksi perusteluihin liittyy paljon asenteellisia tai epätasomallisia kannanottoja. Kaikkia epäkohtia ei ole syytä tässä käsitellä, mutta muutamia esimerkkejä on kuitenkin syytä ottaa esille.

Useissa perustelujen kohdissa annetaan ymmärtää, että nykyinen oikeustila olisi kansalaisten oikeusturvan kannalta jotenkin ongelmallinen. On kuitenkin epäuskottavaa, että näin kuluttajajärjestävyydessä oikeusjärjestyksessä olisi merkittäviä kuluttajien asemaan liittyviä epäkohtia. Epäkohdista ei mietinnössäkään ole voitu esittää mitään näyttöä. Ympäristöasioiden osalta oikeusturvaongelmiin liittyvät väitteet ovat mietinnössäkään esitetyn aineiston valossa epäuskottavia. Tämä asia tuli hyvin esille myös asiantuntijoiden kommentteissa.

Ehdotuksen 1 §:n soveltamisala on epämääräinen. Kuluttaja-asiamiehen toimivalta on tunnetusti laaja ja kattaa muun ohessa arvopaperimarkkinaoikeuden alaan kuuluvia seikkoja. Arvopaperimarkkinaoikeudelliset kysymykset poikkeavat olennaisesti perinteisistä kuluttajansuojan ydinalueista ja kuluttajansuojasäännökset ovat osin päällekkäisiä arvopaperimarkkinain kanssa. Sijoitustoiminta on leimallisesti kansainvälistä, mistä aiheutuu sovellettavaan lakiin ja viranomaisten toimivaltuuksiin liittyviä tulkintaongelmia. Ei olisi toivottavaa, että Suomen valtio ryhtyisi esimerkiksi ajamaan ryhmäkannetta ulkomaista, mahdollisesti ainoastaan ulkomailla noteerattavaa yhtiötä vastaan nyt ehdotetun lain nojalla. Ylipäätään olisi arvioitava, onko kuluttaja-asiamiehen toimivallan syytä ulottua suoriin osakesijoituksiin. Muutenkin ehdotuksen soveltamisalaa tulisi täsmentää kattamaan nimenomaan sellaiset oikeudenalat, joilla ryhmäkanteella voisi olla tarvetta.

Ehdotuksen 2 §:ssä säädettäisiin ryhmäkanteen ajamisen edellytyksistä. Näitä ei ole haluttu yksiselitteisesti kytkeä yhdistetystä prosessissa saataviin kustannussäästöihin, joilla ryhmäkannetta kuitenkin perustellaan. Pykälän perusteluissa viitataan itse asiassa aivan muihin asioihin kuin saavutettaviin oikeudenkäyntikulujen säästöihin. Sivulla 95 todetun mukaan painoa annettaisiin sille, olisiko asian ajaminen yksittäisenä riita-asiana

oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen kohtuullista. Kysymys olisi siis prosessikustannusten säästön sijasta keinosta saada valtio vastaamaan ryhmän jäsenen asian merkitykseen nähden ylisuurista oikeudenkäyntikuluista. Toinen esitetty peruste liittyy siihen, onko kuluttajavalituslautakunnan suositusta noudatettu. Jälleen peruste on muu kuin prosessikustannusten säästö. Ehdotuksen yleisperusteluissa olisi tuotava selvästi esille, että ehdotetun ryhmäkanteen yksi keskeinen tavoite on oikeudenkäyntikustannusten siirtäminen valtiolle sellaisissakin asioissa, joissa ryhmäkanteen ei tuota prosessuaalisia säästöjä verrattuna erillisinä ajettuihin kanteisiin ja joihin ei liity niin sanottua yleistä etua. Tällaista lainsäädäntöratkaisua ei voida pitää perusteltuna.

Kun kysymyksessä on valtion verovaroilla yksityisten puolesta toisia yksityistä vastaan ajamista kanteista, olisi kanteen ajamisen edellytykset kytkettävä prosessitalouden lisäksi myös yleiseen etuun. Kuten edellä on todettu, asialla tulisi olla prejudikaattiarvoa tai sen tulisi koskettaa laajoja kansalaispiirejä. Olisi myös mahdollista kytkeä edellytykset kuluttajavirastosta annetun lain 9 §:ssä kuluttajan avustamiselle asetettuihin edellytyksiin. Nykyisellään ehdotus käytännössä vastaa vaikutuksiltaan sitä, että kuluttajavirastosta annetun lain 9 §:n vaatimukset poistetaan. Verovarojen käyttäminen yksityistä yritystä vastaan ei voi perustua yksityiseen etuun, vaan sen pitää perustua yleiseen etuun.

Edelleen olisi vaadittava, että asialla on ryhmän jäsenelle asian käsittelyn aiheuttamiin kustannuksiin nähden järkevä taloudellinen merkitys. Ehdotus tekee mahdolliseksi muutaman euron periaateluontoisten riitojen käymisen ryhmäkannemenettelyssä.

Ehdotuksen 16 §:n mukaan ryhmän jäsen saa irrottautua ryhmästä vain kantajan suostumuksella. Ryhmän jäsen ei siten saa omassa asiassa tehdä sovintoa vastaajan kanssa ilman kantajan suostumusta. Ehdotuksen s. 123 peruste siitä, että sovinnot voisivat tehdä asian kantajan kannalta turhaksi ja kalliiksi, on oikeuspoliittisesti vähintäänkin erikoinen. Käytännössä suurin osa ympäristövahinkoihin liittyvistä kanteista olisi jonkin, mahdollisesti hyvinkin epämääräisen yhdistyksen ajamia, jolloin ei olisi mitään takeita siitä, että suostumus irrottautumiseen saataisiin. Ehdotusta on tältä osin syytä muuttaa siten, että oikeus ryhmästä irtautumiseen tehtäisiin kantajasta riippumattomaksi.

Ehdotetussa 19 §:ssä jää oikeudenkäymiskaaren yleisten sääntöjen varaan se, miten asian ryhmäkanteena ajamista koskevan oikeudenkäyntiväitteen hylkäävään ratkaisuun haetaan muutosta. Perusteluissa oletetaan, että muutosta ainakin yleensä määrättäisiin haettavaksi erikseen. Tästä ei kuitenkaan ole mitään takeita. Erillisestä muutoksenhakuoikeudesta pitäisi säätää erikseen, koska kysymys on vastaajan kannalta sekä jutusta aiheutuvien kulujen että julkisuuden kannalta aivan keskeinen. Mikäli pelättäisiin, että muutoksenhakua selvässä asiassa käytettäisiin puhtaasti asian käsittelyn viivyttämiseen, voitaisiin säätää esimerkiksi tuomioistuimen poikkeuksellisesta oikeudesta määrätä, että tällaisen väitteen osalta haetaan kuitenkin muutosta vasta tuomion yhteydessä.

On epäselvää, miten yksittäisen ryhmän jäsenen muutoksenhakuoikeus (19 §) suhtautuu oikeudenkäymiskaaren sallimaan vastavalitukseen (25:14 a). Ehdotettu säännös tulisi aiheuttamaan lukusia kysymyksiä, kuten miltä osin käräjäoikeuden ratkaisuun voi vastavalittaja hakea muutosta ja toisaalta, jos yhtiö toimisi asiassa valittajana, onko

vastavalitusoikeus vain kuluttaja-asiamiehellä vai kullakin yksittäisellä ryhmän jäsenellä.

Vastaajan oikeusturvan kannalta ei ole perusteltua, ettei ryhmän jäsenen tarvitsisi ilmoittaa ratkaisuun tyytymättömyyttä missään tapauksessa (19.2 §). Jos ratkaisuun ei ilmoiteta tyytymättömyyttä, tietää vastaaja normaalisti jo tällöin, että päätös on lainvoimainen ja voi edetä sen mukaisesti. Nyt tähän tietoisuuteen saattaisi esityksen mukaan mennä jopa 6 viikkoa päätöksestä. Ryhmän jäsenellä tulisi olla velvollisuus ilmoittaa tyytymättömyyttä päätökseen tilanteissa, joissa kuluttaja-asiamies ei sitä tee.

3. Työryhmän asettamisesta ja työryhmän työtavoista

Työryhmän tehtävänä ei ollut arvioida toimeksiannossa tarkoitettua ryhmäkanteen tarkoituksenmukaisuutta, vaan pääasiassa toteuttaa yksiselitteinen toimeksianto kirjoittaa vaaditut säännökset. On toivottava, että tällaiset näennäistyöryhmät eivät muodostu valtionhallinnossa, eikä erityisesti paremmasta sääntelystä vastaavassa oikeusministeriössä yleiseksi käytännöksi. Toimeksiannon erikoisuutta korostaa se, että oikeusministeriön 23.5.2005 järjestämässä hyvin laajapohjaisessa kuulemistilaisuudessa enemmistö kuultavista suhtautui vähintäänkin varauksellisesti ryhmäkanteeseen, joukossa myös esimerkiksi viranomaisia.

Toimeksiannossa asetettiin työryhmälle työvaliokunta, jonka jäsenet nimettiin etukäteen. Työvaliokunnan työhön ei ollut mahdollisuuksia vaikuttaa, ja varsinaisen työryhmän kokouksissa lähinnä hyväksyttiin työvaliokunnan tekemät muotoilut. Tämänkään ei toivoisi muodostuvan käytännöksi lainvalmisteluhankkeissa. Jos tämántapaista käytäntöä halutaan noudattaa, olisi nyt työryhmäksi nimetty elin syytä nimetä esimerkiksi seurantaryhmäksi, joka paremmin kuvaa sen asemaa.

Työryhmän toimikausi oli hyvin lyhyt, vain noin puoli vuotta. Työryhmän mietintöä ei kauttaaltaan ehditty käsitellä kokouksissa. Yleistä keskustelua esimerkiksi ympäristövahinkojen sisällyttämisestä lakiin ei juurikaan käyty, ei myöskään toissijaisesta kanneoikeudesta, vaikka enemmistö asiantuntijoista suhtautui ratkaisuihin vähintäänkin epäillen. Olisi toivottavaa, että laajoissa ja periaatteellisesti merkittävässä hankkeissa valmistelulle osoitettaisiin sen verran aikaa, että asiat ehdittäisiin käsitellä edes kertaalleen.

4. Yhteenveto

Edellä esitetyistä syistä vastustan ehdotetun ryhmäkannetta koskevan lain säätämistä.

Helsingissä 16.3.2006

Johtava asiantuntija Manne Airaksinen

Risto Airikkala:

Ryhmäkanteen kuuluu prosessioikeuden alan lainsäädäntöön. Tämän vuoksi kuluttaja- ja ympäristöasian asiantuntijoiden keskeinen rooli asian valmistelussa ei vaikuta perustellulta. Kuluttaja-asiamiehellä on jo tälläkin hetkellä mahdollisuus ajaa kannetta yksittäisen kuluttajan avustajana ja tukena. Mitään estettä prosessuaalisesti ei nytkään ole sille, että vireillä oleviin kanteisiin yhtyy useampi kuluttaja. Samassa käsittelyssä olisi tällöin hyödynnettävissä esitetty kustannuksiakin vaatinut näyttö pelkällä viittauksella ilman mainittavia lisäkustannuksia. Siten kuluttaja-asioissa ei ole tarvetta ehdotettuun uudistukseen.

Ympäristövahinkojen yksilöllisyyden, hallinnon ennaltaehkäisevän lupakäytännön ja hallintopakon rinnalle uudentyypiselle asioiden riitauttamismahdollisuudelle ja vaatimusten esittämiselle ei löydy perusteita. Oikeuspoliittisessa kehityksessä, jossa toisaalta on pyritty löytämään tuomioistuineläytöksen ulkopuolisia riidanratkaisukeinoja, ja toisaalta on pyritty nostamaan kynnystä riitauttaa yksilön kannalta vähämerkityksellisiä asioita, ehdotus toteutuessaan merkitsisi askelta järjestelmään, missä valtaa siirtyy poliittisesta päätöksenteosta ja hallinnosta oikeuslaitokselle.

Rahoitusmarkkinoiden säätely ja valvonta ovat erityislainsäädännöllä hoidettava, siinä määrin erikoistunutta asiantuntemusta niissä tarvitaan, ettei asiakokonaisuus sovellu kuluttaja-asiamiehelle.

Edellä olevin perustein katson, että ehdotuksella ei edistetä kansalaisten oikeusturvaa ja että todelliset oikeusturvan loukkaukset voidaan saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi tehokkaasti myös nykyisellä säännöstöllä. Kuluvastuun poistaminen ryhmän jäseniltä olisi omiaan lisäämään sikaaneja oikeudenkäyntejä erityisesti toissijaisen kanneoikeuden tapauksissa. Prosessiekonomisesti ehdotusta ei näin voida perustella.

Helsingissä 16.3.2006

Varatuomari Risto Airikkala

Leena Linnainmaa:

Työryhmässä ei ole tullut esille seikkoja, joiden perusteella ryhmäkannetta voitaisiin pitää tarpeellisena. Merkittävä lainmuutos edellyttää, että muutoksen tarpeellisuus on selvitetty ja että saatavat hyödyt ovat olennaisesti haittoja suuremmat. Kuluttajansuojajärjestelmämme tarjoaa jo nykyisellään suuren määrän oikeussuojakeinoja, ja niiden täydennykseksi valmistellaan parhaillaan ryhmävalitusta. Toisaalta pilottikanteen kehittäminen on jäänyt kokonaan syrjään, vaikka edellisen työryhmän kuulemat laajoja oikeudenkäyntejä hoitaneet asiantuntijat pitivät pilottikannetta toimivana ja toisaalta ryhmäkannetta raskaana, kalliina ja hitaana menettelyinä.

Työryhmän enemmistön tavoitteena on mahdollistaa hyvinkin pienten vaatimusten käsittely oikeudenkäynnissä. Tämä tavoite poikkeaa siitä yleisesti hyväksytystä ajatuksesta, että oikeudenkäynnin edellytyksenä on oltava oikeussuojan saamisen tarve. Ei voida pitää oikeana, että valtion varoilla ja kulumiskillä käydään oikeutta mahdollisesti hyvinkin pienistä erimielisyyksistä. Ruotsin kokemuksiin viittaaminen on ennenkaikesta eikä perustu tietoon. Ruotsin lain vaikutukset selvitetään vuonna 2007, kun on kulunut neljä vuotta ryhmäkannelain voimaantulosta.

Valmisteilla oleva kuluttajavalituslautakuntaa koskeva ryhmävalitusmenettely edistää pienten kiistojen käsittelyä. On erikoista, jollei ryhmävalitusmenettelyn toimivuutta ja vaikutuksia selvitetä ennen kuin mahdollistetaan muita, huomattavasti raskaampia menettelyjä.

Erityisen vahingollinen ryhmäkänne on arvopaperimarkkinoiden kannalta. Suomen kansantalous on riippuvainen ulkomaisesta osakeomistuksesta, onhan listayhtiöidemme ulkomainen omistus suurempi kuin missään muussa maassa. Työryhmän enemmistö kuitenkin uskoo mietinnön mukaan, että kansainväliset sijoittajat ottavat selvää suomalaisesta lainsäädännöstä. Ajatus ei ole realistinen, mistä on osoituksena se, että suomalaiset osakkeet ovat jo nykyisellään kilpailijamaihin verrattuna alemmalla arvostustasolla.

Hankkeen riskejä lisää merkittävästi se, että sijoitusasiat kuuluvat lakiehdotuksen soveltamisalaan. Arvopaperimarkkinoiden jatkuvaa tiedonantovelvollisuutta ja esitevastuuta koskevat säännökset ovat monimutkaisia ja vaativat erityistä perehtyneisyyttä alan säännöksiin ja käytäntöön. On yllättävää, että työryhmän enemmistö katsoo Kuluttajaviraston sopivaksi viranomaiseksi käsittelemään näitä asioita. Silloinkin kun arvopaperimarkkinoihin liittyviä asioita hoitavat niihin erityisesti perehtyneet alan asiantuntijat, oikeudenkäynnin lopputulos ei ole ennalta selvä. On myös huomattava, että mietinnön toteuttaminen johtaisi siihen, että sijoittajien oikeudenkäyntejä voitaisiin hoitaa valtion kulumiskillä.

Ehdotetun ryhmäkannemenettelyn ongelmallisuutta lisää se, ettei kanteen soveltuvuutta ryhmäkannemenettelyssä käsiteltäväksi päätetä erillisellä valituskelpoisella päätöksellä. Siten vastaaja voi joutua pitkälliseen oikeudenkäyntiin, ja vasta sen päätteeksi todetaan, ettei tapaus soveltunutkaan ryhmäkanteena käsiteltäväksi. Tätä ei voida pitää mielekkäänä myöskään kantajan kulumistuon kannalta.

Viitaan myös edellisen ryhmäkannetyöryhmän mietintöön sisältyvään elinkeinoelämän edustajien lausumaan, jossa perustellaan ryhmäkanteen tarpeettomuutta ja haitallisuutta.

Ympäristövahingot

Ympäristöoikeudessa yleisiä etuja suojataan ympäristölainsäädännöllä, jossa on yksityiskohtaiset säännökset ympäristövaikutusten selvittämisestä ja kuulemismenettelyistä. Suomen poikkeuksellisen tiukat ympäristölupaa koskevat säännökset ehkäisevät varsin tehokkaasti vahinkojen syntymistä. Onkin erikoista, että mietinnössä annetaan ymmärtää, ettei ympäristövastuu toteudu vaikutuksiltaan laajoissa ympäristövahingoissa, vaikka yhtään esimerkkitapausta nykyjärjestelmän toimimattomuudesta ei ole onnistuttu löytämään.

Vahingonkorvaus- tai prosessioikeudellisia säännöksiä ei ole tarkoituksenmukaista käyttää yleisten etujen suojaamiseksi ympäristöoikeudessa. Jos epäkohtia havaitaan, niihin on puututtava ympäristöoikeudellisia säännöksiä tarkistamalla. Työryhmän tietoon ei ole tullut ainoataan esimerkkitapausta, jossa nykyinen oikeussuojajärjestelmä ei ole osoittautunut toimivaksi. Siten ryhmäkanteen tarpeellisuutta on ympäristöasioissa perusteltu pelkillä mielipiteillä ilman mitään selvitystä nykytilan muuttamisen tarpeellisuudesta.

Erityisen ongelmallinen on työryhmän enemmistön ehdottama toissijainen kanneoikeus. Kun ympäristövahinkojen osalta ei ylipäätään ole selvitetty tarvetta ryhmäkanteelle, ei ole perusteltua, että koti- ja ulkomaisille järjestöille annettaisiin mahdollisuus nostaa ryhmäkante sellaisessa tapauksessa, jossa toimivaltainen viranomaislainen ei ole kannetta nostanut. Toissijainen kanneoikeus lisää merkittävästi ryhmäkanteen epäasiallisen käytön mahdollisuuksia painostustarkoituksessa. Mietinnössä ei juurikaan perustella sitä, miksi toissijainen kanneoikeus olisi tarpeellinen. Lisäksi ryhmäkanteen riskitekijöitä käsiteltäessä toissijainen kanneoikeus sivuutetaan ja korostetaan viranomaisaloitteisuuden merkitystä, vaikka samalla ehdotetaan järjestöille kanneoikeutta.

Mietinnön teksti

Olen joutunut äänestämään paitsi ryhmäkannemenettelyn tarpeellisuutta myös mietinnön tekstiä vastaan. Työryhmä perustettiin kaksitasoiseksi siten, että varsinaisen työryhmän lisäksi toimi mietintöä valmisteleva työvaliokunta, johon elinkeinoelämän edustajilla ei ollut oikeutta osallistua. Työskentelytapa johti käytännössä siihen, että mietinnön kannanotot olivat pitkälle sovittuja ennen kuin ne tulivat työryhmän käsiteltäväksi eikä työvaliokuntaan kuulumattomilla työryhmän jäsenillä ollut liiemmästi mahdollisuuksia vaikuttaa mietinnön sisältöön. Siten tekstissä on lukuisia kohtia, jotka antavat virheellisen kuvan nykytilasta ja ryhmäkanteen tarpeellisuudesta.

Helsingissä 16.3.2006

Apulaisjohtaja Leena Linnainmaa

Pekka Puhakka:

1 Soveltamisala

Lakia ehdotetaan sovellettavaksi myös ympäristövahinkolaisissa tarkoitettua vahinkoa koskevien riita-asioiden käsittelyyn.

Ympäristövahinkolakia sovelletaan valtaosassa tapauksista joko ympäristönsuojelulain mukaisessa lupaharkinnassa vesipäästöjen aiheuttamien vahinkojen korvaamiseen tai vesilain mukaisessa vesitaloushankkeessa vesilain 11 lukua soveltamalla. Lupamenettelyn aikana selvitetään korvaukseen oikeutettujen piiri ja määrätään, joko selvitysmenettelyssä tai katselmustoimituksen jälkeen taikka ilman niitä vakiintuneen käytännön mukaisesti korvaukset lupaa myönnettäessä. Käytäntö on tältä osin hyvinkin vakiintunut ja lukumääräisesti valtaosa ympäristövahingoista tulee jatkossakin ratkaistuksi näissä ennakkovalvonnallisissa lupamenettelyissä.

Tärkeimmät YSL:n ja vesilain mukaisen korvausjärjestelmän ulkopuolelle jäävät ympäristövahinkolain itsenäiset soveltamistilanteet liittyvät melu- ja hajuimmissioiden korvaamiseen sekä pohjaveden pilaantumiskorvauksiin. Lukumääräisesti tällaisia asioita on mitä ilmeisimmin hyvin vähän.

Käytännössä eniten lupamenettelyn ulkopuolelle jää ilmeisesti melu- ja hajuimmissio asioita. Niiden korvaaminen ympäristövahinkolain nojalla on jokaisen haitankärsijän kohdalla hyvin subjektiivista ja olosuhderiippuvaista.

Lakiesitys ei ota riittäväällä tavalla huomioon aineellisen ympäristölainsäädännön säännöksiä ja erittäin hyvin toimivaa järjestelmää. Kun malli asiantuntija-viranomaisessa käsiteltävistä korvauksista säilytetään, jäisi ryhmäkanteen soveltamisala ympäristövahingoissa käytännössä hyvinkin suppeaksi.

Mielestäni työryhmän työn aikana ei ole osoitettu erityistä tarvetta ryhmäkanteisiin ympäristövahinkoasioissa.

Toisaalta en periaatteessa vastusta sitä, jos olisi löydettävissä viranomainen, jonka toimenkuvaan mahdollisen ryhmäkanteen ajaminen voisi sopia. Alueellinen ympäristökeskus ei mielestäni ole sellainen.

Ympäristövahinkona ei korvata erikseen yleisen edun, kuten luonnonsuojelun kärsimiä menetyksiä. Kyse on omistusoikeuteen liittyvien elementtien korvaamisesta, kuten kiinteistön arvonalennukset, käytön estymishaitta jne. Julkishallinto soveltuu lähtökohtaisesti huonosti tällaisten korvausvaatimusten hoitajaksi.

En pidä käytännössä mahdollisena, että nykymuotoisesti järjestetty ympäristöhallinto voisi käytännössä hoitaa kanteiden nostamisen yksityisten haitankärsijöiden puolesta. Ympäristöhallinnon juristiresurssit ovat riittämättömiä sekä ammattitaidoltaan keskittyneet julkisen edun edellyttämien viranomaistehtävien hoitamiseen. Yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta ympäristöhallinnon juristiresurssilla ei ole käytännön kokemusta ympäristövahinkoasioiden hoitamisesta yleisissä tuomioistuimissa.

Merkittävät lisäresursoinnit olisivat siten välttämättömiä. Saavutettavaan hyötyyn nähden ne olisivat mielestäni suhteettomia.

Ehdotuksessa ei ole myöskään riittävässä määrin huomioitu intressiristiriitilanteita, joita voi ilmetä se vuoksi, että ympäristökeskukset myös toimivat lupia myöntävinä viranomaisina.

2 Kanneoikeus

Ehdotuksen mukaan ympäristövahinkoja koskevissa riidoissa olisi myös tietyillä rekisteröidyillä yhdistyksillä ja säätiöillä toissijainen kanneoikeus. Kun työryhmän toimeksiannossa ryhmäkanteen soveltamisala on kuluttaja-asioissa rajoitettu kuluttaja-asiamiehen ajamaan kanteeseen, vaadittaisiin mielestäni huomattavan painavia perusteita sille, minkä vuoksi ympäristöasioissa sallittaisiin muukin kuin viranomaisaloitteinen ryhmäkante.

Toissijainen kanneoikeus tuo esiin ryhmäkanteeseen liitetyt ongelmat aivan eri tasolla kuin viranomaisaloitteinen ryhmäkante. Ehdotus ei ota tätä seikkaa riittävästi huomioon vaan ehdotus on kirjoitettu lähes yksinomaan siitä lähtökohdasta, että ryhmäkante olisi viranomaisaloitteinen. Tulisi kuitenkin mielestäni selkeästi huomioida se mahdollisuus, että toissijaisesta kanneoikeudesta muodostuisi tosiasiaassa merkityksellisin kanneoikeus ympäristövahinkoasioissa. En usko, että alueellinen ympäristökeskus ryhtyisi rekrytoimaan mahdollisten – hyvin harvalukuisten – ryhmäkanteiden varalle henkilökuntaa, jolla on kompetenssia monimutkaisten oikeudenkäyntien hoitamiseen. Ajatus siitä, että alueellinen ympäristökeskus palkkaisi asianajajia ajamaan julkisilla varoilla esim. yksityisten maanomistajien riita-asiaa, tuntuu myös kovin oudolta ja voisi toteutua vain hyvin poikkeuksellisissa oloissa.

Ehdotuksen mukaan toissijainen kanneoikeus olisi ensisijaisesti yleishyödyllisillä järjestöillä. Ympäristövahinkona ei korvata yleistä etua, jota nämä järjestöt toiminnassaan puolustavat. Kuten tiedetään, on yleinen etu ympäristöasioissa usein jännitteisessä suhteessa yksityiseen etuun. Ehdotuksen mukaan yleishyödyllinen järjestö ajaisi yksityistä etua. Tämän järjestelyn mielekkyys on jäänyt tarkemmin perustelematta.

3 Muutoksenhaku

Mikäli vastaaja tekisi oikeudenkäyntiväitteen, jonka mukaan ryhmäkanteen asialliset edellytykset puuttuvat ja tuomioistuin hylkäisi oikeudenkäyntiväitteen, saisi ratkaisuun ehdotuksen mukaan hakea muutosta oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 3 §:n 3 momentin mukaisesti pääsääntöisesti vasta samassa yhteydessä kuin käräjäoikeuden tuomioon, jollei tuomioistuin määräisi, että muutosta haetaan erikseen. Ottaen huomioon, että nimenomaan asian käsittelyyn ryhmäkanteena liittyy vastaajan kannalta kriittisiä seurauksia esim. oikeudenkäyntikulujen ja julkisuuden myötä, olisi vastaajan oikeusturvan kannalta tärkeää, että vastaajalla olisi ehdoton oikeus hakea muutosta oikeudenkäyntiväitteen hylkäävään ratkaisuun.

Mikäli muutosta haettaisiin vasta samassa yhteydessä kun käräjäoikeuden tuomioon, olisi muutoksenhaku varsin suurelta osin hyödytön, koska asia olisi jo joka tapauksessa kertaalleen alioikeudessa käsitelty ryhmäkanteena. Esim. kulu- ja julkisuusvaikutus olisivat jo toteutuneet eikä asiaa muuttaisi miksikään se, että jälkeinpäin todettaisiin,

ettei asiaa olisi pitänyt käsitellä ryhmäkanteena. Vastaajan oikeusturvan kannalta ei voida pitää riittävänä, että asia jää täysin tuomioistuimen harkinnan varaan. Varsinkin alkuvaiheessa kun ryhmäkanteesta ei ole vielä kokemuksia, olisi hyvinkin mahdollista, että tuomioistuimen käytännöt vaihtelisivat edellytysten tulkinnan osalta.

4 Ehdotuksen perusteluista yleisesti

En voi myöskään kaikilta muilta osin yhtyä siihen, miten ehdotus on perusteltu. Perustelut eivät ole kaikilta osin riittävän selkeät.

Helsingissä 28.2.2006

Asianajaja Pekka Puhakka

Jouko Tuomainen:

YHTEENVETO

Eriävä mielipiteeni koskee ehdotettua ryhmäkanteen ulottamista ympäristövahinkojen korvaamiseen. Yleisesti totean, että työryhmän raportti on mahdollisille jatkoselvityksille hyvä lähtökohta. Mielestäni erityisesti yksityisen vahingonkärsijän aseman parantamista on syytä jatkossa selvittää tarkemmin, sillä pienehköjä tilapäisiä päästötilanteita saattaa ehkä nykyisin jäädä korvaussuojan ulkopuolella. Sen sijaan ryhmäkannetta ei nykytietojen mukaan arvioiden tarvita viranomaistehtävien toteuttamisen, yleisen ympäristöedun varmistamisen tai preventiivisen eli ennaltaehkäisevän vaikutuksen perusteella. Myös yksityisten korvaussuojaa voidaan olennaisesti parantaa jo tehostamalla nykyisen lainsäädännön mahdollisuuksia eli siis ilman ryhmäkannelakia tai muita lakiuudistuksia. Esimerkiksi oikeusministeriön käytössä olevien oikeudenkäyntien avustusmäärärahojen käyttöä voitaisiin olennaisesti lisätä.

Vastustan ehdotusta ympäristöhallinnon viranomaisen määräämistä ryhmäkannetta ajavaksi viranomaiseksi. Työryhmän ehdottama viranomaisen kanneoikeus ja järjestöjen toissijainen kanneoikeus ovat nähdäkseni kustannustehoton vaihtoehto yksityisen kanneoikeuteen nähden. Lisäksi ehdotetusta mallista seuraisi viranomaiselle jääviys- ja uskottavuusongelmia, sillä korvauskanteen ajamisessa on kysymys yksityisten vahingonkärsijöiden asiamiehenä toimimisesta.

Katson, että ryhmäkannelakia ei tule ulottaa ympäristöasioihin seuraavilla perusteilla.

LAINSÄÄDÄNTÖMUUTOSTEN TARVE

Viranomaiset voivat yleisen ympäristöedun edellyttäessä lopettaa päästöt tai poistaa haitat jo niillä valvontakeinoilla, jotka nykyisin on käytössä. Ympäristöhallinto voi puuttua pilaavaan toimintaan ja keskeyttää sen, joten ryhmäkanne ei ole hallinnon toiminnan kannalta välttämätön tai edes merkityksellinen lisä. Myös yksityisellä vahingonkärsijällä on jo nykyisin oikeus saada ympäristöviranomaisessa vireille laittoman päästön lopettamista koskeva hallintoasia, joten ryhmäkanne ei tässä suhteessa muuta nykytilannetta.

Yksityisellä on oikeus vaatia korvausta jo nykyisin ympäristövahinkolain nojalla. Lain mukaan vähäiset vahingot kuuluvat sietämisvelvollisuuden piiriin, joten niistä ei yleensä voi vaatia korvausta. Ryhmäkannemuutos ei laajentaisi korvausoikeutta, joten korvauslainsäädännön soveltamisalaa se ei lisäisi.

Suomessa korvataan ympäristövahinkotyyppisiä menetyksiä vahinkoja laajasti vesistöjen käyttöä koskevien lupa-asioiden yhteydessä ja korvaukset määrätään viran puolesta. Näissä asioissa ei siis tarvita ryhmäkannetta toisin kuin eräissä muissa maissa. Esimerkiksi tilapäisten melu- tai hajuhaittojen yhteydessä saattaa ilmetä tilanteita, joissa yksityinen ei esitä korvausvaatimuksia, vaikka siihen olisi teoriassa oikeus. Niissäkin tilanteissa ehdotetun ryhmäkanteen käyttömahdollisuus ympäristöasioissa on kyseenalainen, sillä jokaisen vahinkoa kärsineen henkilön menetys on erilainen ja on arvioitava erikseen, mikä poikkeaa ryhmäkanteen alkuperäisestä tavoitteesta käsitellä lukuisat samankaltaiset vahingot yhdessä. Ryhmäkanne ei siis tuo prosessuaalisia etuja.

Esitetyn uudistuksen lähtökohtana on ulkomaisten esikuvien soveltaminen Suomeen. Ne eivät yksinomaan ole perusteluiksi riittäviä, sillä Suomessa on muihin maihin verrattuna kattavampi korvaussuoja sekä tehokas ympäristölainsäädäntö ja sen valvonta, joten ryhmäkanteelle ei ole samaa tarvetta kuin muissa maissa.

VAHINKOTAPAUSTEN MÄÄRÄ

Ryhmäkannetta koskevan pitkän lainvalmistelun aikana ei ole perusteellisesti selvitetty uudistuksen tarvetta siitä näkökulmasta, ilmeneekö ehdotetun lain soveltamisalaan kuuluvia vahinkotilanteita ja kuinka paljon. Ympäristöhallinnon tietojen tai työryhmän kuulemien asiantuntijoiden antamien tietojen mukaan ei ole tapahtuneita konkreettisia vahinkotilanteita, joissa vahingonkorvaus olisi jäänyt saamatta sen johdosta, että ryhmäkannetta ei ole käytössä nykyisen lainsäädännön jo tuntemien keinojen lisäksi.

Lainvalmistelussa ei ole analysoitu vertailevasti niitä keinoja, joilla nykytilan puutteet voidaan poistaa. Olisi tarpeen vielä tarkemmin vertailla, mitkä ovat yhteiskunnalle aiheutuvat kustannukset ja hyöty siitä, että esitetty ryhmäkannemuudistus toteutetaan tai sen vaihtoehtona kehitettäisiin nykyisten säännösten mukaisia mahdollisuuksia parantaa vahinkoa kärsineen asemaa.

Voitaneen summittaisesti arvioida, että ylipäättänsä ehdotetun lain soveltamisalaan kuuluvia asioita olisi vuositasolla ehkä enintään muutama, ehkä ei yhtään. Nämä vahingot voisivat olla esim. tilapäisiä melu- tai hajuhaittoja, joista maksettavat vahingonkorvaukset eivät lainsäädännön soveltamiskäytännön perusteella arvioiden ole suuria. Lainvalmistelun yhteydessä ei ole selvitetty, voitaisiinko nämä mahdolliset tapaukset hoitaa kustannustehokkaammin nykyisillä oikeussuojakeinoilla vai ehdotetuilla uudistuksilla. Alustavasti arvioiden tuntuu alhaiselta hyötysuhteelta, jos vähäisiä ja harvalukuisia vahinkoja koskeva lisäoikeusturva luodaan huomattavilla hallinnollisilla lisäkustannuksilla, joita lisäoikeudenkäynnit tai alueellisilta ympäristökeskuksilta edellytetty lisätyöpanos edellyttäisivät.

RYHMÄKANTEEN PREVENTIIVINEN VAIKUTUS

Nykyään ympäristön pilaantumisvahinkoja eivät aiheuta niinkään suunnitelmallinen pilaaminen, vaan onnettomuuksiin liittyvät äkilliset päästöt tai hajakuormitus. Tällä on tärkeä merkitys ryhmäkanteen perusteeksi mainitun preventiivisyyden ohjauskeinovaikutuksen arvioinnin kannalta. Onnettomuuspäästöjä eivät toiminnanharjoittajat aiheuta tahallaan, joten niihin ei voida samalla teholla käyttää ohjauskeinona ryhmäkannetta kuin tahallaan aiheutettuihin päästöihin. Siten preventiivinen merkitys jää vähäiseksi, koska ei ole olemassa rationaalista harkintaa, johon ohjauskeino voisi vaikuttaa. Myöskään hajakuormituksen vähentämiseen ryhmäkanteella ei ole preventiivistä vaikutusta, koska ryhmäkannetta ei lainkaan kohdistu hajakuormitustilanteisiin.

RYHMÄKANTEEN ORGANISATORINEN TOTEUTUS

Ehdotettu kanneoikeus ympäristövahinkoasioissa ei ole toteuttamiskelpoinen, sillä laki perustuu siihen, että ympäristöhallinto saa keskeisen aseman kanteen nostamisessa ja tätä asemaa täydennetään järjestöjen toissijaisella kanneoikeudella. Ehdotus aiheuttaa valtiontaloudellisesti suuria kustannuksia uudistuksen hyötyyn nähden. Ympäristöhallinto ei pysty nykyisillä resursseillaan hoitamaan sille kaavailtua erityisasiantuntemusta vaativaa tehtävää, vaan tarvitaan lisähenkilöstöä hoitamaan oikeudellista neuvontaa ja oikeudenkäyntejä.

Oikeusturvanäkökulmasta arvioiden ehdotettu ratkaisu on kyseenalainen, sillä kyse on tehtävästä, joka ei sovi ympäristöhallinnon rooliin. Alueelliselle ympäristökeskukselle ehdotettu asiamiestehtävä (4 §) on olennaisesti erilainen verrattuna ympäristökeskuksen muihin tehtäviin, jotka painottuvat ympäristöasioiden hallinnollisen lainsäädännön toimeenpanoon. Työryhmän esittämä perustelu (sivu 64), jonka mukaan ympäristökeskusten tehtäviin jo nykyään kuuluu valtion edun valvominen oikeudenkäynneissä, ei ole merkityksellinen, sillä käytännössä alueelliset ympäristökeskukset eivät juuri koskaan osallistu käräjäoikeuksissa ajettaviin riita-asioihin valtion edun valvojina.

Työryhmän ehdottama alueellisen ympäristökeskuksen rooli edellyttää mittavaa henkilöstön lisäresurssien osoittamista. Vaikka varsinaiseen oikeuskäsittelyyn päätyvien ryhmäkanteiden määrä tulisi olemaan hyvinkin vähäinen, suurin osa tehtävään tarvittavista resursseista kuluisi korvausta vaativien neuvontaan, epävirallisiin neuvotteluihin, erilaisiin tiedusteluihin vastaamiseen ja ryhmäkanteen ajamisen edellyttämien valmiuksien hankkimiseen ja ylläpitämiseen. Vaikuttaakin siltä, että tehtävän hoitamisen edellyttämät lisäresurssit eivät ole järkevässä suhteessa odotettavissa oleviin hyötyihin nähden.

Aluekeskukselle kaavailtua tehtävää ei myöskään voida rinnastaa vesilain mukaiseen kollektiiviseen korvausmenettelyyn, joka on virallisperiaatteen mukaista menettelyä ja poikkeaa prosessina paljon dispositiivisesta vahingonkorvausoikeudenkäynnistä. Oikeudenkäyntiin osallistuminen edellyttää nimenomaan yleisen vahingonkorvaus- ja siviiliprosessioikeuden perusteellista tuntemusta, jota aluekeskuksilla ei laajasti ole.

Kanteen nostamisessa ei ole kyse yleisestä edusta vaan yksityisten vahingonkärsijöiden intresseistä. Harkitessaan kanteen nostamista viranomaisen olisi yhden riita-asian asianosaisen intressejä ajamassa, joten se vaarantaisi muiden tahojen luottamusta viranomaisen toiminnan puolueettomuuteen. Myös vahingonkärsijän kannalta on ongelmallista, että valvonta- ja lupaviranomainen arvioisi korvausvaatimusta asiassa, jossa viranomaisella on näitä muita rooleja. Työryhmän esityksessä on ongelmana, miten viranomaiselta vaadittu puolueettomuus ja neutraliteetti voidaan säilyttää, jos ympäristökeskus profiloituu yhden vahingonkärsijätahon julkiseksi asiamieheksi. Työryhmä on todennut (sivu 64), että ei ole luontevaa antaa korvausvaatimusten esittämistä samalle viranomaiselle, jonka tehtävänä on usein luvan myöntäminen haitat aiheuttaneelle toiminnalle tai sen valvonta. Kuitenkin työryhmä esittää (sivu 64 seuraava lause) ryhmäkanteen eräänä keinona, jolla valvontaviranomainen voi hoitaa valvontatehtäviä. Vahinko voi olla aiheutunut myös ympäristökeskuksen myöntämästä luvasta tai luvallisesta toiminnasta, jonka suhteen ympäristökeskuksella on vastuu laillisuusvalvonnasta. Hallintoviranomaisena ympäristökeskus suhtautuu tasapuolisesti niin vahinkoa aiheuttaneeseen toiminnanharjoittajaan kuin vahingon kärsijöihinkin.

Voidaan lisäksi viitata siihen, että ympäristöhallinnosta annetun lain 4 §:n 5 momentin mukaan lakisääteisten lupa- ja valvonta-asioiden sekä muiden näihin rinnastettavien viranomaistehtävien hoito on alueellisessa ympäristökeskuksessa järjestettävä siten, että asioiden käsittelyn puolueettomuus varmistetaan.

Ehdotettu järjestöjen toissijainen ryhmäkannenoikeus ei ole ongelmaton myöskään riippumattomuus- ja neutraliteettinäkökulmasta arvioituna, sillä se lisää puolin ja toisin epävirallista neuvottelukosketusta ympäristökeskuksen ja kyseisten järjestöjen välillä (mm. ehdotuksen 5.2 §).

UUDISTUKSEN VALTIONTALOUDELLISET VAIKUTUKSET

Ehdotuksen toteuttaminen edellyttäisi alueellisen ympäristökeskuksen osalta huomattavaa resurssilisäystä. Ehdotuksessa kuitenkin lähdetään siitä, että ryhmäkannelain myötä alueellisen ympäristökeskuksen resursseja "jonkin verran lisättäisiin" tai vanhoja kohdennettaisiin uudelleen (s. 15-16). Perustelu on epärealistinen, sillä ryhmäkanteen ajamiseen tarvittaisiin tehtävän luonteesta johtuen kokenut lakimies, joka on keskittynyt erityisesti vahingonkorvaus- ja prosessioikeuteen. Niitä ei ole hallinnossa valmiina vaan tarvitaan lisäkoulutusta. Jos asiamiestehtävät hoidetaan ulkopuolisin voimin, tarvitaan olennaista lisärahoitusta.

Helsingissä 20.2.2006

VT, erikoistutkija Jouko Tuomainen

LAUSUMAT

Eija Iivonen:

Ehdotetussa ryhmäkannelaissa säädettäisiin lähtökohtaisesti viranomaisaloitteisesta ryhmäkanteesta, jolloin ryhmäkanneasiassa kantajana toimisi laissa määritelty viranomainen (4 §). Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä riita-asioissa kannetta ajaisi valtakunnan tasolla toimiva kuluttaja-asiamies. Sen sijaan ympäristövahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa koskevissa riita-asioissa ryhmäkannetta ajaisi yksi alueellinen ympäristökeskus, Länsi-Suomen ympäristökeskus, ja toissijainen kanneoikeus olisi laissa määritellyillä rekisteröidyillä yhdistyksillä ja säätiöillä (5 §).

Kuluttajasuhteita koskevissa riita-asioissa kanneoikeuden järjestelyä voidaan pitää onnistuneena kuluttaja-asiamiehen rooli ja toimivalta huomioon ottaen. Ympäristöasioiden puolella ei kuitenkaan ole tällä hetkellä olemassa kuluttaja-asiamiehen kaltaista valtakunnantasoista viranomaista, joka voisi luontevasti toimia kantajana ympäristövahinkoasioissa ja jolla olisi niiden edellyttämä oikeudellinen asiantuntemus, mikä on omiaan heijastumaan ryhmäkanteena vireille pantavissa asioissa. On todennäköistä, että toissijainen kanneoikeus muodostuisi ympäristövahinkoasioita koskevissa ryhmäkannekoikeudenkäynneissä merkittävämmäksi kuin ensisijainen kanneoikeus.

Ympäristövahinkoasioiden toissijaisen kanneoikeuden realisoituessa kantajina ryhmän puolesta olisivat yhteisöt, joilla ei itsellään usein olisi oikeudellista asiantuntemusta arvioida ryhmäkanteeseen liittyviä näkökohtia, jolloin niiden käyttämän oikeudenkäyntiasiamiehen merkitys korostuisi. Tämä heijastuisi myös ryhmän jäsenen asemaan. Toissijainen kanneoikeus nyt ehdotetulla tavalla voisi lisäksi osoittautua oikeudenkäynnin kannalta ongelmalliseksi siihen liittyvien laissa tarkoitettua kantajan kelpoisuutta koskevien edellytysten ja niiden arvioinnin suhteen. Arvioitaviksi tulisivat yhteisön taloudelliset ja muut edellytykset toimia asiassa asianosaisena, yhteisön ja ryhmän jäsenten väliset mahdolliset intressiristiriidat sekä yhteisön tosiasiallisen toiminnan ja ryhmäkanteena ajettavan asian asianmukainen yhteys (2 § 2 momentti), joiden selvittäminen voisi olla käytännössä vaikeaa.

Vaikka ryhmäkanne on mielestäni paikallaan myös ympäristövahinkoasioissa oikeussuojakeinojen laajentajana, suhtaudun edellä mainituista syistä varauksella siihen, onko ympäristövahinkoasioita syytä kuitenkaan vielä tässä vaiheessa ja tällä kanneoikeuden järjestelyllä sisällyttää ryhmäkannelain soveltamisalaan.

Helsingissä 16.3.2006

Käräjätuomari Eija Iivonen

Arjo Suonperä:

Muiden kuin varakkaiden kansalaisten tosiasialliset mahdollisuudet päästä oikeuksiinsa ovat aineellisen lainsäädännön lisääntymisestä huolimatta merkittävästi osiltaan huonot ja oikeudenkäyntimenettelyn muutosten, asianajon kalleuden, kuluriskin, lyhentyneitten vanhentumisaikojen, erityisten kanneaikojen sekä kaupan ja työvoiman kansainvälistymisen lisääntymisen vuoksi vaikeutuneet entisestään. Varallisuusasemaan perustuva eriarvoisuus oikeuksiin pääsemisessä tai ylipäätään oikeuksiin pääsyn viiveet ja vaikeudet ja näitä hyödyntävä epäreilu kilpailu vaikuttavat kielteisesti oikeusjärjestelmän uskottavuuteen.

Soveltamisalan kapeudesta johtuen ryhmäkanteen ehdotus vasta pieneltä osaltaan pyrkii korjaamaan asiantilaa tuomalla yhden uuden, luonteeltaan kollektiivisen, vaikka muodoltaan yksilöllisen, keinon oikeuksiin pääsemiseksi.

Ryhmäkanteen vastustajat ovat esittäneet monenlaisia verukkeita uudistusta vastaan.

Vastaajan kannalta yksilökanteisiin liittyvät samat ongelmat kuin vastustajien ryhmäkanteisiin esiintuomat. Perimmiltään vastustuksessa on kyse ideologispohjaisesta asenteesta kollektiivisia oikeussuojakeinoja vastaan.

Vakuuden asettamisvaatimus toissijaisen ryhmäkannemahdollisuuden osalta voisi aikaansaada oudon asetelman, jossa ilmeinenkin lainrikko voisi tehokkaasti estää oikeutetun ryhmäkanteen nostamisen. Ongelma helpottuisi, jos vakuuden asettaminen ei olisi pakollista, vaan riippuisi oikeuden harkinnasta.

Ehdotus rajoittuu pääosin vain viranomaisvetoiseen ryhmäkanteeseen kuluttajansuojan ja ympäristökysymysten alueella. Ilmeisiä kehitystarpeita kollektiivisen oikeussuojan alalla muualla ei tule kuitenkaan unohtaa. Palvelujen ja työvoiman vapaan liikkuvuuden lisääntyminen EU:ssa vaatii esimerkiksi työmarkkinoilla palkansaajien kollektiivisen oikeuksiin pääsyn pikaista parantamista ja turvaamista mm. ammattiliittojen kanneoikeuden ja tilaajavastuun toteuttamisella. Ammattiliittojen kanneoikeus on ryhmäkannetta nopeampi, kehittyneempi, tehokkaampi ja kustannuksiltaan edullisempi oikeussuojakeino.

Helsingissä 16.3.2006

Varatuomari Arjo Suonperä